

Maria Kivimäki

**“JOKAINEN LAPSI JA NUORI ON
OIKEUTETTU TURVAAN JA
HUOLENPITOON, ARVOSTUKSEEN JA
RAKKAUTEEN.”**

**Diskurssianalyysi Helsingin Sanomien
lastensuojelulaitosuutisoinnista vuosina 1992-2022**

TIIVISTELMÄ

Maria Kivimäki: "Jokainen lapsi ja nuori on oikeutettu turvaan ja huolenpitoon, arvostukseen ja rakkauteen." - Diskurssianalyysi Helsingin Sanomien lastensuojelulaitos uutisoinnista vuosina 1992–2022

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen maisteriohjelma

Huhtikuu 2024

Tutkimuksessa on tarkasteltu lastensuojelulaitos uutisoinnissa olevia puhetapoja sekä sitä, mitkä puhujaryhmät uutisoinnissa pääsevät ääneen, minkälaisia vallan muotoja uutisoinnissa on ja uutisoinnin aikakausittaisia ilmiöitä. Tutkimusaineistona on käytetty Helsingin Sanomien kotimaan uutisointia vuosina 1992–2022. Aineiston analyysimenetelminä ovat laadullinen sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi. Tutkimuskysymykset ovat: "Minkälaisia diskursseja Helsingin Sanomien lastensuojelulaitos uutisoinnissa on käytetty vuosina 1992–2022?" ja "Mitkä puhujaryhmät uutisoinnissa pääsevät ääneen?" sekä "Minkälaisia vallan muotoja uutisoinnissa on?" Lisäksi tarkastelen uutisoinnin aikakausittaisia ilmiöitä.

Uutisoinnista nousi esille kuusi diskurssia, joiden kautta lastensuojelulaitoksista puhutaan; ihmisoikeusdiskurssi, resurssidiskurssi, sosiaalinen ongelma –diskurssi, vastuudiskurssi, työhyvinvointidiskurssi ja kokemusdiskurssi. Yleisimmin lastensuojelulaitos uutisointi kietoutuu ihmisoikeus- ja resurssidiskurssien ympärille. Kolmanneksi yleisin diskurssi on sosiaalinen ongelma –diskurssi ja merkittävästi vähemmän käytettyjä diskursseja ovat vastuu-, työhyvinvointi- ja kokemusdiskurssit. Yli puolessa uutisoinnissa äänessä on viranomais- / päättäjä- / asiantuntijaryhmä, vajaassa neljänneksessä lastensuojelulaitoksessa työskentelevät ja vain 16 prosentissa uutisista ääneen pääsee laitoshoidossa asuvat lapset ja nuoret. Omaisten ääni ei pääse uutisoinnissa esille ollenkaan.

Vallan muotoja on nähtävissä sekä toimittajien tekemissä valinnoissa uutisoinnin tavassa ja sisällössä että uutisoinnissa ääneen päässeiden puhujaryhmien välisissä hierarkioissa. Uutisoinnin aikakausisidonnaisuuksista oli havaittavissa, että uutisoinnin yleisyys näyttää korreloivan yhteiskunnallisten ilmiöiden kanssa. Lastensuojelulaitokset päätyvät uutisiin yleisimmin yhteiskunnallisen tilanteen tai "kohun" seurauksena, ei niinkään sellaisenaan yhteiskunnallisena järjestelmänä.

Tulosten perusteella media toisintaa ja ylläpitää jo pitkältä historiasta totuttuja puhetapoja lastensuojelulaitoksista ja näin osaltaan ylläpitää lastensuojelulaitoksiin liittyviä negatiivisia miellejhtymiä sekä tuottaa yksipuolista ja osin epärealistista kuvaa lastensuojelun laitoshoidosta. Toisaalta median rooli yhteiskunnallisen keskustelun tuottajana ja sen myötä mahdollistuva valta vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin ja päätöksentekoon, on tuonut parannuksia moniin laitoshoidon epäkohtiin. Medialla olisi kuitenkin osaltaan mahdollisuus vaikuttaa positiivisesti yleisiin puhetapoihin ja mielikuviin lastensuojelulaitosjärjestelmää kohtaan.

Avainsanat: lastensuojelu, lastensuojelun sijaishuolto, lastensuojelulaitos, media, diskurssi ja valta.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

ABSTRACT

Maria Kivimäki: "Every child and adolescent has the right to security, care, respect and love." -
Discourse analysis of news reporting by Helsingin Sanomat on child caring institutions during the
years 1992–2022
Master's thesis
Tampere University
Master's Programme in Social Sciences
April 2024

This thesis reviewed the tone used in news reporting on child caring institutions as well as the parties that have their voices heard in the news, different ways that power is used by the news as well as any era-dependent phenomena in them. Research material consisted of domestic news coverage by Helsingin Sanomat from the years 1992–2022. The material was analyzed via qualitative research and content analysis as well as discourse analysis. The research questions were: "Which kind of discourses have been used in the news reporting by Helsingin Sanomat on child caring institutions during the years 1992–2022?" and "Which parties have their voices heard?" as well as "Which forms of using power is present in the news reporting?". In addition, trends related to the era of reporting was observed.

Six discourses on child caring institutions arose from the news reporting analyzed: human rights discourse, resource discourse, social issue discourse, responsibility discourse, workplace wellbeing discourse and experience discourse. Most often the reporting focused on human rights and resource discourses. The third most common discourse was related to social issues, whereas responsibility, workplace wellbeing as well as experience discourses were rare. More than half of the reporting represented the voice of authorities and experts, less than fourth represented the voice of the personnel working in the child caring institutions and just 16 percent represented the voice of the children and adolescents living in the institutions. The voice of relatives was not heard at all.

Use of power was observed to be present in the reporting methodologies and content chosen by the media as well as in the hierarchy between the parties represented in the news. Regarding the era-relatedness of news reporting, it was observed that the prevalence of reporting seemed to correlate with social phenomena. Child caring institutions were observed to end up in news reports due to sensations or generic societal situation rather than their role as a part of the society.

It is apparent from the results that media repeats and maintains customary image of child caring institutions and withholds the negative associations related to them, while also generating unilateral and partially unrealistic image on child caring institutions. On the other hand, the role of the media as a platform for social discussion has brought many improvements to child caring institutions through the power of the press on societal aspects and decision making. However, media would have the opportunity to impact positively the image and discussion around the child caring institution system.

Keywords: child protection, child protection foster care, child caring institutions, media, discourse, power.

This thesis has been checked for plagiarism by the Turnitin Originality Check -program.

SISÄLLYS

1. Johdanto.....	1
2. Lastensuojelun laitoshoidon kehittyminen Suomessa	4
2.1 Varhainen lastensuojelu ja lastensuojelulaitostoiminnan synty.....	4
2.2 Köyhäinhoidosta huoltopolitiikkaan 1800–1900-luvulla	5
2.3 Sosiaalivaltion kehittyminen ja yhteiskunnan rakennemuutos 1940–1970-luvuilla	7
2.4 Moderni suojelukysymys 1980-luvulta uudelle vuosikymmenelle.....	10
2.5 Lastensuojelun perintö tuleville sukupolville.....	12
3. Lastensuojeluprosessi ja lastensuojelulaitosten nykykäytännöt Suomessa.....	14
3.1 Mitä lastensuojelu on?	14
3.2 Lastensuojeluprosessi	16
3.3 Laitoshoidon nykykäytännöt.....	19
3.4 Lastensuojelun laitoshoidon lukuina vuosina 1992–2022	22
4. Media ja valta	25
4.1 Media	25
4.2 Median yhteiskunnallinen merkitys	27
4.3 Mediaesitysten yhteiskunnallinen merkitys.....	28
4.4 Valta.....	30
4.5 Poliittinen valta Suomessa	32
4.6 Median valta	34
5. Tutkimuksen toteutus	37
5.1 Tutkimuskysymykset ja aineisto	37
5.2 Tutkimus- ja analyysimenetelmät.....	38
5.3 Analyysi.....	39
5.4 Tutkimusetiikka	42
6. Lastensuojelulaitosuutisoinnissa käytetyt diskurssit	43
6.1 Ihmisoikeusdiskurssi	43
6.2 Resurssidiskurssi.....	47
6.3 Sosiaalinen ongelma –diskurssi.....	50
6.4 Vastuudiskurssi.....	53
6.5 Työhyvinvointidiskurssi	56
6.6 Kokemusdiskurssi.....	58
7. Lastensuojelulaitosuutisoinnin puhujaryhmät, vallan ilmentymät ja aikakausittaisuudet....	61
7.1 Puhujaryhmät	61

7.2 Vallan muodot	66
7.3 Lastensuojelulaitosuutisoinnin aikakausittaisia ilmiöitä	68
8. Lopuksi	71
8.1 Yhteenveto.....	71
8.2 Johtopäätökset.....	73
8.3 Pohdinta	76
Lähteet	79
Kirjallisuuslähteet	79
Verkkolähteet	82
Lait, säädökset ja komiteamietinnöt	84
Tilastot.....	84

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1: Lastensuojeluprosessi.....	16
Kuvio 2: Kodin ulkopuolelle sijoitetut, % vastaavan ikäisestä väestöstä.....	23
Kuvio 3: Kodin ulkopuolella sijoitetut 0–17-vuotiaat sijoituspaikoittain, % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista.....	24
Kuvio 4: Lastensuojelulaitosuutisoinnin puhujaryhmät	62
Kuvio 5: Lastensuojelulaitosuutisoinnin sävy.....	62
Kuvio 6: Positiivinen sävy lastensuojelulaitosuutisoinnissa.....	63
Kuvio 7: Lastensuojelulaitosuutisoinnin määrät Helsingin Sanomissa vuosina 1992–2022..	68
Kuvio 8: Uutisoinnin määrä lastensuojelulaitoksissa havaituista puutteista, epäasiallisesta kohtelusta ja kanteluista sekä uutisoinnin määrä laitoshoidon yleisestä järjestymisestä Suomessa.....	69
Taulukko 1: Esimerkki analyysiprosessista.....	41

1. Johdanto

Lastensuojelu ja lastensuojelun laitoshoido ovat merkittäviä yhteiskunnallisia ja sosiaalipoliittisia kysymyksiä. Suomen perustuslaki sekä Suomea sitovat Euroopan ihmisoikeussopimus ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus velvoittavat yhteiskuntaa turvaamaan lapsen oikeudet turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelu on koko yhteiskunnan läpäisevä tapa toimia, jossa kaikessa viranomaistoiminnassa ja päätöksenteossa tulee ottaa lasten etu ja oikeudet huomioon. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024a.)

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen tilastoissa lastensuojelun avo- ja sijaishuolto kosketti n. 55 000 lasta eli n. 5,4 prosenttia kaikista Suomessa asuvista lapsista vuonna 2022. Näistä kodin ulkopuolelle sijoitettuja oli n. 18 000 eli n. 1,6 prosenttia kaikista suomalaislapsista. (Forsell & Kuoppala 2023, 1; Pietiläinen & Wallenius 2023.) Lastensuojelun avohuolto tai sijaishuolto kosketti siis noin joka 19 lasta vuonna 2022. Lastensuojelun asiakkaiden määrät ovat nousseet viime vuosikymmeninä paljon ja ovat edelleen jatkuvassa nousussa eli lastensuojelu koskettaa koko ajan isompaa joukkoa suomalaislapsia. Tässä viitekehyksessä ei ole ollenkaan vähäpätöistä nostaa esille sitä, miten yhteiskunnassa lastensuojelusta ja lastensuojelun laitoshoidosta puhutaan ja miten aihetta tuodaan esille mediassa ja uutisoinnissa.

Yhteiskunnalliset puhetavat eli diskurssit vaikuttavat siihen, minkälaisia mielikuvia ja käsityksiä ihmisillä asioista on. Yksi merkittävimpiä puhetapoja tuottava ja ylläpitävä foorumi on media ja se luo suurelta osin ne raamit, joissa yhteiskunnallista keskustelua käydään, niin työpaikkojen kahvipöydissä kuin päättäjäienkin keskuudessa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 36.) Medialla on puolestaan valtaa päättää, mitä, miten ja kenen äänellä asioista uutisoidaan. Median valtaa ei voida pitää vähäpätöisenä, eikä täysin irrallaan yhteiskunnallisesta vallankäytöstä. (Railo & Oinonen 2012, 9.) Valta puolestaan on olennainen osa yhteiskunnan toimivuutta ja valta saa asioita tapahtumaan. Valtaa voidaan käyttää niin hyvän edistämiseen kuin kyseenalaisin perustein. Voidaan ajatella, että valtaa esiintyy kaikessa toiminnassa. Uutisoinnissa on havaittavissa vallan ilmentymiä jo yksistään toimittajien valintojen takana muun muassa siinä, mitkä puhujaryhmät uutisoinnissa nousee esille ja mitä asioita

uutisoinnissa tuodaan esille. (Kantola 2016, 9; Seppänen & Väliverronen 2012, 90–99.) Lastensuojelulaitosten ympärillä käydään paljon poliittista keskustelua ja uutisoinnilla on mahdollisuus tuottaa tähän keskusteluun avauksia. Uutisoinnilla on siis mahdollisuus olla osa päätöksentekoa ja yhteiskunnallista vallankäyttöä ja siksi on tärkeää tutkia ja tunnistaa median tapoja olla osana tätä kokonaisuutta.

Lastensuojelulaitokset herättävät ihmisissä paljon erilaisia, voimakkaitakin, tunteita ja mielipiteitä. Useimmilla ei ole henkilökohtaista kokemusta lastensuojelulaitosarjesta, ja näkemys aiheesta perustuu kerrottuihin tai muin keinoin tuotettuihin todellisuuksiin. Tämä tutkimus on merkityksellinen nostamalla esille, minkälaista todellisuutta uutisointi meille tuottaa. Ihanteena olisi, että uutisoinnin tuottama kuva olisi monipuolinen ja realistinen. Olisi ensiarvoisen tärkeää ymmärtää, että yhteiskunnallisilla ilmiöillä, kuten tässä tapauksessa lastensuojelulaitosjärjestelmällä, on monia eri puolia, eikä mielipidettä tai näkemystä voi perustaa yksin sen varaan, minkälaisia todellisuuksia media tuottaa. Medialla on omat perusteensa sille, minkälaista sisältöä se tuottaa ja kenen ääni sisällöissä kuuluu.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin tutkia, miten uutisointi lastensuojelulaitoksista näyttäytyy osana ympäröivää yhteiskuntaa ja kulttuuria eri aikakausina. Minkälaista kuvaa uutisointi välittää lastensuojelulaitosjärjestelmästä ja minkälaisia vallan muotoja uutisoinnin perusteella lastensuojelulaitosjärjestelmän julkisuuskuvan taustalla näkyy. Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat: ”Minkälaisia diskursseja Helsingin Sanomien lastensuojelulaitosuutisoinnissa on käytetty vuosina 1992–2022?” ja ”Mitkä puhujaryhmät uutisoinnissa pääsevät ääneen?” sekä ”Minkälaisia vallan muotoja uutisoinnissa on?” Lisäksi tarkastelen uutisoinnin aikakausittaisia ilmiöitä. Tutkimuksen keskeisinä käsitteinä ovat lastensuojelu, lastensuojelun sijaishuolto, lastensuojelulaitos, media, diskurssi ja valta.

Tutkimus on toteutettu laadullisin tutkimusmenetelmin ja aineiston analyysissä on käytetty laadullista sisällönanalyysia sekä diskurssianalyysia. Tutkimusaineistona on Helsingin Sanomien kotimaan uutisointi vuosina 1992–2022. Tutkimusaineiston ajanjaksoksi valikoitui 30 vuotta. Aikakaussidonnaisuuksien havaitsemiseksi mahdollisimman pitkä ajanjakso olisi mielekäs, mutta tämän tutkimuksen luonteen huomioiden 30 vuotta on sopiva aineiston määrän suhteen. Tutkimus etenee neljässä osassa; teoria-, tutkimus-, tulos- ja johtopäätösosassa. Teoriaosassa tarkastelen

ensin suomalaisen lastensuojelun historiaa, lastensuojeluprosessia tänä päivänä sekä lastensuojelun laitoshoidon lukuina viimeisen 30 vuoden aikana. Teoriaosan lopussa pohdin mediaa ja valtaa käsitteenä sekä yhteiskunnallisena ilmiönä. Tutkimusosassa kuvailen ensin tutkimuksessa käytetyn aineiston, tutkimus- ja analyysimenetelmät sekä analyysiprosessin ja lopuksi pohdin tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tulososassa esittelen uutisoinnista nousseet diskurssit ja puhujaryhmät, pohdin uutisoinnissa esille nousseita vallan muotoja sekä analysoin minkälaisia aikakausittaisia ilmiöitä kokonaisuutisoinnissa on havaittavissa. Neljännessä, johtopäätösosassa, tiivistän tutkimustulokset, vedän yhteen taustateorian ja tutkimuksen tulokset sekä pohdin lastensuojelulaitosuutisoinnin merkityksiä lastensuojelulaitosjärjestelmästä osana yhteiskuntaa.

2. Lastensuojelun laitoshoidon kehittyminen Suomessa

Lastensuojelun ja lastensuojeluaatteen kehittymisen historia ei ole selkeän kronologisesti etenevä ja historiaa voi tulkita hieman eri tavoin eri näkökulmista ja käsityksistä katsottuna. Olen pyrkinyt kokoamaan tätä tutkimusta varten nimenomaan lastensuojelulaitoshistoriaan ja nykypäivän lastensuojelulaitostoimintaan liittyvät olennaisimmat kehityskulut, ja niihin liittyvät yhteiskunnalliset ilmiöt ja aatesuunnat. Lastensuojelun historia, kuten historia yleensäkin, on kerrostunutta ja välillä kehityskulussa on otettu takapakkia, kun taas välillä on menty vauhdilla kohti nykyisenlaista käsitystä lastensuojelusta. Olen pyrkinyt tähän tiivistämään ja kokoamaan lastensuojelun historiakulun eteneväksi kokonaisuudeksi, jotta nykypäivän lastensuojelun ja lastensuojelulaitostoiminnan perusta tulisi helpommin ymmärrettäväksi. Tätä lukiessa on hyvä muistaa, että historia on kokonaisuudessaan tätä kuvausta huomattavasti seikkaperäisempi, rönsyilevämpi ja epäjohdonmukaisempi.

2.1 Varhainen lastensuojelu ja lastensuojelulaitostoiminnan synty

Lastensuojelu aatteena on ikiaikainen ja lasten suojeleminen ihmisyyhteisöille luontainen toimintatapa. Lastensuojelun käsitteellistymistä ja muotoutumista yhteiskunnalliseksi kysymykseksi on vaikea määritellä tiettyyn ajankohtaan, mutta ensimmäisiä viitteitä tähän kehitykseen voisi nähdä keskiajalta. Ennen valtiovallan hallinnoimaa lastensuojelua, lasten hoidollinen suojeleminen kuului lähtökohtaisesti sukujen ja lähiyhteisöjen tehtäviin. Aiemmin hyvin toiminut perhejärjestelmä alkoi 1600–1700-luvulta alkaen käydä toimimattomaksi väestönkasvun seurauksena ja tilattomien määrän lisääntyessä maaseudulla. Valtiovalta antoi jo 1619 asetusluonnoksen, jossa määrättiin jokaiseen Ruotsin kaupunkiin perustettavaksi lastenkodin (Suomi oli vuoteen 1809 Ruotsin vallan alla). Näiden laitosten ensisijainen tehtävä oli ”puhdistaa kaupunkien katukuvaa” eli estää lasten kerjääminen sekä totuttaa heidät työntekoon. Käytännössä Tukholmaan perustettu ensimmäinen lastenkoti oli puhtaasti pakko-työlaitos. Tätä ajanjaksoa voidaan pitää lastensuojelun historian lähtökohtana. (Harrikari 2019, 81–90; Pulma & Turpeinen 1987, 12–14.)

1750-luvulle saakka lasten suojelukysymys liittyi vahvasti seurakuntien järjestämään vaivais-, ruotu- ja köyhäinhoitoon, joita hallitsivat nimenomaan työvoimapolitiittiset näkökulmat. Lastenkodit olivat tarkoitettu ensisijaisesti riittämättömästä ylläpidosta kärsivien köyhien vanhempien lapsille sekä orvoille. (Harrikari 2019, 91, sit. S 1763.) 1700-luvun puolivälissä tehdyn väestönlaskennan myötä valtiovalta havahtui suureen lapsikuolleisuuteen ja arvioi siitä johtuvan taloudellisen menetyksen olevan merkittävä. Lastenkodeille asetettiin uusia tavoitteita, jotka liittyivät lastenhoidon parantamiseen ja lapsikuolleisuuden vähentämiseen. Suomen ensimmäinen lastenkoti perustettiin sotilaiden lapsille vuonna 1753 Suomenlinnaan. (Harrikari 2019, 81–99; Hämäläinen 2007, 24; Pulma & Turpeinen 1987, 15–19, 25–26.) Lastenkodit eivät kuitenkaan pystyneet saamaan lapsikuolleisuutta vähentymään ja 1700-luvun jälkipuoliskolla lastensuojelun painopiste siirtyi lastenhoidosta ja lapsikuolleisuuden alentamisesta valistusaatteen myötä lasten koulutukseen, sosiaalistamiseen ja moraalikasvatukseen. (Harrikari 2019, 105.)

2.2 Köyhäinhoidosta huoltopolitiikkaan 1800–1900-luvulla

Suomenlinnan lastenkodin lisäksi lastenkoteja ei juurikaan perustettu ennen 1800-luvun loppupuolta. Lastenkodit nähtiin yhteiskunnalle kalliina, eivätkä ne vastanneet kuolleisuuskysymykseen. Ne harvat lastenkodit, joita Suomeen perustettiin, olivat tarkoitettu lähinnä orvoille ja turvattomille lapsille. Jonkun verran lapsia sijoitettiin myös vaivaiskoteihin ja hospitaaleihin siitä huolimatta, että yleisesti oltiin sitä mieltä, ettei näihin laitoksiin tulisi lapsia laittaa. Lastensuojelukysymyksen keskiöön alkoi nousta jaottelu turvattomiin lapsiin ja pahantapaisiin lapsiin. Turvattomien lasten suojele käsitti orvot ja aviottomien äitien synnyttämät lapset, kun taas pahantapaisten lasten suojele pyrki poistamaan yhteiskunnan normikäsityksiin sopeutumattomien lasten huonotapaisen, usein rikolliseksi mielletyn, käytöksen. 1820-luvulla lastensuojelukysymys kietoutuikin osaksi rikosoikeudellista kysymystä, kun Suomeen perustettiin ensimmäinen kasvatuslaitos pahantapaisia ja rikollisia lapsia varten. (Harrikari 2019, 85, sit. S 1642, 91, 113–114; Hämäläinen 2007, 24–25; Pulma & Turpeinen 1987, 22–23).

Yhdistys- ja järjestöpohjaisella lastensuojelutyöllä on ollut ja on edelleen merkittävä edistävä vaikutus lastensuojelutyössä Suomessa (Paavilainen 2012). 1800-luvun

puolivälissä lastensuojelu alkoi muotoutua toimintajärjestelmänä suurelta osin yksityisen järjestötoiminnan ansiosta. Säätyläispiireissä alkoi viritä yksityistä hyväntekeväisyystyötä filantrooppisessa hengessä muun muassa rouvasväenyhdistys, jonka seurauksena turvattomille lapsille rakennettiin useita laitoksia. Järjestöt ovat aktiivisesti vaatineet kunnallisen lastensuojelujärjestelmän kehittämistä sekä vaikuttaneet ratkaisevasti alan ammatillistumiseen muun muassa tarjoamalla koulutusta ja siten edistäneet lastensuojelun kehittymistä osaksi julkista huoltojärjestelmää. Vuosisadan vaihteessa lastenkodit olivatkin pääasiassa yksityisten toimijoiden ylläpitämiä ja kaupunkien tarpeita varten. (Hämäläinen 2007, 224.)

Sotien jälkeen itsenäisessä Suomessa oli ensimmäiseksi vastattava sotaorpokysymykseen ja keskustelu lastensuojelulaista virisi aktiiviseksi. Lastensuojelu haluttiin erottaa köyhäinhoidosta ja luoda julkisen vallan vastuulla oleva moniulotteinen ja moniammatillinen kokonaisuus, johon kuuluisi vanhempien tukeminen kotikasvatuksessa, kotikasvatusta täydentävä yhteiskunnallinen kasvatusta (päivähoito) sekä laitospasvatusta. Ajatuksena nämä eivät sinänsä olleet uusia, sillä jo 1800-luvun puolella muun muassa kotikasvatusta tukeminen vaativamman lastensuojelun ehkäisykeinona on nähty lastensuojelun keskeisenä periaatteena. Nyt näille periaatteille saataisiin vain juridinen pohja. (Hämäläinen 2007, 273–278.) Lastenkotien määrä lisääntyi vauhdilla, julkinen lastenhoitotyö kehittyi ja 1930-luvultaessa valtiollinen kasvatustulosverkosto saatiin rakennettua valmiiksi. Lastensuojeluaate oli voimakkaassa myötätulessa ja siitä tuli yksi niistä keinoista, joilla pyrittiin vahvistamaan kansallista yhtenäisyyttä. (Harrikari 2019, 191–196; Pulma & Turpeinen 1987, 179.)

Monien vaiheiden, mietintöjen, valmisteluiden ja esitysten jälkeen Suomeen saatiin viimein vuonna 1936 vahvistettua itsenäinen lastensuojelulaki. Lastensuojelulain taustalla olevaa aate- ja arvopohjaa muoivasivat sekä vanhoilliset että uudistusmieliset ajatussuunnat sekä poliittinen konservatismi että liberaalit virtaukset. Oma osuutensa lain kehittämisessä on myös lastensuojelun voimakkaassa kansainvälistymiskehityksessä 1920-luvulla. Etenkin järjestötoimijat pitivät yhteyttä kansainvälisiin järjestöihin, ja lastensuojelun kehittämiseen saatiin runsaasti vaikutteita ulkomailta muun muassa Saksasta, Ruotsista sekä muista Pohjoismaista. Pohjoismaista yhteistyötä voitiin kutsua jopa tiiviiksi. (Hämäläinen 2007, 144, 168–172; Pulma & Turpeinen 1987, 143.) Lastensuojelulain vahvistamisen aika oli suomalaisen

sosiaalipolitiikan käännekohta. Huoltolakikokonaisuuden, jonka yhtenä osana oli myös lastensuojelulaki, voidaan nähdä merkitsevän huoltovaltion juridista ja hallinnollista viimeistelyä. (Pulma & Turpeinen 1987, 198). Lastensuojelulaki sai osakseen jonkin verran kritiikkiä etenkin pedagogisten näkemysten puutteesta. Käytännöt eivät myöskään juuri muuttuneet lain tulon myötä, vaan köyhäinhoidollinen ajattelutapa ja kontrollilähtöisyys säilyivät osana sosiaalihuoltoa vielä pitkään. (Hämäläinen 2007, 247 ja 256.)

2.3 Sosiaalivaltion kehittyminen ja yhteiskunnan rakennemuutos 1940–1970-luvuilla

1940-luvun lopulla lastenkodeista puolet oli edelleen yksityisiä. Lastenkotien määrää pidettiin riittämättömänä, eikä vuoden 1936 laki antanut riittävää velvoitetta kunnalliselle lastenkotitoiminnalle. Korkeatasoista lastenkotiverkostoa alettiin pitää lastensuojelun kehittämisen kulmakivenä ja heti sotien jälkeen asetettiin lastenkotikomitea ja kasvatus- ja työlaitoskomitea kehittämään lastenkotitoimintaa. Suurimpina ongelmina nähtiin laitosten liian vähäinen erikoistuminen ja luonteeltaan, älyltään, koulutus- ja kurinpidontarpeiltaan erilaisten lasten ja nuorten hoitaminen samassa yksikössä sekä psykopaattisten lasten yksikön puuttuminen. (Harrikari 2019, 226–227, sit. KM 1947; Laitala & Puuronen 2016, 148–160; Pulma & Turpeinen 1987, 221–222, sit. KM 1947.)

Lisäksi oltiin sitä mieltä, että “kasvatuslaitos” -nimike tulisi muuttaa “koulukodiksi”, koska kasvatuslaitoksilla oli leimaava, vankeinhoitoajalta periytyvä kaiku (kasvatuslaitokset kuuluivat vuoteen 1918 asti vankeinhoitolaitoksen alaisuuteen, jonka jälkeen ne siirtyivät kouluhallituksen alaisuuteen (Laitala & Puuronen 2016, 24–25).) ja laitosten ydintehtävä oli muuttunut yksistään kasvatuksesta oppilaiden ohjaukseen eri ammattialoille. Komitea otti kantaa myös laitosten tiloihin, kasvatukseen ja kurinpitokäytäntöihin; ensinnäkin kasarmimaisista laitoksista, suurista oppilasjoukoista ja liian pimeistä, ahtaista ja muutoin sopimattomista eristyshuoneista tulisi päästä eroon, oleskelu- ja makuutilat tuli jakaa pienemmiksi, kerho- ja askartelutiloja lisätä. Vaatetus tulisi muuttaa yksilöllisemmäksi, jottei tulisi niin vankila-asukasmaista leimaa ja kasvatuksen liiallisesta vakavuudesta ja uskonnollisuudesta tulisi luopua. Järjestystä tulisi ylläpitää positiivisin keinoin ja

kurinpitokeinoja tulisi käyttää hyvin harkiten. (Harrikari 2019, 228–230, sit. KM 1946:1.)

Molempien mietintöjen vaikutukset jäivät valitettavan laihoiksi, ja käytännön muutoksia tapahtui vain valtionavun ja kasvatustalousten nimien osalta. Toisaalta mietinnöt avasivat kaivatun keskustelun tulevien vuosien pohdintoihin laitoshuollon järjestämisestä ja tämän pohjalta suojelukysymys alettiin nähdä hieman uudenaikaisena. 1950-luvulle tultaessa pahantapaisuuden rinnalle ilmaantui käsite ”sosiaalinen sopeutumattomuus”, huonohoitoisuus korvautui termillä ”häiriintyneisyys” ja ”köyhäinhoidosta” siirryttiin ”huoltoon” (käytännössä käsitteistö on muuttunut kuitenkin hyvin hitaasti). (Harrikari 2019, 230–238; Hämäläinen 2007, 302.)

1960-luvulle tultaessa uutta lastensuojelulakia valmisteltiin kovaa vauhtia ja vuosikymmenen kuluessa kolmekin eri komiteaa julkaisi mietintöjä aiheeseen liittyen. Alettiin puhua kasvatussuunnitelmista, koulukotioppilaiden oikeuksista ja velvollisuuksista, omahoitajista, virkojen kelpoisuusvaatimuksista, jälkihuollosta sekä sosiaaliterapeuttisesta työstä. Suhtautuminen ruumiilliseen kuritukseen kasvatuskeinona oli ollut jo pitkään kriittistä ja viimeisimpänä tämä poistettiin koulukotien kasvatuskäytäntönä vuonna 1965. Suojelukysymyksen painopiste oli siirtynyt hoidolliseen suuntaan. (Harrikari 2019, 240–242, 249.)

Vielä 1960–1970-lukujen taitteessa lastenkotien terapeuttisen työn mahdollisuuksiin uskottiin lujasti, mutta suunta muuttui kuitenkin nopeasti, kun 1970-luvulla laitoksia alettiin lopettaa, henkilökunta väheni ja lastenkotien taloudellinen tilanne heikkeni. Kehitykseen vaikutti kriittisyys lastenkoteja ja tahdon vastaisia toimia kohtaan sekä päivähoitolain (1973) myötä päiväkotien määrän lisääntyminen räjähdysmäisesti ja koulutetun henkilökunnan siirtyminen houkuttelevammalle alalle päiväkoteihin. Samalla avohuollon innokas kehittäminen perhe- ja laitossijoittamisen vaihtoehtona vähensivät laitoshoidon tarvetta. (Pulma & Turpeinen 1987, 223, 226.) Kunnallisen lastensuojelun painottuessa avohuoltoon ja lakkauttaessa lastenkoteja, valtio otti koulukotiverkoston ylläpidettäväkseen läheisenä osana kriminaalipolitiikkaa, olihan koulukotien historialliset juuret nimenomaan rikoksen tehneiden lasten rankaisemisessa (Laitala & Puuronen 2016, 22; Pulma & Turpeinen 1987, 226).

1960-luvun talouden kasvu, yhteiskunnan kiihtyvä rakennemuutos ja arvomurros olivat merkittäviä murroskohtia kohti universaalia hyvinvointivaltiomalliajattelua ja

loivat sekä tarpeen että edellytykset uudenaikaiselle sosiaalipoliittiselle asenteelle. Keynesiläinen näkemys taloudellisen kasvun ja julkisen kulutuksen yhteydestä hyvinvointiin koki läpimurron ja alettiin rakentaa uudenlaista palvelujärjestelmää. (Pulma & Turpeinen 1987, 237.) Tavoitteena oli tuoda taloudellista turvaa erilaisia riskejä vastaan ja tehdä perinteinen sosiaalihuolto tarpeettomaksi. Suojelukysymys siirtyi absoluuttisesta köyhyydestä, nälästä ja orpoudesta kohti suhteellista köyhyyttä, oikeudellista tasa-arvoa ja kansalaisoikeuksia. (Harrikari 2019, 252; Hämäläinen 2007, 340–341.)

Arvomurroksen ponttimena olivat YK:n ihmisoikeuksien ja lapsen oikeuksien julistukset. Sosiaalihuolto sai kritiikkiä eritoten tahdonvastaisista toimenpiteistä, mielivaltaisista käytännöistä, pakkoauttamisesta sekä ihmisten laitostumisesta. Etenkin koulukodit saivat arvostelua leimaamisesta, kasvatustapojen vanhanaikaisuudesta, sijoitusperusteiden perusteettomuudesta ja keskiluokkaisesta moralistisuudesta, jälkihuollon puuttumisesta, kouluopetuksen tason heikkoudesta ja henkilökunnan ja oppilaiden keskinäisistä vihamielisistä suhteista. Koulukodit nähtiin vanhanaikaisina, vankilamaisina, lasten kasvatukseen sopimattomina ja sopeutumattomuutta voimistavina. Jotain kertoo sekin, että jopa vankiloitten otot nähtiin parempina kuin koulukotien. (Harrikari 2019, 253–255, sit. Halila 1977, 142–148, 179–184; Pekkarinen 2010, 203; Pulma & Turpeinen 1987, 238–240.)

Yhteiskunnallisen keskustelun ja radikaalin kritiikin myötä 1970-luvulla siirryttiin sosiaalihuollon vallankäyttöajatuksista asiakaspalveluun. Keskeisiksi periaatteiksi alkoivat muodostua palveluhenkisyys, normaalisuuspyrkimys (sosiaaliturvatoimenpiteiden leimaamattomuus), ennaltaehkäisy, omatoimisuuden edistäminen, valinnanvapaus ja luottamuksellisuus. Keskeisiksi tavoitteiksi muodostuivat perhekeskeisyys, perheiden tukeminen, koulutus ja ammattiin valmistuminen sekä itsenäistymisen tukeminen. Varoituksista ja valvonnasta siirryttiin ohjaukseen ja neuvontaan. 1970-luvulla pyrittiin myös korvaamaan lastensuojelun käsite ”lastenhuolto” -käsitteellä, mikä kuvaa kokonaisvaltaisen uudistamisen halukkuutta. ”Suojelu” -käsitettä alettiin yleisestikin vieroksua ja ”suojelukasvatus” -käsite jäi historiaan. Yhteiskunnallinen ”kasvatus” alettiin nähdä ”hyvinvointipalveluina”. (Harrikari 2019, 259, 261–262, sit. KM 1971: A 25, 274; Hämäläinen 2007, 346–347; Pulma & Turpeinen 1987, 242.)

2.4 Moderni suojelukysymys 1980-luvulta uudelle vuosituhatluvulle

1980-luvulla elettiin nousukautta ja vuosikymmentä voisi kutsua hyvinvointivaltiomallin kultakaudeksi. Suojelukysymyksen keskiöön nostettiin lapsi ja lapsen etu. Lapsuus alettiin nähdä omana itsearvoisena elämänvaiheena ja lapsi omiin asioihin vaikuttavana toimijana sekä yhteiskunnallisena osallistujana. “Lasta ei enää pelastettu yhteiskunnalle vaan itselleen”. (Harrikari 2019, 285–291; Hämäläinen 2007, 364–366, 414.) Käsitteellisesti “kasvatuskoti” ja “sosiaalinen sopeutumattomuus” vaihtuivat “perhehoidoksi” ja “epäsosiaalisuudeksi”. Puhe pahantapaisista alkoi jäädä kansan huuilta ja käsite “suojelukasvatus” jäi pois. Laitokset ryhmiteltiin lastenkodeiksi, nuorisokodeiksi, koulukodeiksi ja muiksi rinnastettaviksi lastensuojelulaitoksiksi. (Harrikari 2019, 290, sit. KM 1982:67; Laitala & Puuronen, 28–29.)

Vuoden 1983 lastensuojelulain tavoite oli “saattaa lastensuojelu ajan vaatimalle tasolle ja korjata sen jälkeenjääneisyys” Uuden lain myötä lastensuojelu alkoi jo muistuttaa sen kaltaista suojelua, mihin tässä ajassa on totuttu ja lastensuojelun funktio muuttui ylläpito- ja rangaistustehtävästä hoidolliseksi tehtäväksi. Lastensuojelun henkilöstön koulutustaso myös koheni uusien koulutusvaatimusten myötä. (Hämäläinen 2007, 360, 364, sit. Mikkola & Helminen 1994, 16; Virta 1994, 14, 399.) Suojelukysymyksen institutionaaliset rajapinnat alkoivat kiinnostaa ja huomattiin, ettei lasten ja nuorten ongelmien voida katsoa johtuvan vain yhdestä seikasta, vaan ongelmat näyttävät koostuvan monista eri tekijöistä. Vuosikymmenen lopussa lanseerattiinkin “syrjäytyneen” käsite osaksi lastensuojelua kuvaamaan suojelukysymyksen taustalla olevaa ongelmakenttää. (Harrikari 2019, 301–302.)

1990-lukua kuvaa syvä talouslama ja epävarmuuden tunnelma. Edellisen vuosikymmenen huppean nousukauden jälkeen pudotus oli valtava. Massatyöttömyys, lamasta aiheutunut köyhyys ja lapsiperheiden palvelujen laajamittainen heikentäminen lisäsivät lapsiperheiden ongelmia. Ennaltaehkäisevien palveluiden rinnalle tuli varhaisen puuttumisen toimintamalli. Samaan aikaan lastensuojelun riittämättömät resurssit ja ammatillisen henkilöstön jaksaminen nousivat yhteiskunnalliseen keskusteluun. Huomionarvoista on se, että 1960-luvulta alkanut lastensuojelutoimien piirissä olevien lasten määrän vähentyminen kääntyi 1990-luvulla jälleen nousuun. Syy asiakasmäärien nousun takana tuskin on yksistään lama

tai lasten, nuorten ja perheiden ongelmien lisääntyminen. Katse olisikin hyvä kääntää lastensuojelun tekemisen tapoihin ja suojelukysymyksiin. (Harrikari 2019, 307–308, 313, 326–328.)

Uutta modernia aikaa leimasi yhteiskunnan monimutkaistuminen, riskien lisääntyminen ja arjen hallinnan vaikeutuminen. Psykososiaaliset ongelmat lisääntyivät, mutta hoitojärjestelmät eivät kyenneet vastaamaan lisääntyneeseen tarpeeseen, mikä on näyttäytynyt moniongelmaisuuksena, erilaisina ääri-ilmiöinä sekä lasten ja nuorten vaikeahoitoisuuden lisääntymisenä. 1990-luku toi tullessaan julkisten menojen minimointia korostavan tehokkuusajattelun, jossa huomio on kiinnittynyt palvelujen kustannuksiin ja organisointitapoihin niiden eettisen arvopohjan sijaan. (Hämäläinen 2007, 390–392, 408 sit. Lastensuojelun Keskusliiton vuosikertomus 1999, 4.) Uudelle vuosituhannele leimallista on ollut lastensuojelun hienosäätäminen. Lastensuojelulakiin on tuotu paljon yksityiskohtaisia menettelysäännöksiä, jotka loivat lastensuojeluviranomaisille yksityiskohtaisia velvoitteita ja vastuita muun muassa laitoshoidon rajoitustoimenpiteisiin liittyen. (Harrikari 2019, 329–330, sit. TM 2006: 25.)

Vuosituhanneen alkuvuosina havahduttiin myös laman seurauksena syntyneeseen polarisaatiokehitykseen, äitien päihteiden käytön lisääntymiseen sekä sekakäytöstä aiheutuviin ongelmiin, niin aikuisten kuin nuorten, jopa lasten keskuudessa. Lastensuojelu alkoi koskettaa yhä enemmän myös vauraita perheitä. Monimutkaistuneiden ongelmien edessä asiantuntijat katselivat neuvottomina lasten pahoinvoinnin lisääntymistä. Lastensuojelupalveluiden markkinoituminen alkoi 1990-luvulla valtion ja kuntien osittain vetäytyttyä palveluiden toteutusvastuusta ja yksityisten yritysten ja pörssiyhtiöiden tarjoamien lastensuojelulaitospalvelujen rantauduttua kuntien ostopalveluina osaksi lastensuojelulaitosten tarjontaa. (Harrikari 2019, 335–336; Hämäläinen 2007, 393–394, 398). Uudella vuosituhanneella pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli ajautui kriisiin ja alkoi siirtyä universaalista tasa-arvoajattelusta yksityistä vastuuta ja tarveharkintaa korostavaan ajatteluun. Tietoyhteiskunnan myötä kiire, psyykinen kuormitus ja epävakauden lisääntyminen on lisännyt perheiden paineita sekä luonut jälleen uudenlaisia haasteita lastensuojelulle. (Hämäläinen 2007, 395–396, 437–438.)

2.5 Lastensuojelun perintö tuleville sukupolville

Lastensuojeluaate ja suojelukysymys ovat kautta aikojen kietoutuneet aikansa politiikkaan ja ideologioihin. Niiden painopiste on mukailnut työvoima- ja väestöpoliittisia intressejä sekä aikansa sivistys-, moraali- ja kasvatusaatteita. Suojelukysymykseen on vaikuttanut vahvasti myös maailmanpoliittinen tilanne ja yhteiskuntien aate- ja oppisuuntaukset. Suomessa lastensuojeluaatteen pohja on muodostunut vahvasti valistuksen, kansalaisuusaatteen ja kristinuskon päälle sekä kietoutunut ja kehittynyt limittäin terveystalitiikan, koulupolitiikan sekä kriminaalipolitiikan kanssa. Näistä jokainen on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen siihen, miten Suomessa lastensuojelua ja lastensuojelun laitoshoidoa toteutetaan.

Lastensuojelu ja lastensuojelulaitostoiminta ei ole muotoutunut nykyisenlaisekseen kivuttomasti. Läpi historian lasten oloja, niin laitoshoidossa kuin perhehoidossakin, on aiheellisesti kritisoitu. Marjo Laitala ja Vesa Puuronen (2016, 231–233) toteavat koulukoteja koskevassa tutkimuksessaan: *Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset*, että koulukotijärjestelmä itsessään on toisintanut yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja ollut keino pitää kurissa ja kontrollissa huono-osaisimpia kansanryhmiä. He näkevät, että koulukodit luotiin ja niitä tarvittiin suomalaisen yhteiskunnan alarodun hallitsemiseksi ja yhteiskunnan suojelemiseksi. Näissä laitoksissa asuvat ikään kuin valmennettiin tulevaisuuteen muita palvelevassa alaluokassa. Koulukoteihin on päätynyt nimenomaan alimpien yhteiskuntaluokkien, heikompiosaisten ja köyhien perheiden lapsia, jotka olivat joutuneet viranomaisten silmätiikuiksi. Laitala ja Puuronen käyttävät ilmiöstä nimitystä ”valtiollinen uusrasismi”.

Lastensuojelun ja lastensuojelulaitoshistorian tuoma painolasti on melkoinen. Modernin lastensuojelun rakentaminen, asenteiden sekä aatteiden muuttuminen on hidasta ja ihmisten muisti pitkä. Vuonna 2016 Suomen valtio pyysi anteeksi sijaishuollossa kaltoin kohdelluilta. Anteeksipyynnön esitti silloinen perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula saatesanoin: ”Jokainen lapsi ja nuori on oikeutettu turvaan ja huolenpitoon, arvostukseen ja rakkauteen. Teidän kohdallanne nämä oikeudet eivät ole toteutuneet. Teidän hätäanne, huolta ja surua ei kuultu tai uskottu. Riittävää valvontaa ei ollut. Teidän kohtelunne on ollut syvästi vahingoittavaa, loukkaavaa ja epäjohdonmukaista. Teidän kaltoin kohtelunne on koko suomalaisen

yhteiskunnan häpeä ja epäonnistuminen. Suomen valtio tekee kaikkensa, ettei sitä, mikä teille tehtiin, enää koskaan tehtäisi kenellekään” (Valtioneuvosto 2016.)

Kaiken kritiikin keskellä on kuitenkin hyvä muistaa, että lastensuojelu on myös onnistunut tehtävässään lukuisten lasten kohdalla, eivätkä kaikkien muistot lastensuojelulaitoksista ole ollenkaan huonoja (Laitala & Puuronen 2016). Myös historiankuvauksia lukiessa voi nähdä viitteitä aidosta kiinnostuksesta lasten elinoloja ja terveyttä kohtaan tai ainakin yhteiskunnan tavoitteet kuolleisuuden vähentämiseksi sekä sivistyksen ja työteliäisyyden lisäämiseksi ovat luoneet pohjan, jonka päälle myöhempi lastensuojeluaate on rakentunut. Brutaalit käytännöt lastensuojeluaatteen nimissä lienevät jo historiaa, mutta yhä edelleen käytännöissä on tunnistettu epäkohtia. Lastensuojelutoimet ovatkin jatkuvaa rajanvetoa yksilön, perheiden ja yhteiskunnan etujen, oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Tämä rajanveto on vaikeaa ja moniselitteistä ja ehdottoman oikeita ratkaisuja ei ole olemassa. Harrikarin sanoin; “Lapsen suojelukysymys on aina läheisessä kosketuksessa aikansa uusiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Jokainen aika pyrkii löytämään niihin mahdollisimman kestävä ja tarkoituksenmukaiset ratkaisut, joiden onnistuneisuutta uudet sukupolvet jälkikäteen arvioivat.” (Harrikari 2019, 379).

3. Lastensuojeluprosessi ja lastensuojelulaitosten nykykäytännöt Suomessa

Tässä luvussa kuvaan, miten lastensuojelu tänä päivänä Suomessa käsitetään, minkälainen lastensuojeluprosessi Suomessa on sekä miten laitoshoidon nykyään järjestetty. Luvun aluksi hahmotan, mitä lastensuojelu oikeastaan on. Tämän jälkeen kuvaan lastensuojeluprosessin tekemäni yksinkertaistetun prosessikuvion avulla ja kuvailen lastensuojelulaitoshoidon nykykäytäntöjä. Luvun lopuksi tarkastelen vielä lastensuojelun laitoshoidon lukuina vuosina 1992–2022. Tämän luvun tarkoituksena on luoda kokonaiskuva siitä, mitä lastensuojelu ja lastensuojelun laitoshoidon tänä päivänä on sekä minkälaisia muutoksia laitoshoidossa on määrällisesti tapahtunut tutkimukseeni valitun ajanjakson aikana.

3.1 Mitä lastensuojelu on?

Lastensuojelu käsitetään yleisesti lastensuojeluviranomaisten tekeminä toimina lasten suojelemiseksi. Lasten suojeleminen voidaan kuitenkin käsittää ja tulisi käsittää laajalajaisena eri yhteiskuntarakenteet läpäisevänä toimintana, johon päättäjät, muut viranomaiset sekä kansalaiset voivat vaikuttaa. Lastensuojelu viranomaistehtävänä on viimesijainen keino puuttua lapsen hyvinvointiin. Ennaltaehkäisevinä ja lasten suojeleminen edistävänä toimintana voidaan pitää muun muassa neuvolaa, terveydenhuoltoa, päivähoitoa, koulua ja harrastustoimintaa. Päättäjät voivat ratkaisullaan joko tukea lasten hyvinvointia tai kaventaa sitä. Muun muassa työllisyyden- ja tukipolitiikan ratkaisut vaikuttavat suoraan lasten hyvinvointiin. Lisäksi lähiyhteisöillä ja muiden kansalaisten toiminnalla voi olla merkittäviä vaikutuksia lasten hyvinvointiin. Lastensuojelu ja lasten suojeleminen on siis meitä kaikkia koskettava yhteinen asia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.)

Lastensuojelu perustuu lastensuojelulakiin ja lastensuojelupalveluiden järjestämisestä vastaavat hyvinvointialueet. Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu- ja elinympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojelemaan. (Lastensuojelulaki 1§.) Hyvinvointialueet voivat tuottaa lastensuojelupalvelut joko itse tai ostaa ne yksityisiltä palveluntuottajilta. Hyvinvointialueille kuuluu myös yksityisten palveluntuottajien toiminnan valvonta. Lastensuojelun painopiste on

lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti ennaltaehkäisevissä palveluissa ja apua ja tukea pyritään tarjoamaan mahdollisimman varhain ongelmien syntymisen ja pahenemisen ehkäisemiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023a.) Suomen perustuslain mukaan julkinen valta voi puuttua perheen autonomiaan vain poikkeustapauksissa, kun lapsen oikeuksia ei voida muutoin turvata (Suomen perustuslaki 19§).

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2023a) tiivistää lastensuojelun perustehtävät kolmeen osaan; lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttamiseen, vanhempien tukemiseen kasvatustehtävässä ja varsinaiseen lasten suojelutehtävään. Lastensuojelun keskeiset periaatteet on kirjattu lastensuojelulakiin seuraavasti;

“Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

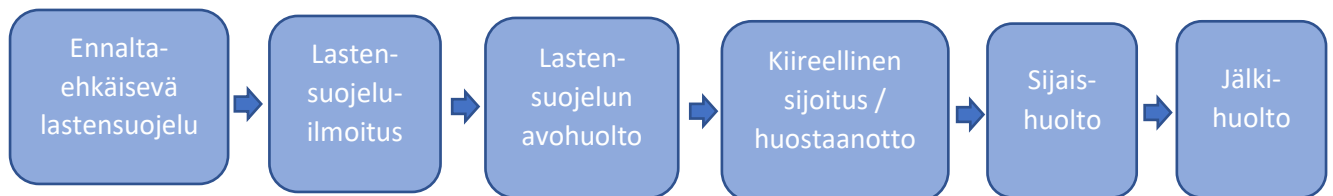
- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä. Sijaishuoltoa

toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.” (Lastensuojelulaki 4§).

3.2 Lastensuojeluprosessi

Lastensuojeluprosessia voi kuvata monin eri tavoin ja prosessikuvaukset voivat olla kovinkin laajoja. Hahmottelin tätä työtä varten hyvin yksinkertaisen ja pelkistetyin prosessikuvion (Kuvio 1) Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen työprosesseja mukaillen, sillä mielestäni pelkistetty kuvio palvelee tätä tutkimusta parhaiten ja auttaa hahmottamaan lastensuojeluprosessin keskeisimmät sisällöt tätä tutkimusta silmällä pitäen riittävän kattavasti.

Kuvio1. Lastensuojeluprosessi.

Prosessikuvio (Kuvio 1) kuvastaa lastensuojeluprosessin “mallimaista” etenemistä ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta avohuoltoon ja sijoitukseen loppuen jälkihuoltoon. Prosessi kuitenkin harvoin etenee suoraviivaisesti kuvatussa järjestyksessä alusta loppuun, vaan prosessi voi alkaa myös edellä kuvatun kuvion keskeltä esimerkiksi kiireellisellä sijoituksella tai hypätä jonkin askeleen yli esimerkiksi lastensuojeluilmoituksesta avohuollon yli suoraan huostaanottoon ja sijaishuoltoon. Yhtä lailla voi olla, ettei prosessi koskaan etene ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta pidemmälle tai prosessissa kuljetaan taaksepäin esimerkiksi huostaanotto lakkaa ja perhettä tuetaan jatkossa lastensuojelun avohuollossa. Prosessin eri osat voivat toteutua myös päällekkäin ja limittäin esimerkiksi ennaltaehkäisevää lastensuojelua toteutetaan myös muissa prosessin vaiheissa ja usein esimerkiksi lastensuojelu-ilmoitus ja siitä mahdollisesti alkava asiakkuus, lastensuojelun avohuollon palvelut ja ennaltaehkäisevät palvelut toteutuvat limittäin ja päällekkäin samaan aikaan.

Lastensuojelun ennaltaehkäiseviä palveluita ovat kaikki yhteiskunnassa tapahtuva lasten hyvinvointia edistävä toiminta. Ennaltaehkäiseviä palveluita tarjoavat valtio, kunnat, hyvinvointialueet, kolmas sektori kuten seurakunnat ja erilaiset yhteisöt. Merkittävimpiä ennaltaehkäisevän lastensuojelun palveluita ovat neuvolat, terveydenhuolto, päiväkodit, koulut ja nuorisotyö. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.) Mikäli lastensuojelutarve herää ja lastensuojelun asiakkuus alkaa, mutta lapsen tilanne ei vaadi kiireellistä sijoitusta tai huostaanottoa, tarjotaan perheelle lastensuojelun avohuoltoa. Avohuollon palvelut ovat aina ensisijaisia keinoja huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden. Avohuollon tukitoimilla on tarkoitus "edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja -mahdollisuuksia." (Lastensuojelulaki 34 §).

Mikäli avohuollon tukitoimet "eivät ole lapsen kannalta tarkoituksenmukaisia, mahdollisia tai riittäviä, lapsi täytyy ottaa huostaan." (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023b). Kiireellinen sijoitus voidaan tehdä, mikäli lapsi on lastensuojelulain 40 §:ssä mainituista syistä välittömässä vaarassa. Tällaisia syitä ovat muun muassa lapsen kodin olosuhteet tai huolenpito, jotka vaarantavat välittömästi lapsen terveyden tai kehityksen kuten huolta pitävien päihteiden käyttö, väkivaltainen käyttäytyminen, onnettomuus tai sairastuminen tai mikäli lapsi omilla toimillaan vaarantaa välittömästi oman terveyden tai kehityksen esimerkiksi päihteiden käytöllä tai itsetuhoisella käyttäytymisellä. (Lastensuojelulaki 39 § 1 momentti). Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti perhehoitoon, lastensuojelulaitokseen, terveydenhuollon laitokseen tai hänen tarvitsemansa hoito voidaan järjestää muilla tavoin esimerkiksi lapsen sukulaisen luona (Lastensuojelulaki 49 §).

Mikäli muut keinot eivät riitä turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä, päädytään viimesijaisena keinona huostaanottoon. Huostaanoton perusteet ovat samat, lastensuojelulain 40 §:ssä mainitut, mitä aiemmin käsiteltiin kiireellisen sijoituksen kohdalla. Useimmiten huostaanoton perusteena on useita tekijöitä, harvemmin perusteeksi riittää vain yksittäiset tekijät. Huostaanotto tarkoittaa sitä, että vastuu lapsen hoidosta ja kasvusta siirtyy viranomaisille. Huostaanotto on toistaiseksi voimassa oleva ja se päättyy, mikäli päätös raukeaa toimeenpanemattomana, peruste huostassapidolle lakkaa tai lapsi täyttää 18-vuotta. (Lastensuojelulaki 47 §.)

“Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.” (Lastensuojelulaki 49 §, 83 §). Lapsen sijaishuolto paikan valitsee lapsen sosiaalityöntekijä ja lopullisen päätöksen sijaishuoltoon sijoittamisesta tekee sosiaalihuollon johtava viranhaltija. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on valita lapsen tarpeita parhaiten vastaava sijaishuoltopaikka. Sijaishuoltopaikka voi olla perhehoito, ammatillinen perhehoito, lastensuojelulaitos tai muu lapsen tarpeiden mukainen hoito esimerkiksi läheisverkostosijoitus, yksityinen sijoitus tai koko perheen laitossijoitus. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023c.) Perhehoito on aina laitoshoitoon nähden ensisijainen sijaishuollon muoto. Laitoshoidon tulee kysymykseen silloin, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla.

Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset kuten vastaanottokodit ja vankilan perheosastot. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät pääosin valtio, hyvinvointialueet ja yksityinen sektori. (Lastensuojelulaki 57§; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023d.) Sijaishuollon tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen lapsen edun mukaisesti (Lastensuojelulaki 4 § 3 momentti). Sijaishuolto päättyy, kun kiireellinen sijoitus tai huostassapito päättyy tai kun hallintotuomioistuimen väliaikainen määräys lakkaa olemasta voimassa (Lastensuojelulaki 47 §).

“Jälkihuollolla tarkoitetaan sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen tarjottavaa kokonaisvaltaista tukea lapselle tai nuorelle.”. Jälkihuollon tavoitteena on tukea lapsen kotiutumista sijaishuollon jälkeen sekä auttaa aikuistuvaa nuorta itsenäiseen elämään. Lasta ja nuorta voidaan tukea muun muassa asumisessa, koulutukseen ja työelämään siirtymisessä ja niissä pysymisessä, sosiaalisen ja psyykkisen toimintakyvyn ylläpitämisessä sekä toimeentulossa. Tukimuotoina voi olla tukihenkilötoimintaa, ohjausta, neuvontaa, päihdetyötä, taloudellista tukea tai asumispalveluita esimerkiksi itsenäistymisyksiköt ja muut tuetun asumisen yksiköt. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023e.)

3.3 Laitoshoidon nykykäytännöt

Lastensuojelulaitokset voidaan käytännössä jakaa kolmeen ryhmään; vastaanottokodit, lasten-/nuorisokodit ja koulukodit. Lastensuojelulaitokset voivat olla joko valtion tai hyvinvointialueiden tai yksityisten tahojen ylläpitämiä. Sijoitusprosessin voidaan ajatella kulkevan edellä mainitussa laitosjärjestyksessä eli ensimmäinen sijoitus on vastaanottokotiin, josta lapsi/nuori siirtyy joko sijaisperheeseen tai lasten-/nuorisokotiin ja mahdollisesti tilanteen kärjistyessä koulukotiin. Todellisuudessa sijoitusprosessin kulku voi mennä hyvinkin eri tavoin ja lapsi/nuori saattaa joutua siirtymään eri sijoituspaikkojen välillä paljonkin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024f.)

Kaikkien laitostyyppien toimintaa määrittää lastensuojelulaki. Laissa on määrittämiä muun muassa lastensuojelulaitosten tiloista, henkilökunnan määrästä ja pätevydestä sekä rajoitustoimenpiteiden käytöstä lastensuojelulaitoksissa. (Em.) Hyvinvointialueiden järjestämis- ja hankintakäytännöissä sijaishuollon laitoshoidon palvelut on porrastettu perus-, vaativan- ja erityistason palveluiksi sijoitettujen lasten tarpeiden mukaan. Käytännössä tämä tarkoittaa eroavaisuuksia mitoituksen, henkilöstömäärän, kustannusten sekä tarjottavan palvelun sisällöllisen erikoistumisen suhteen. Lainsäädännössä ei ole määritelty sisältöjä eri tason yksiköille, mutta käytännössä erityistason ja vaativan tason lastensuojelulaitoksiin ohjautuu enemmän tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria, kuin muuhun laitoshoitoon. (Parsons ym. 2020, 13.)

Vastaanottokodit ovat yksiköitä, joiden tarkoitus on selvittää lastensuojelun tarpeessa olevan lapsen ja hänen perheensä elämäntilannetta. Sijoitukset vastaanottokodeissa ovat lyhyitä, yleensä korkeintaan puoli vuotta. Sijoituksen aikana tehdään arvio ja ehdotus lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmasta, perheen kuntoutussuunnitelma sekä ratkaisu siitä, palaako lapsi kotiin vai sijoitetaanko hänet lyhyt- tai pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023g.) Lasten- ja nuortenkodeissa sijoituksen kesto on lähtökohtaisesti pidempi. Näissä yksiköissä on tarkoitus luoda lapselle tai nuorelle kodinomainen, turvallinen ja kuntouttava arki. Eri laitoksissa on erilaisia painotuksia ja osaamisalueita, joita olisi hyvä tarkastella lapsen sijoituspaikkaa päätettäessä. Lasten- ja nuortenkodeissa päivärytmi pyritään pitämään mahdollisimman säännöllisenä ja rutiininomaisena. Päiväohjelma laitoksissa on pitkälti normaalin arjen mukainen: aamupala, koulu/kerho/päivähoito, lounas,

päiväunet, välipala, päivällinen, ulkoilua/leikkiä/harrastuksia, iltapala, nukkumaanmeno. Kaikille lastensuojelulaitoksissa asuville lapsille pyritään löytämään mielekäs ja kiinnostava harrastus. Kodinomaisuutta laitoksarkeen pyritään lisäämään muun muassa pitämällä ”koti-iltoja”, jolloin puuhastellaan yhdessä jotain mukavaa. Koti-iltojen tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja hoitopaikan yhteishenkeä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023h.)

Lasten asioissa pidetään myös erilaisia palavereja, joissa käydään läpi muun muassa lapsen arkea ja kokonaistilannetta. Palavereita järjestetään niin laitoksen henkilökunnan, sosiaalitoimen, syntymävanhempien/muiden lapsen läheisten henkilöiden kuin muiden lapsen kanssa työskentelevien tahojen kanssa. Palavereissa muun muassa laaditaan lapselle kasvatusta- ja hoitosuunnitelma sekä arvioidaan suunnitelman toteutumista yhdessä muiden työntekijöiden kanssa. Useimmissa laitoksissa on käytäntönä nimetä lapselle/nuorelle omahoitaja/t, jonka tehtävänä on olla päävastuussa lapsen/nuoren asioista. Omahoitaja muun muassa tukee lasta kotiutumaan laitokseen ja pitää yhteyttä viranomaisverkostoihin. Lastensuojelulaitoksissa tavoitteena on luoda mahdollisuudet ja ylläpitää lapsen ja lapsen vanhempien/muiden lapselle tärkeiden ihmisten välistä yhteydenpitoa. Lasten ja nuorten kanssa työskentelyssä toiminnallisuus, muun muassa erilaiset seikkailu-, toimintaelämykset ja kokemukset, on havaittu hyväksi tavaksi luoda suhdetta lapseen/nuoreen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023h.)

Koulukodit ovat lasten- ja nuorten koteja suljetumpia laitoksia. Koulukoteja on yhteensä seitsemän, joista valtion hallinnoimia on viisi ja yksityisten toimijoiden hallinnoimia kaksi. Valtion koulukodit ovat terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja opetushallituksen tulosohjaamia. Koulukodeissa on nimityksensä mukaisesti oma peruskoulu, jossa koulukodin asukkaat käyvät koulua pienryhmissä. Tavoitteena on saada jokaiselle asukkaalle peruskoulun päättötodistus. Koulunkäyntiin on tarjolla vahvaa tukea ja koulukodin koulussa työskentelee erityisopettajia sekä koulunkäyntiavustajia. Koulukodeissa tarjotaan osastohoitoa, johon sisältyy tavanomaisen terveydenhuollon lisäksi tarvittaessa psykiatrista hoitoa tai tutkimusta. Vaativan tason osastohoidossa henkilöstömitoitus on kaksi työntekijää yhtä asukasta kohden ja ohjaajien lisäksi siellä työskentelee esimerkiksi psykiatrinen sairaanhoitaja, sosiaalityöntekijä, psykologi, päihdetyöntekijä, toimintaterapeutti, perheterapeutti, lääkäri ja perhetyöntekijä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023i; Valtion koulukodit

2023.) Koulukodeissa tarjotaan myös erityisen huolenpidon jaksoja 12–18-vuotiaille lapsille, jotka käytöksellään vakavasti vaarantavat omaa kasvuaan ja kehitystään tai terveyttään ja jotka eivät ole muulla tavoin hoidettavissa. Erityisen huolenpidon jakson enimmäiskesto on 90 vuorokautta. (Lastensuojelulaki 71–73 §.) Jakson tarkoitus on tehdä väliintulo nuoren vakavaan tilanteeseen ja hoidon tavoitteena on vakauttaa nuoren kokonaistilanne.

Sijoittamisen syyt voidaan karkeasti jakaa kahteen ryhmään; vanhempien huolenpidon puutteesta johtuviin syihin ja lapsen/nuoren käytöksestä johtuviin syihin. Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä todennäköisemmin sijoittamisen syy liittyy huolenpitoon ja mitä vanhempi lapsi on, sitä todennäköisemmin syy liittyy lapsen käyttäytymiseen. Mitä nuorempi sijoitettu lapsi on, sitä huono-osaisempi perhe yleensä on, ja sijoitusiän kasvaessa perheiden sosioekonominen asema on yleensä parempi. Yleisimpiä syitä huolenpidon puutteelle ovat vanhempien uupumus, sopimaton kasvatustyyli, perheen sisäiset ristiriidat, avuttomuus ja osaamattomuus sekä päihde- ja mielenterveysongelmat ja perheväkivalta tai sen uhka. Lapsen oman käytöksen takana olevia sijoitussyitä ovat useimmiten koulunkäynnin vaikeudet, ristiriidat vanhempien kanssa, psyykinen oireilu sekä päihdeongelmat. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 7.)

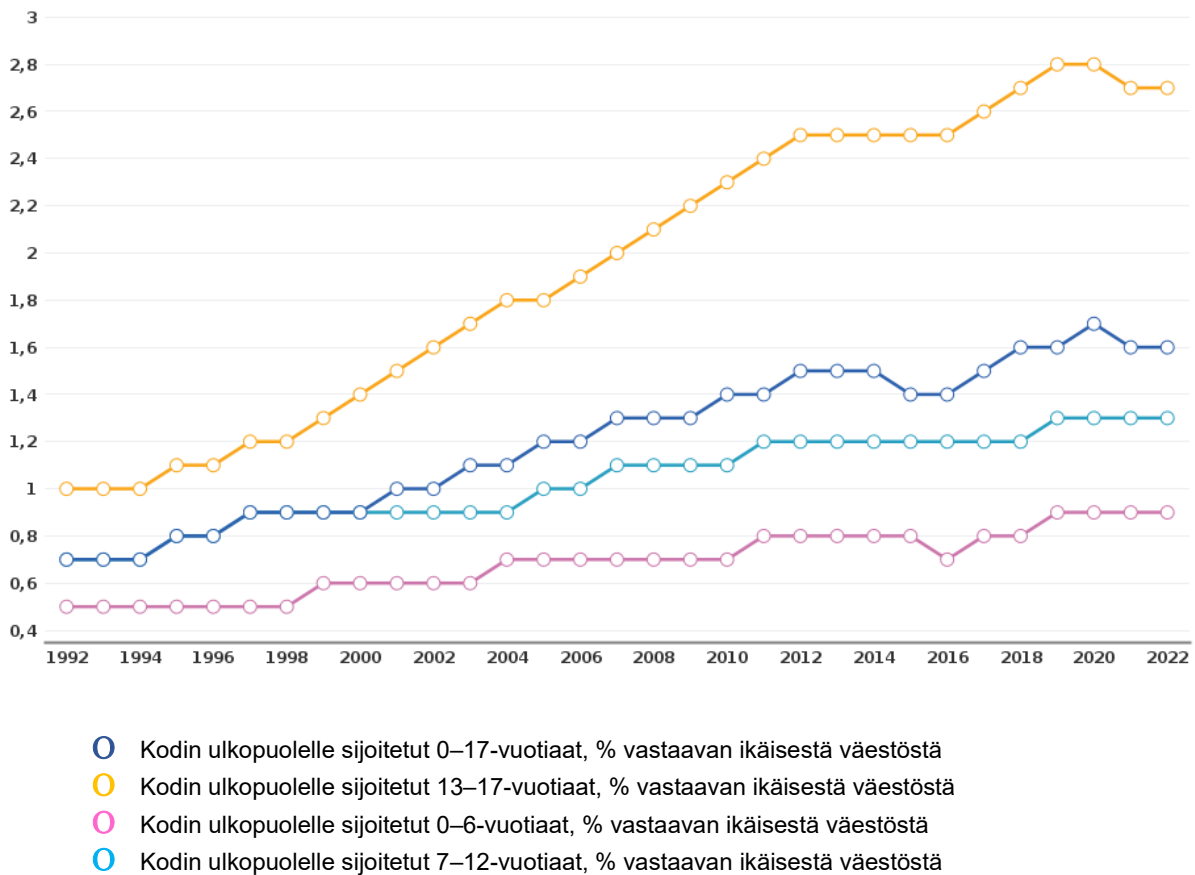
Lastensuojelun kustannukset ovat luonnollisesti kasvaneet lastensuojelun asiakasmäärien kasvun myötä. Vuonna 2020 lastensuojelun kokonaisvuosikustannukset olivat 1,2 miljardia euroa, josta suurimman siivun haukkaa laitos- ja perhehoito n. 892 000 miljoonaa euroa. (Hoikkala, Muinonen, Palola, Rosberg & Väisänen 2023, 10.) Lastensuojelun laitoshoidon vuorokausikustannukset vaihtelevat jonkin verran yksiköittäin, mutta keskimäärin hoitovuorokauden hinta oli 345 euroa. Suurimmillaan hoitovuorokauden hinta saattaa kuitenkin olla jopa yli 600 euroa. Kuukausikustannuksia lastensuojelun laitoshoidosta tulee siis keskimäärin n. 10 500 euroa, mutta korkeimmillaan se voi olla jopa 20 000 euroa. Erityisen huolenpidon jakson aikana kuukausikustannus nuoren osalta tulee useimmiten kahdesta laitospaikasta, sillä jakson aikana on tapana säilyttää nuoren aiempi sijaishuoltopaikka ja paikan ”varattuna” pitäminen vaatii useimmiten normaalin hoitovuorokausimaksun. Hinta määräytyy pitkälti hoidon vaativuustason mukaisesti ja on esimerkiksi koulukodeissa korkeampi kuin perustason lastensuojeluyksiköissä. (Heino, Lappalainen, Ranta & Weckroth 2021, 186–187.)

3.4 Lastensuojelun laitoshoidon lukuina vuosina 1992–2022

Lastensuojelua ja lastensuojelun laitoshoidon voisi kuvata loputtomasti erilaisin luvuin eri muuttujilla ja eri teemoista. Jo yksistään sijoituksia voi kuvata määrän, keston, ikäjakauman, sukupuolen, sijoituspaikan ynnä muiden tekijöiden mukaan. Tilastoja tarkastellessa on hyvä ottaa huomioon, että kunnissa ja nykyisin hyvinvointialueilla on ollut samantyyppisiä palveluita eri nimikkeillä, mikä saattaa aiheuttaa tilastoinnissa vääristymiä. Tilastot antavat kuitenkin kokonaiskuvaa lastensuojelun laitoshoidon kehityskuluista. Olen tähän tutkimukseen pyrkinyt valitsemaan olennaisimmat ja tätä tutkimusta varten merkityksellisimmät luvut kuvaamaan lastensuojelun laitoshoidon tilannetta vuonna 2022 sekä lastensuojelun laitoshoidossa tapahtunutta muutosta vuodesta 1992 vuoteen 2022.

Vuonna 2022 Suomessa oli kodin ulkopuolelle sijoitettuja 0–17-vuotiaita lapsia ja nuoria 17 885 eli 1,6 prosenttia kaikista vastaavan ikäisistä lapsista -ja nuorista (Kuvio 2). Näistä ensimmäistä kertaa elämässään sijoitettujen osuus oli 22 prosenttia. Ensimmäinen sijoitus on lähes aina sijoitus avohuollon tukitoimena tai kiireellinen sijoitus. Sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on lisääntynyt 30 vuodessa lähes yhden prosenttiyksikön verran. Vuonna 1992 vastaavat luvut olivat 8870 ja 0,7 prosenttia. Suurinta kasvu on ollut 13–17-vuotiaiden ryhmässä, joista kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna vuonna 1992 1 prosentti ja vuonna 2022 2,7 prosenttia vastaavan ikäisistä nuorista.

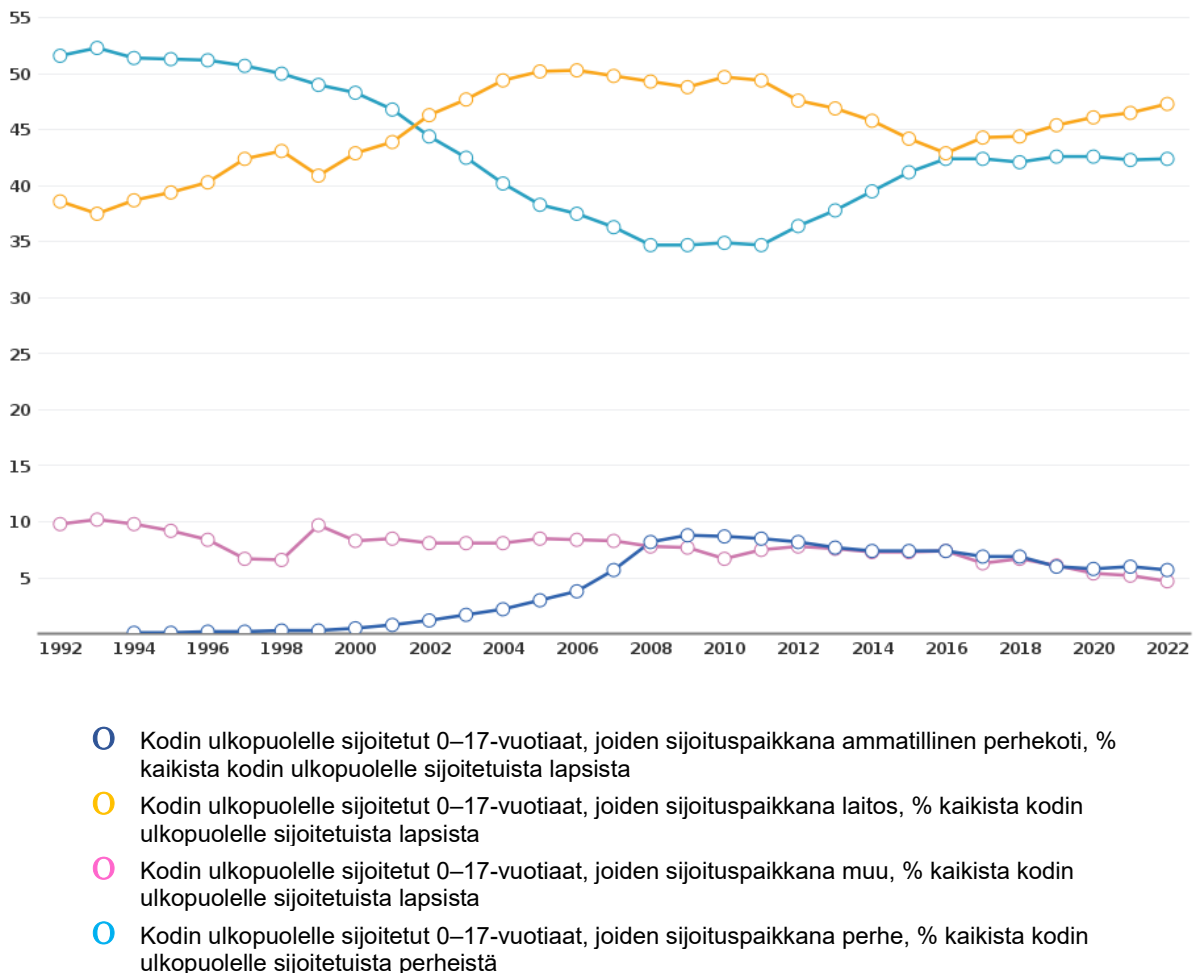
Vähiten kodin ulkopuolelle on sijoitettu 0–6-vuotiaita lapsia ja siinä ikäryhmässä sijoitusmäärien kasvu on ollut myös maltillisempaa. Sukupuolittain tarkasteltuna tyttöjä on sijoitettu kodin ulkopuolelle hieman vähemmän (48 %) kuin poikia (52 %). Sijoitusten kestot vaihtelevat paljon, mutta noin kolmasosa vuonna 2022 sijoitettuna olleista lapsista ja nuorista on ollut sijoitettuna vähintään puolet elämästään. Näihin lukuihin sisältyvät kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena sijoitetut, kiireellisesti sijoitetut, huostaan otetut, tahdonvastaisesti huostaan otetut sekä jälkihuollon sijoituksessa olevat lapset ja nuoret. (Forsell & Kuoppala 2023, 9; Sotkanet 2023, ind. 191, 5495, 5496, 5497.)

Kuvio 2. Kodin ulkopuolelle sijoitetut, % vastaavan ikäisestä väestöstä (Sotkanet 2023, ind. 191, 5495, 5496, 5497).

Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista suurin osa asuu perhehoidossa tai laitoshoidossa (Kuvio 3). Ammatillisissa perhekodeissa ja muissa sijoituspaikoissa asuu selvästi vähemmän lapsia ja nuoria. Vuonna 2022 kaikista sijoitetuista lapsista lastensuojelulaitoksissa asui n. 47 prosenttia, perhehoidossa n. 42 prosenttia, ammatillisessa perhehoidossa n. 6 prosenttia ja muussa hoidossa asui n. 5 prosenttia. Laitushoito hoitomuotona on yleistynyt viimeisen 30 vuoden aikana kymmenisen prosenttia ja perhehoito vastaavasti vähentynyt n. 10 prosenttia. laitushoito on mennyt perhehoidon ohi yleisimpänä sijoituspaikkana vuonna 2002. Suurin ero perhehoitoon sijoitettujen ja laitushoitoon sijoitettujen määrissä on ollut vuonna 2008, jonka jälkeen

perhehoitoon sijoitettujen määrät ovat lähteneet nousuun. Sukupuolittain katsottuna laitoshoidossa ja ammatillisissa perhekodeissa on enemmän poikia ja perhehoidossa puolestaan enemmän tyttöjä. (Sotkanet 2023, ind. 417, 418, 419, 420.)

Kuvio 3. Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat sijoituspaikoittain, % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista (Sotkanet 2023, ind. 417, 418, 419, 420).

Tätä tilastoa laitoshoidon osalta tulkittaessa on hyvä ottaa huomioon, että tilastoon on laskettu mukaan kaikki laitoksissa järjestetty lasten hoito. Muun muassa kehitysvammalaitoksissa asuvat lapset ovat näissä luvuissa mukana. Määrällisesti näiden lasten osuus on kuitenkin suhteellisen pieni, eikä sinänsä haittaa tilaston tulkintaa lastensuojelun näkökulmasta (Sotkanet 2023, ind. 419).

4. Media ja valta

Tässä luvussa tarkastelen mediaa osana tämän päivän suomalaista yhteiskuntaa sekä valtaa ilmiönä sekä osana yhteiskunnallista päätöksentekoa. Tämän tutkimuksessa aineistona on media-aineisto ja sitä ajatellen on tärkeää ymmärtää, mitä media tänä päivänä yhteiskunnallisesti merkitsee ja miksi media tutkimusaineistona on merkityksellinen yhteiskunnallisen tutkimuksen näkökulmasta. Vallan ulottuvuudet puolestaan kietoutuvat väijäämättä elämäämme ja jokapäiväiseen arkeemme. Voidaan jopa sanoa, että kaikessa toiminnassamme on vallan ulottuvuuksia mukana. Luvun aluksi määrittelen mediaa ja pohdin, mitä media on ja mikä median tarkoitus yhteiskunnassa on, jonka jälkeen tarkastelen median ja mediaesitysten yhteiskunnallista merkitystä. Tämän jälkeen määrittelen, mitä valta on ja miten valta toimii. Olen tässä pyrkinyt yksinkertaistamaan vallan moninaisuutta, jotta vallan olemuksesta saisi tätä tutkimusta varten palvelevan ymmärryksen. Luvun loppupuolella tarkastelen poliittista valtaa Suomessa sekä käsittelen median valtaa, joka liittyy kiinteästi tämän tutkimuksen kysymyksiin.

4.1 Media

Media on syntynyt ihmisten tarpeesta kommunikoida toistensa kanssa. Medialla tarkoitetaan erilaisia ihmisten välisen kommunikaation muotoja ja mediaa voidaan ajatella olevan kaikki ne välineet, joilla ihmiset pyrkivät kommunikoimaan toistensa kanssa. Yleisimmin medialla tarkoitetaan tänä päivänä perinteisiä joukkoviestimiä kuten lehdistöä, radiota ja televisiota sekä sosiaalisen median alustoja kuten Facebookia, YouTubea ja blogeja. (Railo & Oinonen 2012, 7; Seppänen & Väliaverron 2012, 10.) Joukkoviestimillä tarkoitetaan viestintää, jonka tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman laaja yleisö. Perinteisesti media on ollut painoviestimiä, mutta historian kuluessa radion, television ja internetin myötä media on laajentunut perinteisten painoviestimien rinnalle monimuotoisiksi auditiivisiksi ja visuaaliseksi esityksiksi. (Railo & Oinonen 2012, 7–8.) Medialla on erityisen tärkeä rooli julkisen keskustelun kanavana sekä yhteiskunnallisten ja kulttuuristen tehtävien toteuttajana.

Median tarkoitus ihmisten elämässä voidaan nähdä kolmiosaisena; informatiivisena, sosiaalisena ja viihteellisenä. Median informatiivinen tarkoitus on tuottaa ihmisille tietoa ympäröivästä maailmasta, sosiaalinen ulottuvuus luo yhteisöllisyyden kokemuksia sekä rakentaa identiteettejä ja viihteellinen tarkoitus on tuottaa mielihyvää. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna ihanteellinen media takaisi kansalaisille yhtäläiset mahdollisuudet osallistua yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kysymyksiä koskevaan julkiseen keskusteluun. Näkemykset siitä, toimiiko media laadukkaimmin säänneltynä vai vapain markkinoin, ovat hyvin vaihtelevia. Suomessa on vallalla näkökulma, jossa ajatellaan, että median tulee olla säänneltyä ja käytäntönä on, että julkinen valta sääntelee markkinoita. (Nieminen & Pantti 2012, 12–14 sit. Mepham 1990.)

Railo ja Oinonen (2012, 8–10) kuvaavat suomalaista mediajärjestelmää demokraattiskorporatistiseksi, jonka muotoutumiselle on ollut ominaista aikaisin saavutettu korkea lukutaito, mikä on mahdollistanut laajan, itsenäisen ja vahvan sanomalehdistön sekä valtion vahva ohjaus, etenkin television ja radion puolella. Suomalainen malli onkin aikanaan muotoutunut kulttuurisesti yhtenäisen kansallisvaltion, edustukselliseen demokratiaan perustuvan poliittisen järjestelmän ja markkinatalouden yhteisvaikutuksesta. Suomalaisen mediajärjestelmän keskiössä on ollut julkinen palvelu ja luparahoitus. Suomalaisen mediajärjestelmän historia kietoutuu vahvasti Yleisradion ympärille. Yleisradiolla oli televisio-ohjelmien osalta monopoli vuoteen 1957, jolloin MTV sai rajatusti aikaikkunoita Ylen kanavilla omien ohjelmien esittämiseen ja radion puolella ensimmäinen kaupallinen radio aloitti toimintansa vasta vuonna 1985. (Kemppainen & Gustafsson 2014, 59–60.)

Sanomalehtien historia kietoutuu Suomessa puolestaan puoluesidonnaisiin julkaisuihin. Sitoutumattomat sanomalehdet vakiinnuttivat asemansa valtion johtavina lehtinä vasta, kun puoluesidonnaiset sanomalehdet alkoivat väistyä toisen maailmansodan jälkeen kansallishengen noustessa ihanteeksi ja luokkaristiriitojen vähennyttyä. Vasta 1960-luvulla mediakentälle ilmestyivät skandaalilehdet sekä aikakauslehdet. (Railo & Oinonen 2012, 10–11.) Printtimedian muuttuminen verkkomediaksi ja sosiaalisen median liittyminen osaksi mediajärjestelmää on tapahtunut viimeisen kahden-kolmenkymmenen vuoden sisällä. Mediajärjestelmän muotoutuminen nykyisenlaiseksi on siis tapahtunut verrattain lyhyessä ajassa.

4.2 Median yhteiskunnallinen merkitys

Medioiden merkitys on muuttunut 1900-luvun modernisaatiokehityksen osana. Kehityksen seurauksena yhteiskunta ja ihmisten arki on medioitunut. Medioitumisella tarkoitetaan kehitystä, jossa joukkoviestintävälineiden asema on korostunut ihmisten identifi kaation ja todellisuuden tulkinnan keinona. Medioitumisen edellytyksenä on ollut, että tiedotusvälineet ovat tulleet kaiken kansan ulottuville eli joukkoviestinten määrä on lisääntynyt, lukutaito parantunut ja elintason noussut. Ennen medioitumiskehitystä, vielä 1800-luvulla, mediat olivat lähinnä tietyn joukon, kansallisen eliitin, keskustelufoorumeita. (Railo & Oinonen 2012, 8–9.) Nykyisin mediatuotanto on kaikkien luotavissa internetin sosiaalisen median alustoilla ja aivan jokaisella on uudenlainen mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun. Median perusajatuksen näkökulmasta voidaan ajatella, että nykyisenlainen mahdollisuus kaikkien äänen kuuluville saamiseksi on ihanteellista. Kehityskulku on kuitenkin luonut uudenlaisia uhkakuvia internetin keskustelualustoilla suurta ääntä pitävien ryhmien vaikutuskyvystä poliittiseen päätöksentekoon. Tämän kaltainen harvainvalta rapauttaa julkista keskustelua, lisää polarisaatiokehitystä ja rapauttaa demokratiaa. (Koponen, Koskinen & Pullinen 2022; Tiittula 2022.)

Median suhde ympäröivään todellisuuteen on hyvin kiinnostava, sillä media on osa ympäröivää maailmaa rakentaen sitä koko ajan itse. Eri mediat kietoutuvat toisiinsa, eikä perinteisiä joukkoviestimiä voi ajatella erillisinä sosiaalisista medioista ja ilmaisesta sisällöntuotannosta. Perinteiset joukkomediat ovat yhdistyneet uudenlaisiksi medioiksi, joihin kuuluvat myös oma sisällöntuotanto ja käyttäjien välinen vuorovaikutus. Seppänen ja Väli verronen (2012, 10–11, 16–17, 26 sit. Jenkins 2009) toteavat, ettei media toimi sattumanvaraisesti, vaan media on määrittelykamppailuiden kenttä, jossa muun muassa yritykset, puolueet, yhteiskunnan hallintokoneisto rakentavat omia mediastrategioitaan ja kilpailevat julkisesta huomiosta.

Median tuottajien ja kuluttajien raja on hämärtynyt ja mediaesitysten tuottama jaettu todellisuus sekä ihmisten jakamat merkitykset ovat yhteisöjä ja yhteiskuntaa koossa pitävä voima. Media rakentaa, toistaa ja ylläpitää yhteistä symbolista todellisuutta asettuen näin osaksi yhteiskuntaa tarjoten kokijoilleen pääsyn jaettujen merkitysten äärelle. Median rooli yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa on täysin erottamaton osa nykyistä länsimaista yhteiskuntaa. Janne Seppänen ja Esa Väli verronen (2012,

10) puhuvatkin yhteiskunnastamme mediayhteiskuntana ja toteavat, ettei länsimaista yhteiskuntaa voi ymmärtää ottamatta mediaa huomioon.

Yhteiskunnallisten merkityksenantojen kannalta median merkitys diskurssien luomisessa ja ylläpitämisessä ei ole vähäpätöinen. Medialla on mahdollisuus myös päättää, miten asioita nostetaan julkisuuteen ja minkälaisia diskursseja yhteiskunnalliseen keskusteluun muodostuu. Diskurssit puolestaan toisintavat ja ylläpitävät sosiaalista todellisuutta, jolloin muun muassa paljon toistetut ilmaisut saattavat muotoutua yleisiksi käsityksiksi. Riittävästi toistettuina jotkin diskurssit saattavat muodostua yhteisesti jaetuiksi ja itsestään selviksi totuuksiksi, jotka vaimentavan vaihtoehtoisia totuuksia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 36). Media saattaa siis kaventaa ja vääristää reaali maailmaa sekä luoda ihmisille virheellisiä tai puutteellisia käsityksiä asioiden todellisesta tilasta.

4.3 Mediaesitysten yhteiskunnallinen merkitys

Mediaesitysten sisältö ei ole sattumanvaraista, vaan erilaisten valintojen tuloksia. Ne esittävät ja rakentavat todellisuutta aina jostain näkökulmasta eli ovat aiheen representaatioita. Representaatiolla ei ole olemassa yksiselitteistä suomennosta, mutta sillä tarkoitetaan asian esittämistä sanallisten, äänellisten tai kuvallisten merkkien keinoin. Representaation voidaan ajatella olevan jäljennös alkuperäisestä, asian uudelleen läsnä olevaksi tekemistä ja kulttuurisesti jaettujen käsitysten avulla tulkittuja lopputuloksia alkuperäisestä asiasta. Näin ollen representaatiot eivät koskaan vastaa täydellistä totuutta, vaan representaatio on tekijänsä tulkinta siitä, miten asia on ja miten se tulisi tuoda ymmärrettävästi esille. Lopputuloksen katselija tulkitsee yhtä lailla representaation välittämää informaatiota, jolloin todellisuuden ja lopputuloksen katselijan saaman informaation välissä on jo kaksi tulkintakerrosta. Kaikessa viestinnässä on aina läsnä tulkintaa, eikä viestinnän kohde voi koskaan ymmärtää täysin kaikkea sitä, mitä viestin välittäjä tosiasiallisesti tarkoittaa. Tulkinnan takia viestintä saattaa helposti epäonnistua. Viestinnässä olennaista onkin, että vastaanottaja ymmärtää suurin piirtein, mitä viestin välittäjä haluaa sanoa. (Seppänen & Väliaverron 2012, 90–96.)

Valintoja, joiden lopputuloksena mediaesitykset ovat sellaisia kuin ovat, kutsutaan representaation politiikaksi. Poliitikalla viitataan niihin kulttuurisiin ehtoihin ja yhteiskunnallisiin seurauksiin, joita mediaesityksen rakentumisella on. Yksi representaation politiikan keinosta on kehystäminen eli toimittajat nostavat aiheesta tietyt näkökulmat, sanat ja kuvat esille ja jättävät toisia mainitsematta. Toimittajilla on representaation politiikkaan vahva valta ja myös vastuu, sillä representaatiot vakiinnuttavat mielikuvia ja tuottavat tietoa esitetystä asiasta. Representaatiot voivat palvella vallankäyttöä ja vakiintuneita käsityksiä tai kyseenalaistaa niitä. Esimerkiksi representaatio voi palvella tai kyseenalaistaa vakiintuneita käsityksiä vaikkapa sukupuolirooleista. Toimittajien kehystäessä ja tuottaessa representaatioita uutisaiheista, uutisaihe rakentuu representaation kaltaisena osaksi laajempia yhteiskunnallisia puhe- ja keskustelutapoja eli diskursseja. Medialla on siis vahva valta määrittellä yhteiskunnallisia puheenaiheita ja sitä, miten esille nousseista asioista puhutaan ja mitä puolia tuodaan esille. (Seppänen & Väliverronen 2012, 97–99.)

Modernisaatiokehityksen ja yhteiskunnan medioitumisen myötä myös mediatalous on muuttunut merkittävästi. Median rahoituspohja on hyvin erilainen tänä päivänä kuin menneinä vuosikymmeninä ja media on nykyään puhtaasti teollista liiketoimintaa. Voidaan jopa nähdä, että viestinnän rooli ja painopiste on siirtynyt yhteiskunta-vaikuttajasta taloudelliseksi toimijaksi (Kemppainen & Gustafsson 2014, 68). Mediatalouden muuttumisen myötä mediatuotannot ovat pirstaloituneet, yksilöityneet ja muuttuneet monin osin ilmaisiksi. Uudenlaisen kehityksen myötä mediateollisuus tuottaa nykyään sisältöjen jakelualustoja ja käyttäjien välisiä vuorovaikutusympäristöjä perinteisen sisällön tuotannon lisäksi. Raja mediateollisuuden ja informaatio-teollisuuden välillä onkin pikkuhiljaa hämärtynyt. Mediatalous on myös siirtynyt yhä vahvemmin mainostulojen varaan ja kuluttajista kilpaillaan entistä kovemmin. Kovan kilpailun myötä myös uutistuotanto on teollistunut, mikä näkyy uutiskerronnan viihteellistymisenä ja draaman aineiden lisääntyneenä hyödyntämisenä. (Nieminen & Pantti 2012, 20–23; Seppänen & Väliverronen 2012, 124–146, 148 sit. Pietilä 2007, 251.)

4.4 Valta

Valta on käsitteenä hyvin filosofinen ja vaikeasti määriteltävissä - ainakin tyhjentävästi. Tässä tutkimuksessa arkikäsite vallasta on riittävä, eikä pitkälle menevät filosofiset pohdinnat vallan olemuksesta ja ilmentymisestä yhteiskunnassa ole tarpeen. Max Weberin määritelmä vallasta sopii tähän lähtökohtaan hyvin: "Valta tarkoittaa kaikkia mahdollisuuksia saada oma tahto läpi sosiaalisen suhteen sisällä myös vastarinnankin edessä, samantekevää mihin tämä mahdollisuus perustuu." (Ylikoski 2000, 16 sit. Weber 1989, 212). Helsingin yliopiston viestinnän professori Anu Kantola (2016, 9) ei näe valtaa sinänsä hyvänä tai pahana, hän käsittää vallan kaikkialla läsnä olevaksi asiaksi, joka järjestää elämäämme, identiteettiämme ja toimiamme. Valta nähdään yleisesti ottaen toimivan kahden toimijan välisissä suhteissa. Toimijat voivat olla yksilöitä, ryhmiä tai vaikka organisaatioita.

Petri Ylikosken (2000, 17–22) erittely vallan muodoista antaa selkeän kokonaiskäsitteen vallan ilmentymisestä arjen sosiaalisissa suhteissa. Ylikoski on artikkelissaan: *Onko valta kyky-käsite?*, eritellyt vallan kahdeksaan muotoon sillä perusteella, miksi kohde toimii vallankäyttäjän tahdon mukaisesti. Muodot eivät esiinny todellisessa elämässä erillisinä, vaan ovat yleensä enemmän tai vähemmän sekoittuneet toisiinsa. Ylikosken erittely on seuraavanlainen;

1. Voimankäyttö (väkivalta, eristäminen, tuhoaminen ymv. kohteen toimintamahdollisuuksia rajoittavat ja estävät toimet.)
2. Manipulointi (aivopesu, propaganda, mainonta ymv. keinot, joissa valtaa käyttävä kätkee tarkoituksensa vallankäytön kohteelta.)
3. Pakottaminen (uhkaus käyttää voimaa.)
4. Palkitseminen
5. Legitiimi auktoriteetti (auktoiteetilla on oikeus antaa käskyjä, joita kohteen on velvollisuus noudattaa esimerkiksi viranomaisen käyttämä valta.)
6. Kompetentti auktoriteetti (kohde uskoo auktoiteetin asiantuntemukseen)
7. Henkilökohtainen auktoriteetti (kohde haluaa miellyttää auktoiteettia sen henkilökohtaisen merkityksen vuoksi kuten perheenjäsen)
8. Rationaalinen argumentaatio tai vakuuttaminen

Toinen mielekäs vallan jaottelutapa on Sosiologi Risto Heiskalan (2001) vallan ulottuvuudet. Heiskala on hahmotellut valtaa kolmeen toisiinsa lomittuvaan ulottuvuuteen; valta resurssina, yhteistoimintana ja rakenteena. Tämä jaottelu auttaa hahmottamaan, miten valta näyttäytyy toimijoiden kesken.

Resurssiulottuvuudessa valtaa ajatellaan määränä, joillakin on enemmän valtaa kuin toisilla. Esimerkiksi vanhemmilla on enemmän valtaa kuin lapsilla tai tietyissä asemissa olevilla ihmisillä, kuten viranomaisilla, on tehtävänsä suorittaessaan enemmän valtaa suhteessa tavalliseen kansalaiseen. (Seppänen & Väliverronen 2012, 170, 172 sit. Heiskala 2001.) Sosiologi Max Weber (1989, 212) näkee vallan resurssina, joka jakautuu ihmisten kesken epätasaisesti ja antaa erilaisia mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa. Resurssinäkökulmasta Weberin tarkoittamaa valtaa on muun muassa vauraus, tiedollinen auktoriteetti ja yhteiskunnallinen asema. Valtaresursseja tarkastellessa vallan määrä rakentuu oikeastaan sen mukaan, miten muut niitä arvottavat ja arvostavat eli käytännössä valta rakentuu muiden sosiaalisten toimijoiden uskomusten mukaisesti. (Ylikoski 2000, 27.)

Valta yhteistoiminnallisena ulottuvuutena näyttäytyy yhdistyneenä joukkovoimana eli yksittäisen ihmisen on paljon vaikeampaa saada tahtonsa läpi kuin suuremman joukon ihmisiä. Yhteiskunnassa toimiva valta voidaan siis nähdä voimien yhdistymisenä, yhtenä kollektiivisena toimijana. Vallan rakenteellinen ulottuvuus voidaan taas hahmottaa laaja-alaisena vallan verkostona, johon liittyy yhteiskunnalliset ja sosiaaliset rakenteet. Esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa työntekijöiden ja asukkaiden sosiaalinen järjestys asettaa heidät tietyn tyyppisiin rooleihin ja valta-asetelmiin, joita määrittelevät sekä laki että lastensuojelulaitoskäytännöt. Käytännössä kyse ei ole pelkästään rakenteista, vaan siitä, että ihmisten toiminta asettuu näihin rakenteisiin tuottaen ja ylläpitäen niitä. Sosiaalinen järjestys sekä rajoittaa että mahdollistaa ihmisten toimintaa vallitsevan roolin mukaisesti. Lastensuojelulaitoksen työntekijä voi esimerkiksi käyttää valtaa, muun muassa rajoitustoimenpiteitä, suhteessa asukkaaseen, mutta vain lain sallimissa puitteissa.

Vallan toimivuus edellyttää aina vallan oikeutuksen eli legitimitetin tunnustamista. Useimmiten vallan legitimitetin tunnustaminen ei tapahdu tietoisesti, vaan erilaiset valtasuhteet rakentuvat kuin itsestään täysin tiedostamattomasti. Vallan ydin

kietoutuukin yleensä vapaaehtoiseen suostumukseen yhteistoiminnasta. Käytännössä vapaaehtoisuus ei ole aina niin itsestään selvää. Esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa työskentelevä saattaa joutua puntaroimaan paljonkin, voiko hän kertoa julkisuuteen edustamansa instituution toiminnan ongelmista vai koituuko siitä hänelle kuinka mittavia ongelmia. (Seppänen & Väliaverronon 2012, 173–175, 177–178.)

4.5 Poliittinen valta Suomessa

Perinteisen vallanjako-opin (kehittänyt valistusfilosofi Charles-Louis de Secondat Montesquieu 1748) mukaisesti valtiovallan tulisi jakautua kolmeen erilliseen elimeen; lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomioistuINVALTAAN (Bok 2014). Suomessa valta onkin jakautunut perinteisesti eduskunnan lainsäädäntövaltaan, hallituksen ja presidentin toimeenpanovaltaan sekä oikeuslaitoksen tuomioistuINVALTAAN. Suomi on valtiomuodoltaan parlamentaarinen tasavalta, mikä tarkoittaa sitä, että valta Suomessa kuuluu kansalle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kansa valitsee keskuudestaan 200 kansanedustajaa vaaleilla eduskuntaan. Eduskunta puolestaan käyttää ylintä päätösvaltaa Suomessa, muun muassa säätää lait ja päättää valtion tulo- ja menoarvion hallituksen esitysten pohjalta. (Suomi.fi 2017.)

Uuden perustuslain myötä vuonna 2000, Suomi siirtyi nykyisenlaiseen parlamentarismiin presidenttivetoisesta järjestelmästä, mikä on muuttanut olennaisesti poliittisten instituutioiden valtasuhteita sekä poliittista kulttuuria Suomessa. Muutoksen taustalla oli kansainvälisen toimintaympäristön muutokset suurimpina Neuvostoliiton romahtaminen ja Suomen Euroopan unionin jäsenyys, lisäksi Suomessa haluttiin Kekkosen valtakausien jälkeen ehkäistä vallan keskittymistä yhdelle henkilölle ja presidentin valtaa haluttiin tietoisesti heikentää. Suomen hallitusten erityispiirteitä muihin Pohjoismaihin ja Eurooppaan nähden on uudistusten jälkeen olleet ideologisesti laaja-alaiset hallitukset, mikä on kaventanut eduskunnan vaikutusvaltaa ja laimentanut yhteiskunnallista keskustelua. (Niemi, Raunio & Ruostetsaari 2017, 9, 295–296.)

Suomen hajanainen puoluejärjestelmä suosii ideologisesti laaja-alaisen hallitusten syntymistä ja samalla ehkäisee tehokkaasti selkeän oikeiston ja vasemmiston syntymistä. Ideologisesti selvemmin erottuvat hallitukset voisivat parantaa

kansalaisten poliittista aktiivisuutta tarjoamalla selkeämpiä vaihtoehtoja harjoitetavasta politiikasta. Ideologinen laaja-alaisuus ja vähentynyt puoluesamastuminen onkin vaikuttanut merkittävästi suomalaisten äänestysaktiivisuuteen ja ero äänestysaktiivisuudessa muun muassa muihin Pohjoismaihin on nykyään suuri. Poliittinen toimintaympäristö on muuttunut monin tavoin viime vuosikymmeninä ja puolueisiin kuuluu yhä vähemmän ihmisiä ja etenkin nuoria on vaikeampi saada politiikkaan mukaan. Yhtenä tekijänä kehityskulkuun on pidetty myös sitoutumattoman median kasvua. (Niemi, Raunio & Ruostetsaari 2017, 296–298.)

Poliittiseen toimintaympäristöön on tullut myös uudenlaisia aiheita kuten maahanmuutto, jotka ovat myötävaikuttaneet populististen ja radikaalioikeistolaisten puolueiden aseman vahvistumiseen. Kehityskulkuun on osaltaan vaikuttanut sosiaalisen median käytön voimakas kasvu ja sen myötä kansalaisille avautuneet uudenlaiset keinot osallistua poliittiseen vaikuttamiseen ja osallistumiseen sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Perinteisen poliittisen vaikuttamisen organisaatiot ovat digitalisaation myötä myös alkaneet näyttäytyä kansalaisten silmissä kankeilta ja hierarkkisilta. Kansalaisjärjestötoiminta onkin lisääntynyt Suomessa voimakkaasti poliittisen vaikuttamisen keinona. Puolueiden mahdollisuudet vaikuttamisen kentällä ovat lisäksi vaikeutuneet politiikan kietoutuessa yhä enemmän eurooppalaiseen ja globaaliin päätöksentekoon, mikä on entisestään lisännyt edellä mainittuja kehityskulkuja. (Niemi, Raunio & Ruostetsaari 2017, 298–299, 302.)

Parlamentaarisen demokratian lisäksi Suomi on yksi maailman korporatistisimmista valtioista (em. 301). Korporatismilla tarkoitetaan työnantajien ja työntekijöiden muodostamien ammattikuntien eli korporaatioiden käyttämää valtaa poliittisen järjestelmän vallankäytön sijasta (Tieteen termipankki 2015). Etenkin työelämää, eläkkeitä ja sosiaalisia uudistuksia koskevaan päätöksentekoon työmarkkinaosapuolilla on Suomessa merkittävää vaikutusvaltaa. Työmarkkinaosapuolten lisäksi poliittiseen päätöksentekoon vaikuttaa merkittävästi myös markkinavoimat esimerkiksi kansainvälistymiskehitys ja talouden suhdannevaihtelut. Välillisesti siis myös yrityksillä on markkinavoimien myötä vaikutusvaltaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. (Niemi, Raunio & Ruostetsaari 2017, 301, 305–306.) Valtiovaltaa tai poliittista valtaa ei voi ajatella selkeärajaisena tiettyjen instituutioiden tai tiettyjen tahojen hallinnoimana. Vallan olemus on rajaton ja valtaa on kaikessa ja kaikkialla. Poliittinen

päätöksenteko etenee tietyn proseduurin mukaisesti, mutta niiden asioiden lukumäärä, jotka vaikuttavan siihen, minkälaisia päätöksiä tehdään, on lukematon.

4.6 Median valta

Media ja valta ovat mielenkiintoinen yhdistelmä, sillä media on viestinnällään osa yhteiskunnan vallankäytön valvontaa sekä samalla osa yhteiskunnassa olevaa vallankäyttöä (Railo & Oinonen 2012, 9). Median käyttämä ja välittämä vallan vaikuttavuus kietoutuu monin tavoin ihmisten arkeen lähes huomaamatta. Muun muassa monet kahvipöytäkeskustelut saavat alkunsa erilaisista mediakuvastoista tai median tuottaman sisällön vuoksi kuluttaja saattaa lähes huomaamattomasti muuttaa esimerkiksi ostokäyttäytymistään tai jopa elämäntapojaan. Median avulla voidaan vaikuttaa ihmisten asenteisiin, arvomaailmaan ja moraaliin. Mediakuvastot ovat aikaansaaneet merkittävääkin yhteiskunnallista liikehdintää kuten ympäristön, kehitysmaiden lasten tai eläinten oikeuksien puolesta. Median vaikuttavuusarvo on niin suuri, että sitä on jopa nostettu perinteisen vallan kolmijaon; lainsäädäntö-, toimeenpano-, ja tuomiovallan rinnalle neljänneksi valtiomahdiksi. (Seppänen & Väliaverron 2012, 28, 31–33, 170.)

Median vaikutusvalta on viime vuosikymmeninä kasvanut politiikassa eli politiikka on medioitunut. Medioitumisen seurauksena politiikan toimijat ovat sopeutuneet median toimintalogiikkaan, eikä julkiseen keskusteluun nousevan poliittisen asian taustalla ole välttämättä niinkään yhteiskunnallinen merkitys, vaan asian henkilöityminen tai tunteisiin vetoaminen (Niemi, Raunio & Ruostetsaari 2017, 304). Mediasta on tullut yksi keskeinen politiikan teon areena, jossa politiikka on tullut riippuvaiseksi mediasta ja sen logiikasta (Reunanen & Kunelius 2021, 9). Tutkijoiden mukaan politiikan medioituminen ei kuitenkaan ole vielä niin läpitunkevaa, että mediallyllä olisi erityistä vaikuttavuusarvoa päätöksentekoprosesseihin. Media lähinnä vaikuttaa siihen missä määrin ja missä sävyssä päätösprosessissa olevia asioita käsitellään julkisuudessa sekä osallistuu julkisen keskustelun näkökulmien ja teemojen määrittelyyn, vaikuttaa poliitikkojen ja puolueiden kilpailuun äänestäjistä ja nostaa esille poliitikkojen väärinkäytöksiä ja skandaaleja. (Niemi, Raunio & Ruostetsaari 2017, 304–305; Reunanen & Kunelius 2021, 102.)

Reunasen ja Kuneliuksen (2021, 98–99, 102) tekemässä kyselytutkimuksessa päättäjien suhteesta mediaan, nousee kuitenkin esille selvä muutos vuosien 2009 ja 2019 välillä. Vuonna 2019 päättäjät ovat kokeneet julkisuuden selvemmäksi osaksi päätöksentekoa, julkisuuden hallintaan panostetaan selvästi enemmän ja jopa puolet kertoi ottavansa päätöksenteon perusteluissa huomioon mahdollisen julkisen kritiikin. Isompi osa kyselyyn vuonna 2019 vastanneista uskoi myös julkisuuden herättävän helposti vastustusta päätöksentekoon liittyen ja vaikeuttavan järkevää sopimista. Tutkimuksessa erottui kolme vaikutusmekanismia, jotka kytkeytyvät mediajulkisuuden ja päätöksenteon välillä. Ensinnäkin päättäjän vaikutusvalta saattaa vahvistua tai heikentyä julkisuuden vaikutuksesta, toisekseen julkiseen keskusteluun saattaa nousta kysymyksiä, joihin päättäjät tavalla tai toisella reagoivat ja kolmanneksena mediajulkisuudessa kamppaillaan siitä, miten ja kenen tavoitteita suosien politiikan asialistalla olevia asioita kehystetään ja tarinallistetaan. Päätöksentekijöiden ja päätöksenteon kannalta ei ole myöskään ihan yhdentekevää viime vuosina korostunut päättäjiin kohdistuva hyökkäävä palaute ja vihapuhe. Tutkimuksen mukaan jopa neljännes vastaajista pyrki välttämään aiheita, jotka voivat altistaa tämänkaltaiselle käyttäytymiselle. Vastausten perusteella päättäjät arvioivat, ettei median rooli olisi kuitenkaan vaikuttanut päätöksentekoon. Toki päättäjät saattavat olla haluttomia myöntämään alttiuttaan mediavaikutuksille.

Medioista on tullut oma instituutionsa, joka ei enää toista muiden yhteiskunnallisten instituutioiden sanomaa, vaan jolla on myös omaa valtaa (Railo & Oinonen 2012, 14). Medialla on periaatteessa mahdollisuus päättää, mitä julkisuuteen tuodaan ja millä tavoin. Käytännössä kuitenkin monet lait, normit, säädökset, hyvät tavat, median itsesääntely sekä mediatalojen toimintakulttuurit luovat monimutkaisia valtarakenteita, joiden vaikutus yksittäisen toimittajan ja koko median toimintamahdollisuuksiin muokkaavat median tuottamaa symbolista kuvastoa. Vapaudestaan huolimatta tutkimusten mukaan media harvemmin nostaa esille uusia teemoja, vaan lähinnä seurailee ajankohtaista politiikkaa ja päätöksentekoa (Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 398). Yhteiskunnalliset toimijat ovatkin innokkaita luomaan hyviä mediasuhteita, sillä media on heille vallankäytön väline, keino edistää omia päämääriään. Tätä vasten peilaten, ajatus mediasta neljäntenä valtiomahtina, ei ole niin tuulesta temmattu, sillä mediarytysten yhteiskunnallinen vaikutusvalta sekä verkottuminen politiikan ja

talouselämän kanssa luo mahdollisuuden rakentaa osaavissa käsissä vahvojakin
valtakeskittymiä. (Seppänen & Väliverronen 2012, 184–189.)

5. Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa kuvailen tutkimuksen toteutusta. Luvun aluksi kerron tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset sekä kuvailen käyttämäni aineiston. Tämän jälkeen esittelen käyttämiäni tutkimus- ja analyysimenetelmiä sekä kerron miten tutkimuksen analyysi toteutettiin. Luvun lopussa kerron lyhyesti tutkimukseen liittyvistä tutkimuseettisistä kysymyksistä. Luvun tarkoituksena on kertoa tiivistetysti mitä tähän tutkimukseen valitut menetelmät ja aineisto ovat, miksi juuri nämä menetelmät ja tämä aineisto on tähän tutkimukseen valikoitunut ja mitä tutkimuseettisiä näkökulmia tutkimukseen ja tutkimuksen lopputuloksiin liittyy sekä tehdä tutkimusprosessiani läpinäkyväksi ja toistettavaksi.

5.1 Tutkimuskysymykset ja aineisto

Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat: ”Minkälaisia diskursseja Helsingin Sanomien lastensuojelulaitosutisoinnissa on käytetty vuosina 1992–2022?” ja ”Mitkä puhujaryhmät uutisoinnissa pääsevät ääneen?” sekä ”Minkälaisia vallan muotoja uutisoinnissa on?” Lisäksi tarkastelen uutisoinnin aikakausittaisia ilmiöitä.

Tutkimukseni aineistona on Helsingin Sanomien kotimaan uutisointi. Tätä tutkimusta ajatellen on mielekästä valita mediaesityksistä juuri sanomalehtiuutisointi, jota pidetään ensinnäkin hyvin perinteisenä joukkoviestintävälineenä ja toisekseen luotettavana ja puolueettomana tiedon välittäjänä (Opetushallitus, 2023). Suomessa ilmestyvistä sanomalehdistä juuri Helsingin Sanomat valikoitui aineiston lähteeksi, koska lehti on valtakunnallinen ja levikiltään Suomen suurimpia. Vuonna 2023 Helsingin Sanomat tavoittivat yli kaksi miljoonaa suomalaista viikoittain (Sanoma Media Finland, 2023). Oletettavasti siis tutkimukseen liittyvän aihealueen uutisoinnista saa Helsingin Sanomista kattavimman otoksen.

Rajasin Helsingin sanomien muut osiot pois, koska kotimaan uutisten sisältö vastannee parhaiten tutkimuskysymyksiini tarvittavaa aineistoa. Hain tutkittavaa aineistoa viidellä eri hakusanalla; lastenkoti, lastensuojelulaitos, nuorisokoti, koulukoti ja vastaanottokoti ja valitsin tutkittavan aineiston aikaväliksi 1992–2022. Aikakausi-sidonnaisuuksien havaitsemiseksi mahdollisimman pitkä tutkittava ajanjakso on

lähtökohtaisesti paras, mutta tämän tutkimuksen luonnetta silmällä pitäen ja aineiston määrän kohtuullisuuden vuoksi 30 vuotta on riittävä. Edellä esitetyillä hakusanoilla aineistoa tulee yhteensä 519 kpl.

5.2 Tutkimus- ja analyysimenetelmät

Lähestyn tutkimuskysymyksiäni laadullisin tutkimusmenetelmin. Laadullisten tutkimusmenetelmien tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinnan antaminen. Laadullinen tutkimus on tutkimusta, jossa ei käytetä tilastollisia tai muita määrällisen tutkimuksen menetelmiä, vaan tutkija hakeutuu "kentälle" ilmiön pariin esimerkiksi haastattelemaan tai havainnoimaan. Laadullinen tutkimus antaa mahdollisuuden ilmiön syvälliseen ja rikkaaseen kuvaamiseen ja selittämiseen. Tutkimuskohteina on pääasiassa prosessit, joita ei voi tutkia määrällisin menetelmin ilmiöiden monimutkaisuuden vuoksi. Päätelyn logiikka on yleensä induktiivista eli yksittäisistä havainnoista edetään yleiseen. Tutkimusprosessissa reaali maailma, tieto ja analyysit suodattuvat tutkijan kautta tutkimustuloksiksi. Laadullisen tutkimuksen ydinkysymys on: "Mistä tässä on kyse?" (Flick 1998, 4–7; Kananen 2017, 32, 35–36 sit. Strauss & Corbin 1990.) Tässä tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ja jäsentämään lastensuojelulaitoksista kertovaa uutisointia osana ympäröivää yhteiskuntaa ja sen ilmiöitä.

Tutkimuksen aineiston analyysitavaksi valikoitui laadullinen sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi. Nämä analyysimenetelmät sopivat kirjoitettujen, kuultujen ja nähtyjen aineistojen analysoimiseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Tässä tutkimuksessa analysoitava aineisto on uutistekstejä. Valituilla menetelmillä voi analysoida aineistoa systemaattisesti ja objektiivisesti, pyrkimys on saada tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Aineisto niin sanotusti järjestetään johtopäätösten tekoa varten. (Grönfors & Vilka 2011; Tuomi & Sarajärvi 2018, 117, sit. Grönfors 1982.) Sisällönanalyysissa etsitään tekstin merkityksiä ja luokitellaan aineistoa esimerkiksi teemoittelemalla ja tyypittelemällä. Tällä tavoin aineisto voidaan kvantifioida eli sanallisesti kuvatusta aineistosta tuottaa määrällisiä tuloksia. Tavoitteena on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta aineiston sisältämää informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117, 121–122 sit. Silverman 2006.) Milesin ja Hubermanin (1994) kolmiportaisessa kuvauksessa

analyysi etenee seuraavasti: 1. aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2. aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3. abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tällä tavoin aineistoa käsittelemällä aineistosta saa muodostettua erilaisia luokkia.

Luokkien muodostamisen jälkeen käytän toista analyysimenetelmääni diskurssi-analyysiä. Diskurssianalyysi tutkii kielenkäyttöä ja pyrkii vastaamaan kysymykseen: "Miten". Käytännössä diskurssianalyysi vastaa tässä tutkimuksessa siihen, miten uutisteksteissä tuotetaan sosiaalista todellisuutta. Kielenkäyttöön liittyy aina merkityksellistämistä eli konstruointia. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sanat, joita valitsemme, enemmän tai vähemmän tietoisesti, tuottavat kuulijalleen, tai tässä tutkimuksessa lukijalleen, lukusia erilaisia merkityksenantoja. Käsitelmä siitä, mitä toinen ihminen yrittää meille viestiä on riippuvainen vallitsevasta ajasta ja kulttuurista. Esimerkiksi toteamus siitä, että lapsi asuu lastensuojelulaitoksessa, tuottaa välittömästi eri vastaanottajissa erilaisia merkityksenantoja. Yksi päättelee viestin olevan negatiivinen, kun taas joku toinen saattaa käsittää sen positiivisena asiana. Kieli jäsentyy vastaanottajilleen sosiaalisesti jaettujen merkityssysteemien kautta ja nämä merkityssysteemit puolestaan rakentuvat sosiaalisten käytäntöjen kautta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 17, 26–28.) Edellisen toteamuksen merkityssysteemit voivat kuulijoilleen rakentua vaikkapa omakohtaisen kokemuksen tai omassa lähipiirissä olevien asenteiden kautta.

Diskurssianalyysin etenemistä ei voi kuvata suoraviivaisen selkeästi. Sari Pietikäinen ja Anne Mäntynen (2019, 216–217) kuvailevat diskurssianalyysin tiedonmuodostamisprosessia hermeneuttisena kehänä, jossa ei ole selvää alku- tai loppupistettä, vaan tiedonmuodostus tapahtuu toistuvien tulkintakerrosten avulla. Kehämäinen prosessi jatkuu siihen saakka, kunnes tutkija saavuttaa tutkimuksen kannalta riittävän ymmärryksen aiheesta. Tässä tutkimuksessa laadullinen sisällönanalyysi ja diskurssi-analyysi ovat kulkeneet limittäin. Laadullisen sisällönanalyysin keinoin olen järjestellyt aineistosta nousevia merkityksenantoja ja niiden avulla olen edelleen tunnistanut aineistosta nousevia diskursseja.

5.3 Analyysi

Ennen varsinaisen analyysin aloittamista luin aineiston muutaman kerran läpi ja tein kaksi karsimiskierrosta. Ensimmäisellä karsimiskierroksella poistin aineistosta uutiset,

jotka käsittelivät aivan eri asiaa, kuten maahanmuuttajien laitosasumista, ulkomaalaisia lastensuojelulaitoksia koskevat uutisoinnit, uutiset, joissa oli vain sivumainintana, että joku asuu, on asunut tai on sijoitettu lastensuojelulaitokseen, mutta joiden pääasiallinen uutinen kosketti muuta aihetta sekä listaukset televisio-ohjelmista. Ensimmäisen karsintakierroksen jälkeen aineistoa jäi 173 kpl. Toisella karsimiskierroksella poistin eri hakusanoilla tulleet päällekkäiset uutiset, samasta uutisesta olevat tiivistelmät sekä joitain edellisen karsimiskierroksen jäljiltä jääneitä poistettavia uutisia. Toisen karsimiskierroksen jälkeen aineistoa jäi 112 kpl ja uutisten määrät jakautuivat seuraavasti: "koulukoti" (45 kpl), "lastenkoti" (40 kpl), "lastensuojelulaitos" (14 kpl), "nuorisokoti" (10 kpl) ja "vastaanottokoti" (3 kpl).

Jotkin uutiset sisältävät useamman käyttämäni hakutermin, jolloin olen itse valinnut, minkä termin alle uutisen sijoitan. Kokonaismäärissä näkyy kuitenkin hyvin, millä termeillä lastensuojelulaitoksista uutisoinnissa puhutaan. Termistöstä voi päätellä, että koulukoti ja lastenkoti ovat yleisesti ottaen tutuimmat nimikkeet lastensuojelulaitoksista puhuttaessa. Karsimiskierrosten jälkeen aloitin analyysin teon ATLAS.ti ohjelmistoa apuna käyttäen. Luin aineistoa kerta toisensa jälkeen läpi ja koodasin uutisista nousevia teemoja, tunnelmia, sävyjä sekä puhujia. Tämän jälkeen aloin luokitella koodaamiani kohtia erilaisiin luokkiin ja ryhmiin. Aineistosta alkoi hahmottua selkeästi tiettyjä kokonaisuuksia, joiden kautta pystyin havainnoimaan aineistosta nousevia diskursseja. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 1) on havainnollistettu tekemääni analyysiprosessia.

Uutistekstipätkä	Redusointi (pelkistäminen)	Klusterointi (yhdistäminen)	Abstrahointi (teoreettisen käsitteen luominen)	Diskurssi
<p>SAKSLIN pyysi toukokuussa, että Etelä-Suomen avi tarkistaa kartanon toimintakäytäntöjä, koska laitoksessa oli ollut lakiin perustumattomia, mielivaltaisia ja lapsia alistavia käytäntöjä. Avin piti myös varmistaa, että toiminta oli luvan mukaista. Virasto teki laitokseen yllätystarkastuksen kesällä. Siinä havaittiin lukuisia puutteita: "Laitoksen kasvatuskäytännöt ovat olleet epäasianmukaisia, rajoitustoimenpiteiden käyttö ja niitä koskevat kirjaukset eivät ole lastensuojelulain mukaisia, laitoksessa ei ole riittävästi alan ammatillista henkilökuntaa eikä henkilökunnan koulutustaso ole riittävä", avi luettelee. "Toiminta ei ole kaikilta osin luvanmukaista eikä se täytä sijaishuollon järjestämiseltä vaadittavia edellytyksiä."</p>	<p>Mielivalta Alistava Laiton Laitoshoidon puutteet Epäasianmukainen Henkilökunnan riittämättömyys Henkilökunnan epäammattillisuus Ei täytä vaatimuksia Ei ole luvanmukaista</p>	<p>Epäoikeudenmukainen kohtelu Puutteellinen toiminnan mahdollistuminen Henkilökunta-resurssin riittämättömyys ja ammattitaidottomuus</p>	<p>Ihmisoikeudet Perusoikeudet Resurssit Työhyvinvointi Työolosuhteet</p>	<p>Ihmisoikeusdiskurssi Resurssidiskurssi Työhyvinvointidiskurssi</p>

Taulukko 1. Esimerkki analyysiprosessista. Uutinen: "Lasten kaltoinkohtelusta epäillyn Loikalan kartanon toiminta keskeytetään" (Helsingin Sanomat 3.10.2019).

Analyysiprosessin myötä aineistosta nousee kuusi diskurssia; ihmisoikeusdiskurssi, resurssidiskurssi, sosiaalinen ongelma –diskurssi, vastuudiskurssi, työhyvinvointidiskurssi ja kokemusdiskurssi. Kaikkein useimmin lastensuojelulaitosten uutisointi kietoutuu ihmisoikeus- ja resurssidiskurssien ympärille. Redusointimerkintöjä näillä diskursseilla koko aineistossa on molemmilla noin 200 kpl. Kolmanneksi yleisin diskurssi on sosiaalinen ongelma –diskurssi 145 merkinnällä ja selvästi vähemmän käytettyjä diskursseja ovat vastuu-, työhyvinvointi- ja kokemusdiskurssit noin 30 merkinnällä.

5.4 Tutkimusetiikka

Laadullisessa tutkimuksessa yleisimpiä tutkimuseettisiä kysymyksiä ovat aineiston keruuseen ja aineiston käyttöön liittyvät kysymykset. Tässä tutkimuksessa aineisto on jo valmis ja yleisesti kaikkien saatavilla, eikä aineiston keruuseen tai käyttöön liity lupa- tai suostumuskysymyksiä. Tutkimustekstissä aineistoon viittaamisessa ei tarvitse myöskään ottaa esimerkiksi yksityisyyden suojaa huomioon, koska aineisto on julkisesti kaikkien saatavilla. Sen sijaan tämän tutkimuksen keskeisin eettinen kysymys on tutkimuksen eettinen kestävyys ja tutkijan tekemät valinnat ja niiden perusteleminen. Olen pyrkinyt avaamaan ja tekemään tutkimusprosessista mahdollisimman läpinäkyvän, jotta tekemäni valinnat tulisivat kestävästi perustelluiksi ja tutkimus olisi haluttaessa toistettavissa.

Tutkimuksen tulee noudattaa tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemää hyvää tieteellistä käytäntöä, johon kuuluu muun muassa tutkimuksen suunnittelu, toteutus ja raportointi yksityiskohtaisesti ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla. Tutkimusta tehdessä on tärkeää pitää myös mielessä, että hyvää tutkimusta ohjaa aina eettinen sitoutuneisuus. (Kananen 2017, 189–191; Tuomi & Sarajärvi 2018, 112; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023.) Näihin seikkoihin olen pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota tätä tutkimusta tehdessäni.

6. Lastensuojelulaitosuutisoinnissa käytetyt diskurssit

Tutkimusaineiston analyysiprosessin myötä tunnistin kuusi diskurssia, joiden kautta lastensuojelulaitoksista Helsingin Sanomien lastensuojelulaitosuutisoinnissa puhutaan; ihmisoikeusdiskurssi, resurssidiskurssi, sosiaalinen ongelma –diskurssi, vastuudiskurssi, työhyvinvointidiskurssi ja kokemuskurssi. Seuraavaksi esittelen aineistosta nousseet diskurssit yleisyysjärjestyksessä niin, että ensimmäisenä on aineistossa eniten ja viimeisenä vähiten käytetty diskurssi. Kunkin diskurssin kohdalla ensin määrittelen, mitä tarkoitan kyseisellä diskurssilla ja tämän jälkeen esittelen aineistositaattiesimerkein, minkälaisia muotoja diskurssi uutisoinnissa saa. Lopuksi pohdin vielä, mitä johtopäätöksiä diskurssin käytöstä lastensuojelulaitosuutisoinnissa voi yhteiskunnallisella tasolla tehdä ja näkyykö diskurssin käytössä aikakaustaisuuksia. Tämän luvun tarkoituksena on vastata ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: ”Minkälaisia diskursseja Helsingin Sanomien lastensuojelulaitosuutisoinnissa on käytetty vuosina 1992–2022?”.

6.1 Ihmisoikeusdiskurssi

Kaikkein yleisimmin lastensuojelulaitoksista uutisoitaessa esille nousee ihmisoikeusdiskurssi. Uutisoinnissa on käytetty lasten ja nuorten oikeuksiin liittyen käsitteinä ihmisoikeuksia, perusoikeuksia ja lasten oikeuksia. Ihmisoikeudet ovat yleismaailmallisia ja perustuvat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Perusoikeudet ovat puolestaan kansallisia Suomen perustuslaissa turvattuja oikeuksia ja lasten oikeudet ovat YK:n lastenoikeuksien yleissopimuksessa turvattuja oikeuksia. (Oikeusministeriö 2023; Suomen YK liitto 2023.) Tässä tutkimuksessa aineistosta esille noussut diskurssi on nimetty yleisnimikkeellisesti ihmisoikeusdiskurssiksi, joka pitää sisällään aineistossa puhutut ihmisten oikeuksiin liittyvät aihekokonaisuudet. Ihmisoikeusdiskurssia käytettiin uutisoinnissa sekä suhteessa yksilöön että laitoksen oloihin.

Pääasiassa uutisoinnissa nostetaan esille nimenomaan laitoksissa asuvien oikeudet, mutta löytyi uutisoinnista muutama maininta myös laitoksissa työskentelevien oikeuksista sekä lasten oikeudesta saada suojelua. Tyypillisesti uutisointi kuitenkin

kohdentuu laitoshoidossa havaittuihin epäkohtiin, valvonnan puutteeseen, laittomuuksiin sekä perus- ja ihmisoikeusrikkomuksiin. Seuraavissa aineistositaateissa on esimerkkejä ihmisoikeusdiskurssista, jossa puhutaan laitoksissa asuvien oikeuksista, laitoksissa työskentelevien oikeuksista sekä lasten oikeudesta saada suojelua;

“Eduskunnan apulaisoikeusasiamies huomauttaa yksityistä lastenkotia lainvastaisista käytännöistä. Etelä-Suomessa sijaitseva lastenkoti sai muun muassa huomautuksen yhden nuoren lainvastaisesta ja nöyryyttävästä kohtelusta.” (HS 12.3.2013).

”Lastensuojelun laitoshoidossa työskentelevistä 43 prosenttia kokee työssään fyysistä väkivaltaa muutamia kertoja vuodessa.” (HS 25.1.2021).

“Yhä useampi nuori jää lastensuojelun ulottumattomiin, kun sosiaalityöntekijöiden aika kuluu toimeentuloasiakkaiden kanssa.” (HS 2.5.1994).

Perus- ja ihmisoikeusrikkomuksista uutisoinnista nousee esille niin laitosten yleisiin käytäntöihin liittyviä kuin laitoksissa työskentelevien taholta sekä muiden laitoksessa asuvien taholta tapahtuneita perus- ja ihmisoikeusrikkomuksia. Seuraavissa aineistositaateissa esimerkkejä näistä;

“Yleensä tutkintapyynnöt koskevat laitousyksikössä saatua kohtelua ja perusteettomia rajoituksia.” (HS 6.11.2018).

“Lahden käräjäoikeus tuomitsi lastenkodin johtajana toimineen 50-vuotiaan miehen kymmeneksi kuukaudeksi vankeuteen lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja virkavelvollisuuden rikkomisesta.” (HS 18.11.2006).

“Peräti kolme neljäsosaa lastenkotikyselyyn vastanneista lapsista kertoi nähneensä lastenkodissa kiusaamista.” (HS 31.3.2009).

Uutisoinnin perusteella perus- ja ihmisoikeusrikkomusten syynä ovat valvonnan puutteet sekä puutteet lasten kuulemisessa. Monin paikoin annetaan ymmärtää, että mikäli valvonta olisi ollut riittävää ja lapsia olisi kuultu, perus- ja ihmisoikeusrikkomuksilta olisi voitu välttyä, kuten seuraavissa aineistositaateista käy ilmi;

“Sakslinin päätöksen mukaan poikaa oli kohdeltu toistuvasti ihmisarvoa alentavalla, loukkaavalla ja julmalla tavalla tilanteissa, joissa lapset olivat jääneet ilman valvontaa.” (HS 11.2.2016).

“Koko sijaishuollon valvonnassa on kehittämistä, hän myöntää.” “-- yllätystarkastus osoitti lukuisia laittomuuksia ja lasten epäasiallista kohtelua.” (HS 10.9.2018).

Vuonna 2016 Suomi on pyytänyt anteeksi sijaishuollossa kaltoin kohdelluilta. Valtiollinen anteeksipyyntö perustuu selvitykseen (Hytönen ym. 2016), jossa on kuultu sijaishuollossa ensimmäisen lastensuojelulain aikana vuosina 1937–1983 olleita silloisia lapsia ja nuoria. Selvityksen perusteella lastensuojelulaitoksissa on ollut tutkittavana aikana vakavia ihmisoikeusrikkomuksia. Mediassa on käytetty jonkin verran vertailevaa retoriikkaa, jossa nykyaikaa verrataan historian tapahtumiin. Tämän kaltainen tyyli on hyvin tunteisiin vetoavaa ja keskustelua herättävää. Vuoden 2016 jälkeen lastensuojelulaitoksiin ja laitoshoitoon alettiin tehdä myös laajoja tarkastuksia ja lasten kuulemista on lisätty. Lieneekö selvityksellä ja sen saamalla mediahuomiolla vaikutusta tähän kehityskulkuun. Seuraavissa aineistositaateissa esimerkkejä nykyajan ja historian vertailemisesta;

”Nuorten laitospedagogian kulttuurissa on yhä satavuotisia nöyryyttäviä käytäntöjä, jotka loukkaavat perus- ja ihmisoikeuksia ja joista on pelkkää haittaa”, -- (HS 22.7.2020).

“SELVITYKSEN mukaan jotkut viimeaikaiset tutkimukset antavat viitteitä siitä, että väkivalta ei kuulu vain historiaan, vaan sitä esiintyy myös nykyään laitoksissa ja perhehoidossa. (HS 7.4.2016).

”Asukkaat törmäävät harvoin takavuosien kaltaiseen kaltoin kohteluun, mutta tarkastuksissa löytyy silti lainvastaisuuksia. Eristäminen, joukkorangaistukset, puhelimen käytön ja seurustelun kieltäminen, henkinen väkivalta. --” (HS 4.11.2013).

Vuoden 2016 jälkeen laitoshoidossa julkisuuteen tulleiden epäkohtien myötä lasten kuulemiseen sekä valvontaan vaadittiin uudistuksia. Etenkin poliittisesti kannanotto asiaan ja toimenpiteiden vaatiminen on tärkeää. Samaan aikaan yllämainittu Aulikki Kananoja kuitenkin kuvailee tilannetta rakenteellisena välinpitämättömyytenä. Sinänsä sijaishuollon laitoshoidon voisi ajatella olevan poliittisesti erittäin kiinnostava, sillä laitoshoidon kustannukset ovat korkeat ja toimiva lastensuojelu ja lastensuojelun laitoshoidon säästävät myös tulevaisuudessa yhteiskunnan varoja. Seuraavissa sitaateissa on esimerkkejä poliittisesta keskustelusta laitoshoidon ympärillä;

“Lastensuojelulakiin tehdään pikavauhtia vielä tänä syksynä uusi säännös, jonka mukaan valvontaviranomaisten on kuultava lapsia sijaishuoltoon kohdistuvilla käynneillä, -- ”Lakimuutoksella vahvistetaan lasten oikeusturvaa, hyvää kohtelua ja huolenpitoa”, Saarikko sanoo.” (HS 20.9.2018).

“KAIKKI koulukodeissa olevat lapset on heti kuultava, sanoo lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila --” (HS 6.9.2018).

”Kyse on rakenteellisesta välinpitämättömyydestä. Lastensuojelun kova ydin eli sijaishuollon laitokset eivät ole poliittisesti kiinnostavia, jotta niihin satsattaisiin”, Kananoja sanoo. (HS 28.5.2019).

Lastensuojelulaitoksissa puolestaan on ollut jo pidempään epäselvää, mikä on lainmukaista toimintaa ja mikä ei. Laitoshoidon käytännöissä tulee vastaan lukuisia tilanteita, joissa pitää lain pohjalta pohtia sopivia toimintamalleja. Rajanveto on vaikeaa ja tilanteet kehittyvät nopeasti. Lakia on tarkennettu ja tilannetta on yritetty selkiyttää, mutta siitä huolimatta etenkin rajoitustoimenpiteissä on usein laittomia käytäntöjä. Yksi syy tähän lienee resursseissa. Työntekijät vaihtuvat usein ja lain osaaminen saattaa jäädä ohueksi. Seuraavat esimerkkisitaatit kuvaavat hyvin sitä, miten haastavaa lainmukainen rajoitustoimenpiteiden käyttö on;

“Perusteita arvioitaessa on kyse tästä: Laitoksissa asuvilla lapsilla ja nuorilla on samat oikeudet esimerkiksi vapauteen, koskemattomuuteen ja yksityisyyteen kuin muillakin ihmisillä. Näihin perus- ja ihmisoikeuksiin ei saa puuttua ilman painavaa syytä. Toisaalta puuttuminen on joskus nuoren oma etu. Esimerkiksi eristäminen tai kiinnipito voi olla tarpeen, jos nuori yrittää satuttaa itseään tai muita.” (HS 4.8.2020).

“Sitä, kuinka paljon tupakkaa lasten ihmisoikeuksiin kuuluu tai ei kuulu, ei ole missään määritely. Myöskään kännykänkäyttöoikeuteen tai sen rajoittamiseen ei ole voimassaolevia lakipykälä.” (HS 26.2.2002).

Ihmisoikeusdiskurssi on selvästi voimistunut uutisoinnissa 2010-luvulta alkaen. Suurin syy tähän on se, että lastensuojelulaitoksiin tehtiin laajamittaisia tarkastuksia, joissa paljastui vakaviakin epäkohtia. Vuoden 2016 selvitys sijaishuollossa olleista kaltoin-kohteluista näyttöytyy käännteentekevänä ihmisoikeusdiskurssin lisääntymisessä. Tätä ennen ihmisoikeusdiskurssia esiintyi selvästi vähemmän ja lähinnä yksittäisten laitoshoidossa olevien työntekijöiden tai toisten asukkaiden tekemien rikosten yhteydessä.

6.2 Resurssidiskurssi

Lähes yhtä usein kuin ihmisoikeusdiskurssia, aineistossa käytettiin resurssidiskurssia. Kotimaisten kielten keskus (2023a) määrittelee resurssin voimavaroiksi, mahdollisuuksiksi ja keinoiksi. Resurssipuhetta voi liittää hyvin monenlaisiin ilmiöihin ja resursseja voi ryhmitellä monilla tavoilla. Tässä tutkimuksessa resurssidiskursilla viitataan lastensuojelulaitostoiminnan järjestymiseen liittyviin taloudellisiin ja fyysisiin sekä henkilökunnan osaamiseen ja määrään liittyviin asiakokonaisuuksiin. Lastensuojelun laitoshoidon on yhteiskunnan järjestämis- ja ylläpitovastuulla, eikä siten ole erityisen yllättävää, että lastensuojelulaitos uutisoinnissa resurssidiskurssia esiintyy lähes jokaisessa uutisessa.

Resurssidiskurssin voidaan nähdä jakautuvan uutisoinnissa kahteen osaan; työntekijäresursseihin ja laitoshoidon yleiseen järjestymiseen. Resurssidiskurssin keskiössä ovat kustannukset, jotka raamittavat keskustelua työntekijäresursseista ja laitoshoidon yleisestä järjestymisestä. Resurssikeskustelua kuvaa tasapainottelu liian vähän, riittävän ja liiallisen välillä. Tasapainon löytyminen jää yleensä lainsäätäjien ja valtaapitävien päätettäväksi. Lastensuojelun laitoshoidon on kustannuksiltaan kallista, mikä määrittää laitoshoidon järjestymistä niin laadullisesti kuin määrällisestikin. Jonkin verran uutisoinnissa nousi esille huoli lapsen edusta suhteessa siihen resurssitasoon, mikä on käytössä, kuten seuraavissa sitaateissa;

"MEILLÄ on pieni määrä vaikeasti oireilevia nuoria. Jos heitä halutaan hoitaa hyvin ja turvallisesti ja pyrkiä saamaan heistä yhteiskunnassa toimivia kansalaisia, johon valtaosalla on edellytyksiä, se vaatii enemmän resursseja kuin käytössä keskimäärin on", Salminen toteaa. *"Se, tehdäänkö tässä kuntien haastavassa taloustilanteessa päätöksiä enemmän rahan kuin lasten ja nuorten tarpeiden pohjalta, on kysymys, jota pitää arvioida", hän sanoo.* (HS 28.7.2015).

"Kipukohtana on se, miten sijoituspaikka valitaan lapsen edun mukaan vai tulevatko taloudelliset syyt vastaan." (HS 7.4.2016).

Poliittinen tahtotila lastensuojelun laitoshoidon järjestymisestä näyttäytyy uutisoinnissa vahvasti ja poliittista tahtotilaa näyttää pitkälti ohjaavan kustannustehokkuus. Laitoshoidon ratkaisuja perustellaan useimmiten juuri kustannussäästöillä kuten seuraavat esimerkit osoittavat;

“MONET kunnat haluavat eroon Nikinharjun kaltaisista laitoksista, koska niiden pyörittäminen tulee kalliiksi.” (HS 29.10.2011).

“Kuntien penninvenytys voi johtaa siihen, että valtion koulukodit jäävät ilman oppilaita. Kunnat eivät enää lähetä ongelmanuoriaan kalliiseen koulukotiin, vaan jättävät heidät avohuollon varaan.” (HS 13.1.1992).

“Kunnat yrittävät sijoittaa enemmistön laitosten sijaan sijaisperheisiin. Se tulee myös halvemmaksi.” (HS 13.12.2011).

Samaan aikaan uutisoinnissa halutaan selvästi tuoda isosti esille resurssien puutetta muun muassa erilaisten laitospaikkojen riittämättömyyttä. Tämänkaltaisen uutisoinnin taustalla lienee tahtotila yhteiskunnallisen keskustelun luomiseksi sekä vaikuttaminen poliittiseen päätöksentekoon. Seuraavissa sitaateissa esimerkkejä laitospaikkoihin liittyvästä resurssidiskurssista;

“Moniongelmaisten nuorten hoitopaikoista on huutava pula.” (HS 8.7.2001).

“-- Suomessa ei ole vielä yhtään lastensuojelulaitosta, jossa olisi riittävä varhaisnuorten huume- ja päihdehoidon asiantuntemus.” (HS 29.1.1995).

Lastensuojelun laitoshoidon yksityistyminen on rajusti viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. Yksityistymiskehitystä perustellaan laitospaikkojen riittämättömyydellä, erikoistuvien yksiköiden tarpeella sekä kustannustehokkuudella. Ristiriitaisen asiasta tekee se, että lastensuojelun laitoshoidon on yleisesti haluttu vähentää, tässä kuitenkin onnistumatta. Seuraavissa aineistositaateissa otteita yksityistymiskehityksestä sekä laitoshoidon lisääntymisestä;

“Perhekoteja ja muita kuntoutusyksiköitä perustetaan, koska tarve on kova. -- Apua tarvitsevat lapset ja nuoret sijoitetaan yhä herkemmin yksityisiin yhdistys- tai osakeyhtiömuotoisiin hoitokoteihin, joilta kunta ostaa palvelunsa.” (HS 22.1.2001).

“Laitospaikkoja on enenevästi tarjolla vain yksityisissä hoitokodeissa ja laitoksissa.” (HS 24.10.2008).

“Moni kodin ulkopuolelle sijoitettava lapsi tai nuori päätyy laitokseen, vaikka se on vastoin asetettuja tavoitteita.” (HS 4.10.2011).

Resurssidiskurssi laitoshoidon yleisen järjestymisen näkökulmasta jakautuu selvästi kahtia; laitoshoidon kustannustehokkaaseen järjestymiseen ja toisaalta resurssipulan

uutisointiin. Resurssidiskurssi työntekijäresurssien näkökulmasta jakautuu puolestaan kuvaukseen yleisestä työntekijöiden resurssipulasta sekä työntekijöiden ammattitaidon ja osaamisen puutteista. Keskustelu työntekijäresursseista, etenkin työntekijöiden vähyydestä sekä liiallisesta työ- ja asiakasmäärästä, on aineistossa runsasta. Retoriikassa on selkeä ero kuvattaessa puutteita lastensuojelulaitosten työntekijäresursseissa ja muiden työntekijöiden resursseissa. Lastensuojelulaitoksissa keskeinen ongelma on pätevien ja tehtävään sopivien työntekijöiden löytymisessä kuten seuraavissa esimerkeissä;

“-- laitoksessa ei ole riittävästi alan ammatillista henkilökuntaa eikä henkilökunnan koulutustaso ole riittävä”, avi luettelee.” (HS 3.10.2019).

“Ongelmat johtuvat siitä, että työhön on varmasti vaikea saada semmoisia tekijöitä, jotka sitä oikeasti sydämellä tekevät ja jaksavat tehdä, --” (Kyse lastensuojelulaitosten työntekijäpulasta) (HS 10.9.2018).

Muiden työntekijöiden osalta keskeiseksi ongelmaksi on puolestaan kuvattu liiallinen työ- ja asiakasmäärä kuten seuraavissa esimerkeissä;

“”Sosiaalityöntekijöillä on useimmissa kunnissa aivan liikaa asiakkaita, eivätkä he ehdi aina hoitaa hommaansa”, sanoo lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula.” (HS 4.11.2013).

“Räty kuitenkin huomauttaa, että sosiaaliviranomaisten ongelmat johtuvat pitkälti liiallisesta työkuormasta. Sen vuoksi sosiaalityöntekijöillä ei välillä ole edes mahdollisuuksia huolehtia lakisääteisistä tehtävistään.” (HS 4.8.2020).

Muun muassa sosiaalityöntekijöiden krooninen työntekijäpula sekä liiallinen työ- ja asiakasmäärä ovat päässeet osaksi totuttua uutisvirtaa vasta 2000-luvulla. Tätä ennen vastaavia mainintoja aineistossa on suhteellisen vähän. Tämä johtunee siitä, että erinäisiä epäkohtia ja laitoshoidossa esille tulleita vääryyksiä näytetään selittävän usein työntekijäresurssien puutteella. Työntekijäresurssidiskurssi esiintyy aineistossa useimmiten laitoksissa havaittujen epäkohtien uutisoinnin yhteydessä ja usein aiheen uutisoinnissa on haastateltu eri asiantuntijoita, viranomaisia ja päättäjiä, jotka puolestaan tuovat esille ikään kuin selittävänä tekijänä työntekijäresurssit. Käytettyjen retoriikkojen myötä lukijalle muodostuu kuva, jossa muun muassa sosiaalityöntekijät kuvautuvat niin, että he tekisivät kyllä tehtävänsä moitteetta, jos heille vain suotaisiin

siihen mahdollisuus, kun taas lastensuojelulaitoksen työntekijöistä kuvautuu vaikutelma, että he voisivat halutessaan tehdä tehtävänsä paremminkin. Tämä puolestaan kuvastaa vallan hierarkioita näiden kahden ammattikunnan välillä sekä sitä, että uutisoinnissa ääneen pääsee pääasiassa asiantuntija-, viranomais- ja päättäjätahoja, eikä lastensuojelulaitoksissa työskentelevien ääni saa tilaa.

6.3 Sosiaalinen ongelma –diskurssi

Kolmanneksi yleisin uutisoinnissa käytetyistä diskursseista on sosiaalinen ongelma - diskurssi. Sosiaalialan sanastossa sosiaalinen ongelma on määritelty “merkittäväksi sosiaalista toimintakykyä heikentäväksi tai vallitseviin normeihin sopeutumista vaikeuttavaksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi” (Lehmuskoski & Kuusisto-Niemi 2008, 14). Lastensuojelulaitosuutisoinnissa edellisen määritelmän mukaan sosiaalisiksi ongelmiksi voidaan määrittää päihde- ja mielenterveysongelmat, elämänhallinnan ongelmat, käytöshäiriöt ja rikollisuus. Tässä tutkimuksessa sosiaalinen ongelma – diskurssi pitää sisällään uutisoinnissa esille tulleet edellä mainitut aihekokonaisuudet. Pääasiassa uutisoinnissa nostetaan esille lapsiin ja nuoriin liittyvät sosiaaliset ongelmat, mutta joitain mainintoja on myös lasten ja nuorten omaisten sosiaalisista ongelmista. Seuraavissa aineistositaateissa on esimerkkejä, miten uutisoinnissa kuvaillaan sijoitettujen lasten- ja nuorten sekä heidän omaistensa sosiaalisia ongelmia;

“Sijoitetuilla lapsilla on usein vaikeita käytöshäiriöitä, mielenterveyden häiriöitä sekä päihdeongelmia. He voivat olla itsetuhoisia ja käyttäytyä aggressiivisesti muita kohtaan.” (HS 20.9.2018).

”Kyse on päihteillä ja osin rikoksilla oireilevista, vakavasti käytöshäiriöisistä ja karkailevista nuorista”, sanoo Salminen.” (HS 1.9.2018).

”Melkein aina taustalla on päihteitä ja mielenterveysongelmia. Ne vaivaavat yhä useampaa perhettä”, Tiusanen kertoo yli 15 vuoden kokemuksella.” (HS 4.1.2004).

Uutisoinnissa sosiaalisen ongelman diskurssia käytetään lastensuojelulaitokseen joutumisen selitysmallina. Sosiaalinen ongelma nähdään sen kaltaisena ongelmana, joka tuottaa oikeutuksen käyttää niinkin voimakasta valtaa, että lapsi tai nuori

sijoitetaan pois kotoa. Ajatusleikkinä voi pohtia, olisivatko meille tutut sosiaaliset ongelmat erilaisessa yhteiskunnassa, ajassa ja kulttuurissa ongelmia. Sosiaalinen ongelma on kuitenkin yhteisön ja yhteiskunnan määrittelemä aikaan ja kulttuuriin sidottu. Lastensuojelun historiaa lukiessa voi huomata, että historiassa on ollut hyvinkin erilaisia perusteita lasten ja nuorten sijoittamiselle, mihin olemme tänä päivänä tottuneet. (Laitala & Puuronen 2016, 227.) Meidän ajassamme sijoitettua lasta ei ehkä olisi historiassa katsottu alkuunkaan tarpeelliseksi sijoittaa laitoshoitoon ja päin vaistoin. Seuraavat aineistositaatit kuvaavat sijoittamisen syitä ja perusteluja;

“Koulukotiin sijoitettavien nuorten kontolla voi olla päihteitä tai huumeita, koulupinnausta, erilaisia rikoksia tai väkivaltaisuutta.” (HS 29.8.1994).

“Yksi heistä on Juho, joka sijoitettiin Jaloversoon 15-vuotiaana huumeiden käytön ja rötöstelyn vuoksi.” (HS 4.8.2020).

“Roope vietiin huumehörhöjä täynnä olleesta helsinkiläisestä asunnosta lastenkotiin.” (HS 20.3.2002).

Lasten, nuorten ja perheiden sosiaaliset ongelmat ovat uutisoinnin perusteella koko tutkittavan kolmenkymmenen vuoden ajanjakson ajan vaikeutuneet. Sinänsä jo lastensuojelun historiaa lukiessa sama puhe nousee toistuvasti esille. Lieneekö tämä ikaikainen retoriikka jonkinlainen pyrkimys saada päättäjien katseet kohdistettua aiheen ympärille ja saada mahdollisesti lisäresursseja tai lietsoa jonkinlaista moraalista paniikkia. Moraalisen paniikin voisi määritellä tässä yhteydessä olevan; ihmisen tai ihmisryhmän aiheuttama suuri pelko tai huoli, joka koetaan yhteiskuntaa ylläpitävien arvojen ja intressien kannalta uhkaavana tai pahaenteisenä tekijänä (Saari 2012, 8). Oli peruste tämän kaltaisen retoriikan taustalla mikä hyvänsä, niin epäselväksi lopulta jää, onko asiantila tosiasiallisesti näin, vai saako lasten ja nuorten ongelmallisuus aina vain hieman eri ilmenemismuotoja ja auttavat tahot kokevat näiden uusien ilmenemismuotojen edessä keinottomuutta kuten seuraavissa aineistositaateissa;

“lasten ongelmat ovat myös syventyneet. Ongelmat muodostavat sekavan vyyhdin ja lapsia on vaikea auttaa.” (HS 20.3.1997).

“Nuorten tilanteet ovat vaikeutuneet viime vuosina.” (HS 8.7.2001).

“Varsinkin naisten alkoholinkäyttö on lisääntynyt koko ajan, samoin huumeiden ja lääkkeiden väärinkäyttö”, johtaja Rauni Klemettilä sanoo. -- Asiakkaat ovat nyt vaikeampia, ja neuvotteluissa täytyy välillä olla vartijat tai poliisi henkilökunnan turvana.” (Kyseessä vanhempien sosiaaliset ongelmat) (HS 3.9.2006).

Aineistoa lukiessa sosiaalinen ongelma –diskurssin osalta, mieleen juolahtaa, että onko yhteiskunnassa vallitsevien arvojen pysyvyyden kannalta tärkeääkin luoda moraalista paniikkia, tavallaan kauhistella joidenkin ihmisten tai ihmisryhmien ongelmallisuutta ja samalla luoda “painetta” muille pysyä “ruodussa”. Vai tehdäänkö moraalista paniikkia lietsovaa uutisointia puhtaasti rahan kiilto silmissä. Toki myös moraalisen paniikin kirvoittama yhteiskunnallinen keskustelu saattaa kiinnittää päättäjien huomion ja lisätä resursseja kuten vuonna 2018 käydyn keskustelun pohjalta on käynyt;

“Saarikko aikoo ehdottaa myös lisähenkilöstön palkkaamiseen lisää varoja jo vuoden 2019 talousarvioesitykseen.” (HS 20.9.2018).

Uutisoinnissa korostuu myös puhe, jossa tilanne kuvataan niin vaikeaksi, että yhteiskunta on voimaton sen edessä, kuten seuraavissa sitaateissa;

“Saarikko pohtisi myös sitä, miksi meillä on nuoria, joiden äärellä ammattilaisten osaaminen ei tahdo riittää.” (HS 10.9.2018).

“Psykiatriset sairaalat tulevat hyvin helposti siihen tulokseen, että heidän keinonsa loppuvat, ja se on ongelmallista”, (HS 22.8.2002).

“Joidenkin lasten oireet ovat niin vaikeita, ettei heitä pystytä auttamaan tavanomaisella koulukotihoidolla.” (HS 8.7.2001).

Keinottomuuteen on ehdotettu jopa lain muuttamista niin, että kasvatus voisi olla tiukempaa;

“-- heitä voidaan auttaa vain tiukentamalla hoitotoimia ja muuttamalla lakia.” (HS 13.11.1992).

“-- lastensuojelun yksiköt ovat vaatineet lisää oikeuksia kajota lasten perusoikeuksiin vaativien nuorten hoidosta selviytyäkseen.” (HS 1.9.2018).

Selvästi vähemmistössä ovat sellaiset uutiset, joissa luodaan toivoa ja annetaan ymmärtää, että ongelma hoituu ja osataan hoitaa, mutta toiveikkuuttakin aineistosta voi löytää;

”Meillä on haastava asiakaskunta. Sen takia lapset täällä ovat, kun eivät ole väljemmissä rajoissa pärjänneet.” (HS 28.5.2019).

“-- Outamosta löytyy välipysäkki, kun elämä on mennyt raiteiltaan Karkailu, lintsaus ja rikokset pannaan katkolle” (HS 7.11.1992).

“-- koulukodeissa pystytään auttamaan ainakin osaa niistä nuorista, joiden ongelmat ovat vaikeimmat: juopottelua, rikoksia ja tällä vuosikymmenellä yhä yleisemmin myös psyykkisiä häiriöitä ja huumeita.” (HS 25.9.1999).

Sosiaalisen ongelman –diskurssissa näkyy aineistosta nousseista diskursseista kaikkein vähiten ajassa muuttavana. Lasten, nuorten ja perheiden ongelmat kuvautuvat samankaltaisina, toki painopiste-eroja muun muassa huumeiden käytön osalta on havaittavissa, mutta perusongelmat näyttävät olevan kautta aikojen samat. Sosiaaliset ongelmat näyttäytyvät myös, läpi historian ja tämän aineiston, olevan haastavia ja yhteiskunnallisesti vaikeasti ratkaistavia.

6.4 Vastuudiskurssi

Neljänneksi yleisin uutisoinnissa käytetty diskurssi on vastuudiskurssi. Suhteessa kolmeen yleisimpään diskurssiin vastuudiskurssia esiintyy aineistossa vähän. Kotimaisten kielten keskus (2023b) määrittelee vastuun velvollisuudeksi vastata jostakin asiasta, henkilöstä, toiminnasta, teosta tai muusta vastaavasta. Tässä tutkimuksessa vastuudiskurssi muodostuu aineistossa olevista maininnoista vastuun jakautumisesta lastensuojelun laitoshoidon prosesseissa sekä laitoksissa asuvien lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja edun toteutumisessa. Lastensuojelulaitos-toiminnassa voidaan nähdä olevan sekä järjestävän tahon että yksilön toimintaan liittyviä vastuita, jotka uutisoinnin perusteella näyttävät jakautuvan pitkälti viranomaisten ja päättäjien kesken. Lastensuojelulaitoksiin liittyvät vastuukysymykset ovat erityisen tärkeitä, jotta voidaan taata oikeudenmukainen, laadukas ja kaikille turvallinen laitoshoido. Aina, kun käytetään valtaa, jota lastensuojelussa ja lastensuojelun laitoshoidossa joudutaan käyttämään paljon, tulee myös valtavasti

vastuuta. Siihen nähden uutisoinnista nouseva vastuudiskurssi on aika vähäistä. Seuraavat esimerkit kuvaavat, miten vastuun jakautumista tuodaan aineistolla esille;

“Vastuu on ensisijaisesti lapsia laitoksiin sijoittavilla kunnilla ja toiseksi aluehallintovirastoilla (avi).” (HS 4.11.2013).

“-- sosiaaliviranomainen on vastuussa lapsen hyvinvoinnista ja asianmukaisesta kohtelusta.” (HS 4.8.2020).

Vastuudiskurssin voi nähdä jakautuvan selvästi kolmeen teemaan; laitoshoidossa asuvien hyvinvointiin liittyvä vastuu, työhyvinvointiin liittyvä vastuu ja laitoshoidon yleiseen järjestymiseen liittyvä vastuu. Ehdottomasti eniten vastuudiskurssia esiintyy laitoshoidossa asuvien hyvinvointiin liittyen ja ajallisesti vuoden 2013 jälkeen, jolloin uutisointi laitoshoidon epäkohdista alkoi selvästi yleistyä. Tätä taitetta ennen vastuudiskurssia esiintyy aineistossa vähän ja vastuusta puhutaan lähinnä laitoshoidon yleiseen järjestymiseen liittyen, mikä selittyi 1990-luvun laman leikkauksilla ja siitä liikkeelle lähteneellä yksityistymiskehityksellä. Seuraavassa esimerkit aineistosta nousseesta vastuudiskurssin kolmesta teemasta; laitoshoidossa asuvien hyvinvointiin liittyvästä vastuusta, työhyvinvointiin liittyvästä vastuusta ja laitoshoidon yleiseen järjestymiseen liittyvästä vastuusta;

“Kunnan sosiaali- ja terveyslautakunnalla ja lastenkodeilla on erityinen vastuu siitä, että lapset saavat sijaishuollossa sellaista huolenpitoa, joita heidän etunsa edellyttää, Sakslin painottaa.” (HS 11.2.2016).

“Väkivallan torjuminen on ensisijaisesti työnantajan vastuulla. -- työntekijällä on vastuu ilmoittaa työnantajalle havaitsemistaan epäkohdista.” (HS 21.5.2021).

“Koulukotiväki pelkää nyt, ettei kukaan ota vastuuta vaikeimmin hoidettavista nuorista.” (Uutinen koskee kolmen koulukodin lakkauttamispäätöstä.) (HS 18.10.1992).

Lastensuojelulaitoshoidon prosessissa vastuunkantajina aineiston perusteella nähdään nimenomaan eri aikuistahot. Sen sijaan laitoshoidossa asuvien lasten ja nuorten vastuu näyttäytyy päinvastaisena, eikä laitoshoidossa asuvilla lapsilla ja nuorilla nähdä vielä olevan vastuuta;

“-- onko nuori aikuistunut niin, että pystyy ottamaan vastuun itsestään ja tekemisistään.” (HS 18.9.2006).

“Jos alle 15-vuotias syyllistyy rikokseen, häntä ei voida asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen teoistaan --” (HS 8.7.2001).

Yleisesti vastuu vaikuttaa olevan usein jonkun muun, kuin uutisessa ääneen päässeeseen. Mielestäni tämä kuvastaa hyvin Kai Alhasen (2014, 7–8) kuvailemaa palveluiden pirstaleisuutta ja sekavuutta. Pirstaleisuus aiheuttaa viranomaisten vastuun katoamista, kun auttamisvastuuta sysätään ammattilaiselta toiselle. Alhanen näkee tämän yhtenä lastensuojelun keskeisistä ongelmatekijöistä. Seuraavissa esimerkeissä näkyy vastuun sysääminen jollekin toiselle taholle;

“Hynninen-Joensuu korostaa kuntien vastuuta.” (HS 1.9.2018).

“-- lapsiasiavaltuutettu peräänkuuluttaa sosiaalityöntekijöiltä vastuuta lapsista, jotka he ovat laitoksiin sijoittaneet.” (HS 22.7.2020).

“Loikalan kartanon perhekodin johtaja Esa Siekkinen syyttää valtiota vastuun pakoilusta --” (HS 22.8.2002).

Joissain uutisissa vastuunkantajaksi nimetään epämääräisesti “yhteiskunta”, mikä kuvastaa hyvin sitä, että vastuun ajatellaan olevan jakautunut eri yhteiskunnallisten tahojen kesken;

“Niin kauan kun yhteiskunta ei kanna sijoitetuista lapsistaan vastuutaan, laittomuudet rehottavat, sanoo ylisosiaalineuvos Aulikki Kananoja.” (HS 28.5.2019).

Aineiston ainoat kohdat, joissa joku ottaa vastuun, kertonee poliittisesta retoriikasta. Vastuuministerinä toiminut Annika Saarikko ilmoittaa kantavansa oman vastuunsa lastensuojelulaitoksissa havaittujen epäkohtien tullessa ilmi. Poliittisen suosion kannalta tämän kaltainen retoriikka on tärkeää;

“Tunnettiin vastuumme.” (HS 30.4.2013).

“Väistelemättä vastuutani haluan tehdä toimivallan selkeäksi. Kannan siitä tietenkin vastuun, koska nykyään olen vastuuministerinä.” (HS 10.9.2018).

6.5 Työhyvinvointidiskurssi

Viidenneksi yleisin, lähes vastuudiskurssin verran, aineistossa esiintyy työhyvinvointidiskurssia. Sosiaali- ja terveysministeriön (2024b) mukaan työhyvinvointi koostuu työn mielekkyydestä, terveydestä, turvallisuudesta ja työntekijän hyvinvoinnista. Työhyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa hyvä johtaminen, työyhteisön ilmapiiri ja työntekijöiden ammattitaito. Työhyvinvointidiskurssi koostuu tässä tutkimuksessa työntekijöiden jaksamiseen ja työoloihin kuten työturvallisuuteen liittyviin aihekokonaisuuksiin. Työ lastensuojelun laitoshoidossa on tunnetusti raskasta. Lukumääräisesti laitoksissa työskentelevien ääni kuuluu uutisoinnissa suhteellisen vähän ja luultavasti tämän myötä työhyvinvointidiskurssi on myös aineistossa selkeästi vähemmistössä. Työhyvinvoinnin ja jaksamisen lisäksi aineistosta nousee vahvana työturvallisuuteen liittyvä keskustelu. Työ koetaan vaativana, asiakkaat usein väkivaltaisina, työnohjaus ja esimiestuki heikkona sekä palvelujärjestelmä puutteellisena. Seuraavissa aineistositaateissa esimerkkejä tyypillisistä aihealueista työhyvinvointidiskurssiin liittyen;

“TYÖ lastensuojelussa on kaikkiaan erittäin kuormittavaa, Saarikko muistuttaa.” (HS 20.9.2018).

“Hyvin suurena ongelmana Hukkanen pitää lastenkotien henkilökunnan uupumista. Työnohjausta ei ole riittävästi, eikä uupunut hoitaja jaksa auttaa lapsia tarpeeksi.” (HS 22.11.2002).

“Meillä on ollut tämän vuoden aikana useita oppilaita, joilla on hallitsematonta väkivaltaisuutta. Joidenkin lasten oireet ovat niin vaikeita, ettei heitä pystytä auttamaan tavanomaisella koulukotihoidolla.” (HS 8.7.2001).

Työhyvinvointidiskurssi ja resurssidiskurssi limittyvät kiinteästi toisiinsa ja resurssien puute aiheuttaa monesti ongelmia työhyvinvointiin. Aineistosta nousi esille mainintoja siitä, etteivät työntekijät pysty tekemään työtään toivomallaan tavalla. Seuraavissa esimerkeissä tulee hyvin esille se, miten oikeanlaiset henkilöstöresurssit, henkilöstön riittävä osaaminen ja oikeanlaiset laitospaikat vaikuttavat siihen, kuinka mielekkääksi työntekijät kokevat työnsä ja kuinka hyvin työntekijät pystyvät tekemään työtä omien arvojen mukaisesti;

”Jos pohjalla haluaa pitää ajatuksen, että tahtoo auttaa nuoria eteenpäin, kyllä se vain raskasta on. Sellainen tunne jäi, että mahdollisuuksia auttaa olisi enemmän”, Liukko kuvaa.” ”Kyllä siinä kyynistyy, kun tekee työtä, johon ei itse haluaisi laittaa nimeään alle.” (HS 10.9.2018).

”Väkivalta voi kohdistua toisiin nuoriin tai työntekijään, -- -- ovatko lastensuojelun henkilöstön resurssit riittäviä ja sijoitetaanko nuoria oikeaan paikkaan. (HS 28.7.2015).

”LAITOSHOIDON työoloja parantaisi myös se, jos alalle saataisiin lisää työntekijöitä ja kohtuullinen henkilöstömitoitus toteutuisi.” (HS 21.5.2021).

Työhyvinvointidiskurssi näyttäytyy hieman erilaisena, riippuen siitä, kenen äänellä työhyvinvoinnista puhutaan. Tässä aineistossa lastensuojelulaitoksissa työskentelevät kertovat työhyvinvoinnistaan oikeastaan vain negatiivista ja esille tulee vakaviakin työturvallisuuteen liittyviä riskejä. Lastensuojelulaitosten esihenkilöiden kuvauksissa työntekijöiden huolta tunnutaan kuitenkin vähättelevän. Esihenkilöt tuovat esille, että näin on aina ollut ja että asiat tunnustetaan ja niihin on kiinnitetty huomiota;

”KAIKISSA koulukodeissa kohdataan aggressiivisuutta ja väkivaltaisuutta lähellä olevaa käytöstä, sanoo valtion koulukotitoiminnasta vastaava johtaja Matti Salminen.” (HS 28.7.2015).

”-- työturvallisuutta on tarkasteltu enemmän.” ”Olemme tienneet riskit. Väkivaltataustan omaavia nuoria meillä on ollut aina, joten ei se hirveästi ole muuttanut. Totta kai ohjaajat miettivät omaa turvallisuuttaan enemmän.” (HS 31.8.2018).

Aikakausittain työhyvinvointidiskurssia esiintyy aineistossa 2000-luvun jälkeen ja etenkin sen jälkeen, kun lastensuojelulaitosten epäkohdista on alettu tarkastuskäyntien myötä uutisoida. Laajan uutisoinnin myötä luonnollisesti myös lastensuojelulaitoksissa työskentelevien ajatuksia on kuultu. Useimmiten työhyvinvointiin liittyvä keskustelu jää kuitenkin uutisessa hyvin lyhyeksi, monesti vain sivumaininnaksi. Koko aineistossa on vain yksi uutinen, joka koski yksinomaan lastensuojelulaitoksissa työskentelevien työhyvinvointia. Uutisoinnissa esiintyvistä työhyvinvointidiskurssista voi hyvin havaita eri ammattikuntien välisiä vallan

hierarkioita ja sitä kenen sanoma on tärkeää ja olennaista. Jo yksistään lastensuojelulaitoksissa työskentelevien äänen vähäisyys uutisoinnissa kertoo siitä, ettei asiaa koeta tärkeänä. Toinen tärkeysjärjestyksestä kertova seikka on kommenttien järjestys uutisessa. Ensin työntekijä kertoo puutteista, jonka jälkeen esihenkilötasolla oleva henkilö kertoo, ettei tässä nyt ole mitään uutta ja asia kunnossa.

6.6 Kokemusdiskurssi

Lähes yhtä vähän kuin vastuu- ja työhyvinvointidiskurssia, aineistossa esiintyy kokemusdiskurssia. Näistä kokemusdiskurssia esiintyy kuitenkin kaikkein vähäisin määrä. Kokemusdiskurssi muodostuu aineistossa olevista lastensuojelulaitosarjen omakohtaisista ja yleisistä kuvauksista. Kokemusdiskurssia esiintyy aineistossa suhteellisen tasaisesti koko valitun ajanjakson ajan. Suhteessa muihin diskursseihin kokemusdiskurssia on käytetty vähän. Kokemusdiskurssin vähäisyys on sikäli huono asia, että kokemusdiskurssissa äänessä ovat nimenomaan juuri ne tahot, jotka elävät lastensuojelulaitosarkea ja heillä voisi ajatella olevan erityisen tärkeää tietoa aiheeseen liittyen. Kokemusdiskurssissa pääasiassa äänessä ovat laitoshoidossa asuvat tai asuneet lapset ja nuoret. Kokemusdiskurssin sävy on uutisoinnissa hyvin erilainen, kun äänessä on paraikaa tai joitain vuosia sitten laitoshoidossa asunut lapsi tai nuori tai kun äänessä on kaukaisemmasta laitoshistoriasta kertova silloinen laitoksessa asunut lapsi tai nuori. Lähes poikkeuksetta ”nykyajan” lastensuojelulaitokset on esitetty uutisoinnissa kokemuksellisesta näkökulmasta positiivisena, kuten seuraavissa esimerkeissä;

”Mä olin kauhean yllättynyt kun mä tulin tänne. Mä kuvittelin, että tää olis niin ku joku kesäsiirtola. Hoitsut on kivoja ja ruoka hyvää”, Sirpa kuvailee.” (HS 7.11.1992).

”Lastenkoti oli meille pelastus. Siellä oli turvallista, oli ruokaa ja tiesi, että siellä on aina joku, joka huolehtii. Eikä siellä tarvinnut pelätä”, Anttila kertoo.” (HS 24.9.2001).

”Ei olisi onnistunut, jos en olisi tullut Pohjolakotiin. Ei ollut sellaisia rajoja”, Ibrahim sanoo.” (HS 12.2.2015).

Lastensuojelulaitosten laajamittaisten tarkastusten ja laitoshoidosta löytyneiden epäkohtien myötä uutisointiin nousi myös negatiivista kokemuksellista puhetta nykylaitoshoidosta;

“Loikalan kartanossa rikotaan ihmisoikeuksia, se on ihan selvää”, mies sanoi.” (HS 3.10.2019).

Vuonna 2016 valmistui selvitys laitoshistorian epäkohdista (Hytönen ym. 2016) ja sen myötä Suomi pyysi ensimmäisen lastensuojelulain aikana lastensuojelussa kaltoin kohdelluilta anteeksi (Valtioneuvosto 2016). Kuvaukset laitoshistoriasta ja etenkin kokemukselliset kertomukset lisääntyivät uutisoinnissa merkittävästi valtiollisen anteeksipyynnön myötä ja sävy näissä kertomuksissa on kokonaisuudessaan hyvin negatiivinen. Seuraavissa esimerkeissä otteita laitoshistoriaan liittyvästä kokemusdiskurssista;

“LASTEN keskinäinen väkivalta tuli esiin myös Markkolan tutkimuksessa. -- Aikuiset eivät tähän puuttuneet. Joskus käytettiin myös tietoisesti rangaistuksena sitä, että annettiin toisten lasten pahoinpidellä. ”Sakinhivutusta pidettiin kasvatukseen”, Markkola sanoo.” (HS 20.11.2016).

“VAATETUKSEN, ruokailun ja lääkärikäyntien laiminlyömistä, piittaamattomuutta koulunkäynnistä, ankaraa työntekoa ja biologisten vanhempien mustamaalaamista. Näiden lisäksi perhehoitoon, lastenkotiin ja koulukotiin sijoitetut lapset kokivat myös ruumiillista, henkistä ja seksuaalista väkivaltaa ensimmäisen lastensuojelulain aikana vuosina 1937–1983, ilmenee Jyväskylän yliopiston tekemästä selvityksestä.” (HS 6.4.2016).

Omakohaisten kokemusten lisäksi, aineistossa oli jonkin verran laitosaikaa kuvailevaa uutisointia kuten seuraavissa esimerkeissä;

“Pikkuiset jalat potkivat ilmaa niin, että koko vaunut heiluvat. Yksi Onnelan lastenkodissa olevista vauvoista heräilee juuri päiväuniltaan. Vierekkäisissä vaunuissa nukkuvat vauvat ovat täällä arkea, sillä Onnela toimii Oulussa pienten lasten vastaanottokotina.” (HS 3.9.2006).

“”Perushoito on tärkeää. Lapsi pestään, hänelle annetaan puhtaat vaatteet, ruokaa, oma sänky ja huomiota. Aikuisen hoiva on saattanut puuttua vaikka kuinka pitkään.”” (HS 4.1.2004).

“-- valot sammuvat huoneista useimpina iltoina klo 22. Omat huoneet siivotaan itse. Omat vaatteet pestään itse, vuoroviikoin on keittiövuoro sekä tytöillä että pojilla. Iltaisin harrastetaan joko Vuorelassa tai lähellä Vihdin Nummelassa. Ratsastetaan, tehdään

musiikkia tai kuunnellaan, käydään elokuvissa. Joskus mennään Helsinkiin asti. (HS 13.1.1992).

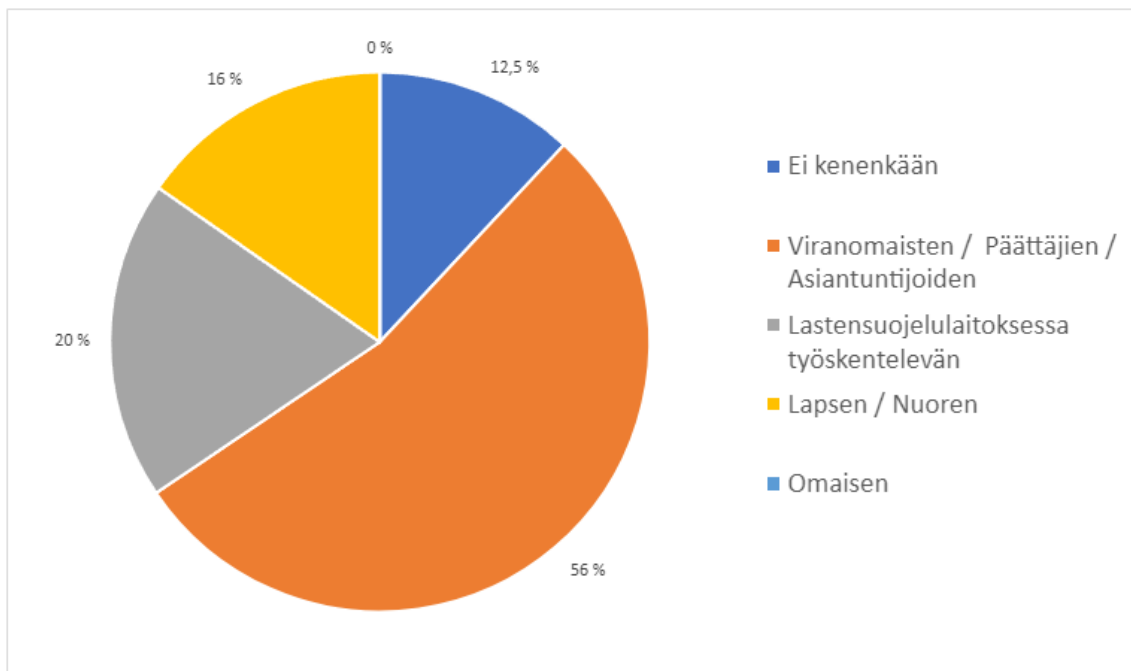
Aineistossa laitotarkea kuvaillaan neutraaliin ja positiiviseenkin sävyyn. Tämän kaltainen uutisointi on negatiivisen ja epäkohtautisoinnin rinnalla tärkeää, jotta laitotarjen ulkopuolella elävälle piirtyy edes suuntaa antavan oikeanlainen kuva, mitä lastensuojelulaitosarkei on. Toki on huomattava se, että uutisoinnissa on tehty rajauksia ja valintoja siitä, mitä kerrotaan eli kuva on vääjäämättä jonkin verran väritynyt tai ainakin puutteellinen. Tästä huolimatta harmillisen vähän tämän tyyppistä uutisointia aineistosta löytyy ja viime vuosilta ei lainkaan. Mielenkiintoinen havainto on se, että uudemmat kokemukset laitoshoidosta ovat valtaosin positiivisia. Samaan aikaan kuitenkin laitoshoidosta yleisesti puhutaan erittäin negatiiviseen sävyyn muiden tahojen toimesta. Onko nimenomaan haluttu nostaa esille näitä positiivisia kokemuksia, jotta syntyy mielikuva, että "valtakunnassa kaikki hyvin".

7. Lastensuojelulaitosuutisoinnin puhujaryhmät, vallan ilmentymät ja aikakausittaisuudet

Tämä luku vastaa muihin tutkimuskysymyksiini, jotka ovat: ”Mitkä puhujaryhmät uutisoinnissa pääsevät ääneen?” sekä ”Minkälaisia vallan muotoja uutisoinnissa on?”. Luvun aluksi esittelen aineistossa ääneen päässeet puhujaryhmät, tämän jälkeen pohdin aineiston perusteella lastensuojelulaitosten ympärillä olevia vallan muotoja ja luvun lopuksi tarkastelen vielä lastensuojelulaitosuutisoinnin aikakausittaisuuksia. Tuon havaintojani esille sekä aineistosta tehdyin kuvioin että esimerkkisitaatein.

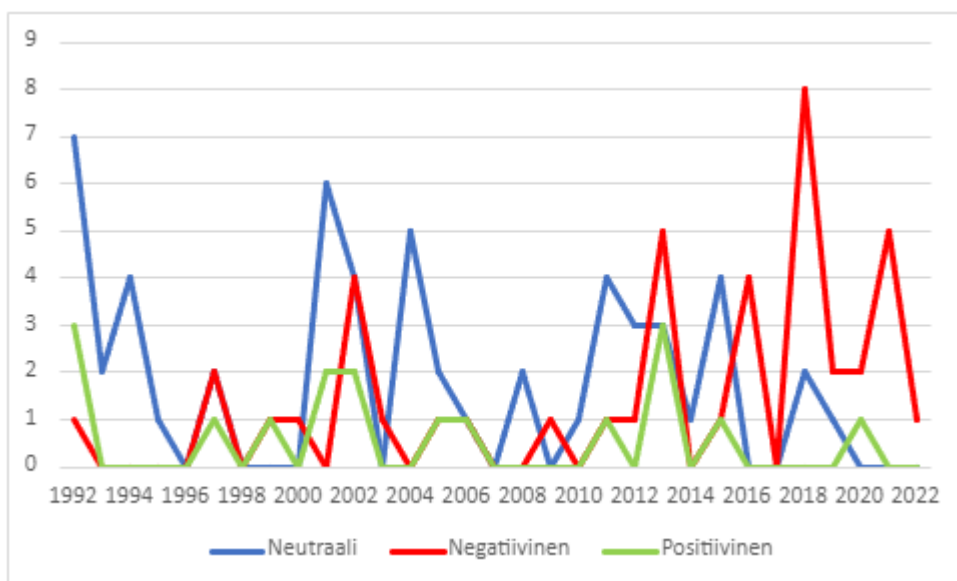
7.1 Puhujaryhmät

Aineistosta löytyi kolme puhujaryhmää; viranomais- / päättäjä- / asiantuntijaryhmä, lastensuojelulaitoksessa työskentelevät sekä lastensuojelulaitoksessa asuvat lapset ja nuoret. Uutisoinnista 12,5 prosenttia oli neutraalia eli kenenkään ääni ei tullut esille ja omaisten ääni ei tullut uutisoinnissa esille ollenkaan. Valtaosassa uutisoinnista (56 %) ääneen pääsee viranomais- / päättäjä- / asiantuntijaryhmä. Vajaassa neljänneksessä (20 %) uutisista kuuluu lastensuojelulaitoksessa työskentelevien ääni ja lasten ja nuorten itsensä ääni nousee esille 16 prosentissa uutisista. (Kuvio 4.) Eniten kuuluu siis niiden ääni, joilla on myös valtaa eniten. Hieman erikoista on se, että nimenomaan se ryhmä, joka ei arjen tasolla ole tekemisissä lastensuojelulaitostoiminnassa on kuitenkin eniten äänessä.

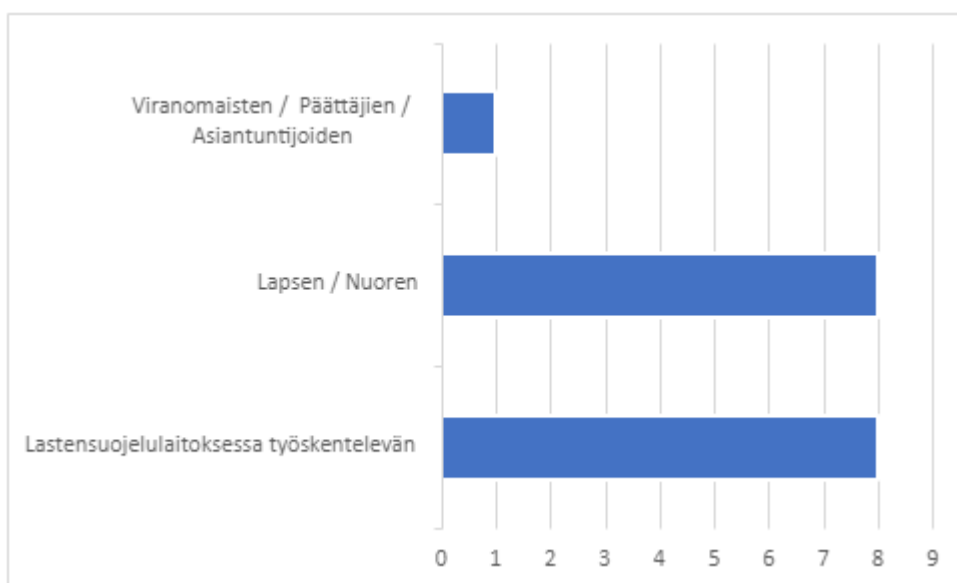
Kuvio 4. Lastensuojelulaitos uutisoinnin puhujaryhmät.

Uutisointi lastensuojelulaitoksista on sävyiltään pääasiassa neutraalia tai negatiivista (Kuvio 5). Koko aineistosta sävyiltään positiivisia uutisia on vain 17 kpl. Negatiivisävytteinen uutisointi on selvästi lisääntynyt vuoden 2010 jälkeen, neutraali uutisointi puolestaan hieman vähentynyt. Positiivissävytteisiä uutisia on suhteellisen tasaisesti valitulla ajanjaksolla.

Kuvio 5. Lastensuojelulaitos uutisoinnin sävy.

Jos vertaillaan puhujaryhmää ja uutisoinnin sävyä suhteessa lastensuojelulaitoksiin, voidaan havaita, että eniten äänessä oleva viranomais- / päättäjä- / asiantuntijaryhmä ei puhu lastensuojelulaitoksista positiiviseen sävyyn. Seitsemästätoista uutisesta vain yhdessä on viranomais- / päättäjä- / asiantuntijaryhmän positiivista puhetta ja tässäkin uutisessa puhuja on tutkija. Lastensuojelulaitoksista positiivista sävyä tuottavat itse laitossarjessa olevat eli lastensuojelulaitoksissa työskentelevät sekä niissä asuvat lapset ja nuoret. (Kuvio 6.)

Kuvio 6. Positiivinen sävy lastensuojelulaitos uutisoinnissa.

Valta-asemassa olevat kommentoivat useimmiten sellaisissa uutisissa, joissa uutisoidaan jotain epäkohtaa. Muun muassa Riitta Laakson (2019) tutkimuksen mukaan sijaishuollon on voitu nähdä onnistuneen suurimmaksi osaksi tavoitteissaan. Voisi ajatella, että valta-asemassa olevat toisivat tätä seikkaa esille kommentissaan, eikä kommentointi keskittyisi niin paljon negatiivisiin seikkoihin. Jostain syystä sijaishuollon onnistuminen jää kuitenkin kokonaisuutisoinnista tavoittamatta. Sijoitus lastensuojelulaitokseen on tragedia ja ehkä media haluaa tätä tragediaa toistaa ja ylläpitää ajatusta lastensuojelulaitoksista ikävinä paikkoina. Ehkä positiiviset

kuvaukset eivät ole myyviä tai ehkä yhteiskunnassa ei ole edes halua nähdä laitoshoidoa muutoin, kun kamalana, vaikka monien totuus on jotain ihan muuta, kuten seuraavassa aineistositaatissa;

“Oonaa uutisointi harmitti. Taas kerrottiin pelkistä valituksista, ei sellaisista tarinoista kuin esimerkiksi hänen omansa. Minulle Jaloverso oli ensimmäinen koti, jonka tunsin kodiksi. Siellä oli turvallisia aikuisia, jotka välittivät minusta ja joille pystyin puhumaan”, hän sanoo.” (HS 4.8.2020).

Useimmiten itse kirjasin redusointimerkintöihin uutisen tunnelmasta sanoja: “huolestunut”, “kauhisteleva”, “epäoikeudenmukainen”, “järkyttävä”, “julma”, “surullinen”... ja ennen tämän työn tekemistä henkilökohtainen mielikuvani lastensuojelulaitoksista oli juuri näiden sanojen kaltainen. Media näyttää ainakin tämän tutkimuksen perusteella ylläpitävän tätä käsitystä. Uutisoinnin negatiivispainoiteisuus toisintaa koko lastensuojelun laitoshoidon ympärillä pyörivää negatiivista kehää ja kuten aiemmin on todettu, usein toistetut mantrat muuttuvat ihmisten korvissa totuuksiksi, eli uutisointi vääristää jonkin verran kokonaiskuvaa lastensuojelulaitoksista instituutiona. Kokonaiskuvan värityneisyys puolestaan lisää lastensuojelulaitoksissa työskentelevien ja asuvien leimaantumista.

Kokonaisuutisointia tarkastellessa huomioni kiinnittyi erityisesti suhtautumiseen lastensuojelulaitoksissa työskenteleviin. Uutisoinnista välittyy kuva, jossa lastensuojelulaitoksissa työskentelevät ovat epäsovivia, epäammattimaisia, osaamattomia ja työtään huonosti tekeviä. Seuraavissa aineistositaateissa on esimerkkejä suhtautumisesta lastensuojelulaitoksissa työskenteleviin;

“He tulkitsivat henkilökunnan usein jopa tahallaan ärsyttäneen ja kiihdyttäneen tilanteita niin, että ne olivat yltyneet väkivaltaisiksi.” -- “Tilannetta pitäisi muuttaa Pelkosen mielestä ihan ensiksi ”heittäemällä työntekijät valvontamonitorihuoneesta nuorten pariin”. ”Pohjolakodin laitoksessa aikuisen rooli ei ollut olla rinnalla kulkija vaan eräänlainen vanginvartija, rangaistusten välittäjä, kyttä.” -- ”Väitän ettei monikaan työntekijä tunne alan lainsäädäntöä.” -- ”Sitten ovat nämä, joille työ on unelmien työ, sillä se on niin helppoa. Voi vaikkapa pelata yksin tietokoneella koko työvuoron ja siitä maksetaan. Siis ne, jotka eivät ymmärrä, että heillä olisi jotakin tehtävää, vastuuta ja velvollisuuksia.” (HS 10.9.2018).

”Se kieli erittäin vakavasta asenneongelmasta kentällä, jos käytäntöjä ei korjata ja lakia ei noudateta”, Pekkarinen sanoi MTV:n haastattelussa.” ”Lapsia kuvataan usein väkivaltaisina ja vaikeahoitoisina, kun taas lasten kokemuksissa toistuu, että aikuisilla ei ole heille aikaa eikä lapsista pidetä.” (HS 22.7.2020).

”Joissain laitoksissa vielä vähän harjoitellaan tätä”, Rätty sanoo.” (Kyse lainsäädännön osaamisesta.) (HS 4.8.2020).

Räikeä esimerkki uutisoinnista nousevasta asenneilmastosta on Helsingin Sanomien uutisessa vuodelta 2020, jossa lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen ja esittelijäneuvos Tapio Rätty eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta kuvailevat lastensuojelulaitostyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden työskentelyä;

”Pekkarinen kertoo, että usein laitosten työntekijöillä ei ole tarpeeksi aikaa varsinaiselle työlleen eli lasten auttamiselle, vaan heidän aikaansa kuluu kokouksissa ja paperityössä. Olisi tärkeää, että työntekijät myös solmisivat lasten ja nuorten kanssa positiivisia suhteita esimerkiksi harrastuksissa tai kaupoilla käyden.” -- “Rätty kuitenkin huomauttaa, että sosiaaliviranomaisten ongelmat johtuvat pitkälti liiallisesta työkuormasta. Sen vuoksi sosiaalityöntekijöillä ei välillä ole edes mahdollisuuksia huolehtia lakisääteisistä tehtävistään. -- Sosiaalityöntekijät ovat saaneet paljon sapiskaa, mutta he ovat tuskaisen tietoisia ongelmista ja tuntevat syyllisyyttä”, Pekkarinen sanoo.” (HS 4.8.2020).

Uutisoinnin perusteella tämän kaltainen ”vastakkainasettelu” on tullut osaksi lastensuojelulaitoskeskustelua vasta 2015 vuoden jälkeen. Tätä ennen vastaavan sävyistä keskustelua uutisoinnissa ei ole tunnistettavissa. Kehityskulkuun vaikuttanee lastensuojelulaitoksiin tehdyt laajamittaiset tarkastuskäynnit sekä niiden myötä esille tulleet epäkohdat. Vielä 1990-luvulla alkupuolella luotiin vahvaa uskoa siihen, että lastensuojelulaitokset pystyvät vastaamaan lasten ja nuorten ongelmiin kuten seuraavat aineistositaatit osoittavat;

“-- melkein kaikki nuoret menevät koulukodista työhön ja toiset myös pitävät sen.” (HS 13.1.1992).

“-- koulukodeissa pystytään auttamaan ainakin osaa niistä nuorista, joiden ongelmat ovat vaikeimmat: juopottelua, rikoksia ja tällä vuosikymmenellä yhä yleisemmin myös psyykkisiä häiriöitä ja huumeita.” (HS 25.9.1999).

7.2 Vallan muodot

Uutisoinnissa on havaittavissa sekä toimittajien tekemien valintojen kautta esille tulevia että uutisoinnissa ääneen päässeiden haastatteluissa esille tulevia vallan muotoja. Toimittajien tekemien valintojen vallan muodot näyttäytyvät siinä, mitkä puhujaryhmät ovat uutisoinnissa äänessä, mitä aihealueita uutisoinnissa käsitellään sekä miten aiheita uutisoinnissa tuodaan esille. Lastensuojelulaitokset ovat instituutioina hierarkkisia ja kautta historian on totuttu siihen, että viranomaiset, päättäjät ja asiantuntijat tietävät paremmin kuin itse laitoksissa asuvat tai heidän omaisensa. Nämä hierarkkiset valtasuhteet näkyvät edelleen siinä, kenen ääntä uutisoinnissa halutaan kuulla. Uutisoinnissa eniten ääneen pääsevät ne, joilla on eniten valtaa eli viranomais-, päättjä- ja asiantuntijatahot ja vähiten ääneen pääsevät omaiset ja lapset ja nuoret itse eli ne, joilla on valtaa kaikkein vähiten ja jotka ovat vallankäytön kohteina.

Uutisoinnin aihealueiksi on valikoitunut useimmiten poliittisesti kiinnostava tai merkittävä asia kuten lastensuojelulaitosten epäkohdat ja puutteet tai resursointiin liittyvät aiheet. Neutraalit kuvaukset tai omakohtaiset kokemukset, etenkin positiiviset kokemukset, ovat selvästi vähemmistönä. Uutisoinnissa halutaan selvästi olla osana lastensuojelulaitoksiin liittyviä sosiaalipoliittisia keskusteluita. Osaltaan tausta-ajatuksena lienee asiantilojen parantaminen vetoamalla päättäjiin, osin puhtaasti lukijamäärät. Uutisoinnista on selvästi havaittavissa, ettei uutisoinnin valta päätöksentekoon ole olematon, vaan laajan uutisoinnin myötä poliittiset tahot ovat joutuneet ottamaan muun muassa epäkohtiin kantaa ja jopa lainsäädäntöä on uudistettu. On ihan perusteltua ajatella, ettei vastaavaa kehityskulkua olisi välttämättä ollut, mikäli aiheesta ei olisi ollut uutisointia ja sen myötä laajaa yhteiskunnallista keskustelua, joka on vaatinut päättäjiä puuttumaan asiantiloihin.

Se, miten uutisaiheita tuodaan esille, vaikuttaa olennaisesti siihen, miten aiheeseen yhteiskunnallisessa keskustelussa suhtaudutaan. Esimerkiksi laitoksessa havaittu epäkohta tai puute, voidaan tuoda uutisoinnissa esille hyvinkin tunteisiin vetoavasti, kauhistunein sanankääntein ja yksityiskohdilla "mässäillen" tai neutraalisti todeten. Ilmaisutavalla on merkittävä vaikutus siihen, minkälainen vastaanotto asiaan tulee. Neutraalin kerronnan myötä voi olla, ettei asian ympärille synny keskustelua juuri lainkaan ja "skandaalimaisen" kerronnan myötä aiheen ympärille syntyy kiivastakin

keskustelua, joka saattaa johtaa päättäjien toimintaan. Medialla on paljon valtaa tässä suhteessa, että mistä asiasta "kohu" halutaan nostaa. Toisaalta media voi myös päättää, ettei jotain asiaa uutisoida ollenkaan. Voidaan myös miettiä, kuinka paljon Suomessa on mahdollista sopia media hiljaiseksi. Päättävien tahojen kannalta median mahdollisuus vaikuttaa heidän valta-asemaansa ja valta-aseman käyttöön ei ole kuitenkaan merkityksetön.

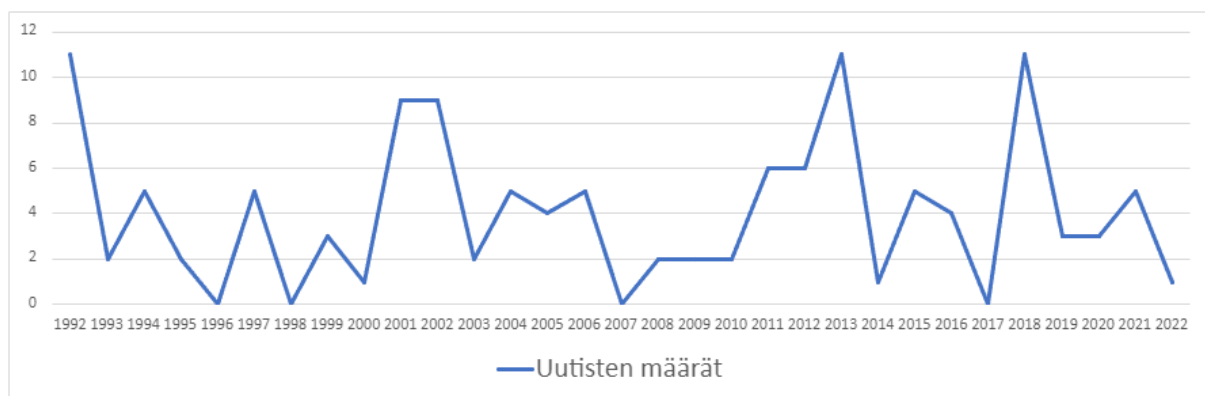
Uutisoinnissa on havaittavissa myös uutisissa ääneen päässeiden kommentteissa vallan muotoja ja eri tahojen välisiä vallan hierarkioita. Uutisoinnissa oli havaittavissa neliosainen vallan hierarkiajärjestys. Ylimmällä tasolla on ylemmissä tehtävissä toimivat päättäjät, viranomaiset ja asiantuntijat, keskellä sosiaalityöntekijät ja alimpana lastensuojelulaitoksissa työskentelevät. Lastensuojelulaitoksissa asuvilla tai omaisilla ei valtaa juurikaan ole. Hierarkkinen valta näyttäytyy näiden ryhmien välisissä suhtautumisissa toisiinsa. Ennen kaikkea ongelmien ilmaantuessa vastuun ottaminen ja ongelman ratkaiseminen näyttäytyy vaikeana. Vastuuta pallotellaan eri ryhmien välillä ja ratkaisun nähdään ylätasolla olevan alimpien tasojen toiminnassa ja päinvastoin. Poikkeuksena tästä on poliittisten tahojen suhtautuminen. He toivat esille sitä, että ottavat vastuun kantaakseen ja ratkaisevat ongelman, mikä on tapansa saada itselleen poliittista suosiota ja sen myötä valtaa. Uutisoinnissa tuli esille myös ylätason vähättelevää suhtautumista alempien tasojen ongelmia kohtaan.

Median valta luo hierarkkisissa valtasuhteissa mielenkiintoisen vaikutuskanavan alempien tasojen tahoille, sillä median kautta heille avautuu mahdollisuus saavuttaa toivomansa muutos. Mikäli media puuttuu alempien tahojen epäkohtaan ja saa aikaiseksi laajamittaista yhteiskunnallista keskustelua aiheen ympärille, muutos saattaa olla mahdollinen. Vastaavia esimerkkejä lähivuosilta ovat muun muassa työntekijöiden resursointiin liittyvät uudistukset tai laitoshoidon käytäntöihin liittyvät parannukset. Raha kulkee aina käsikädessä päätöksenteon kanssa. Raha määrittelee pitkälti päätöksenteon raamit ja rahan valta on yhteiskunnallisella tasolla ehkä kaikkein suurin. Päättäjien päätettävissä on, mihin rahaa halutaan laittaa ja media puolestaan pystyy vaikuttamaan tähän tahtoon julkisen keskustelun keinoin. Päättäjät kamppailevat suosiostaan ja yhteiskunnallisen keskustelun siivittämänä rahaa saatetaankin haluta laittaa nostettujen epäkohtien korjaamiseen, johon ilman yhteiskunnallista keskustelua ei olisi ollut kiinnostusta rahaa kohdentaa. Monet

lastensuojelun ongelmakohtien ratkaisun avaimet löytyvätkin nimenomaan poliittisten päättäjien taskuista.

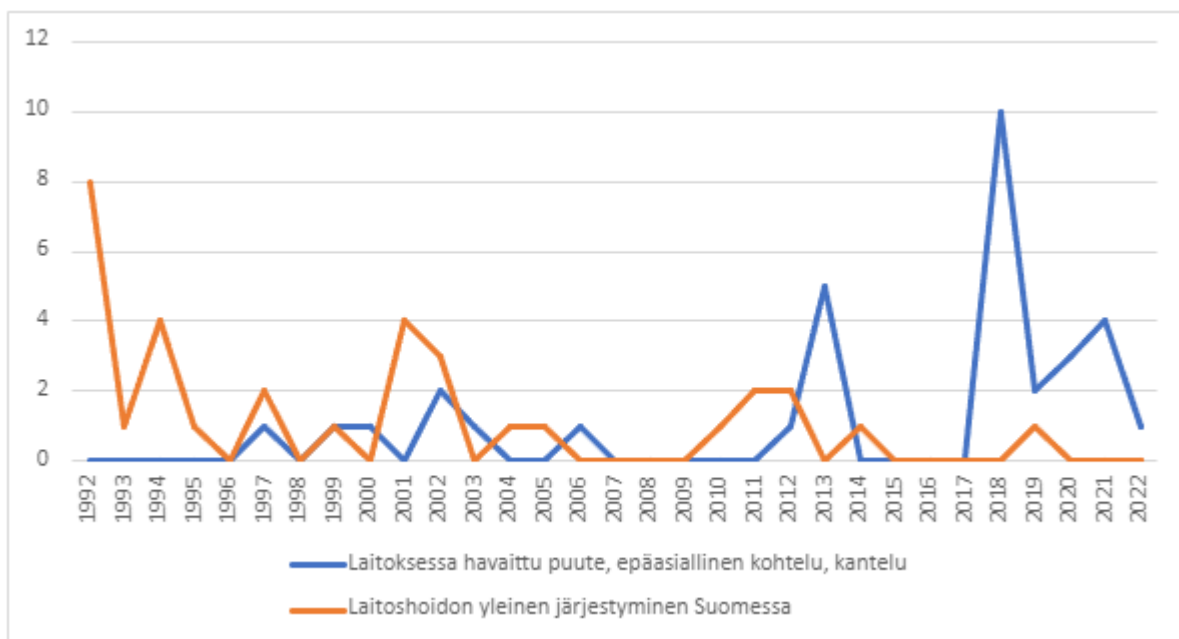
7.3 Lastensuojelulaitosuutisoinnin aikakaussittaisia ilmiöitä

Uutisoinnin vuosittaiset vaihtelut ovat olleet isoja, eikä kokonaisuutisoinnin yleisyydestä pysty vetämään johtopäätöksiä (Kuvio 7). Uutisoinnin yleisyys näyttää korreloivan voimakkaasti lastensuojelulaitoksiin liittyviin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja tapahtumiin. Eniten uutisointia on ollut vuosina 1992, 2001–2002, 2013 ja 2018. Piikit selittyvät vuoden 1992 osalta laman seurauksena tehtyihin supistuksiin lastensuojelulaitosten määriin ja etenkin valtion koulukotien lakkauttamisiin, vuosina 2001–2002 laitoshoidon käytännöt olivat jonkinlaisessa murrosvaiheessa ja laitoshoidon yksityistymiskehityksen myötä laitospaikoista oli ylitarjontaa, kun taas samaan aikaan koulukotipaikoista oli pulaa sekä moniongelmaisten nuorten hoito puhututti. Vuonna 2013 lastensuojelulaitosten käytännöt ja lasten oikeuksien toteutuminen laitoshoidossa nousi vahvasti yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vuonna 2018 lastensuojelulaitoksiin tehtyjen yllätystarkastusten myötä laituskäytännöistä paljastui epäasiallisia ja laittomia toimintatapoja sekä valvonnan laiminlyöntejä, mikä päättyi runsaslukuisina uutisotsikoihin.

Kuvio 7. Lastensuojelulaitosuutisoinnin määrät Helsingin Sanomissa vuosina 1992–2022.

Kokonaisuutisointia teemoitellessa voi havaita yhteyksiä yhteiskunnallisten ilmiöiden ja lastensuojelulaitosuutisoinnin välillä. Laman myötä laitoshoidon yleinen järjestäminen ja järjestäminen on ollut yhteiskunnallisten kysymysten keskiössä, mikä näkyy uutisoinnin määrissä aina 2000 –luvun alkupuolelle saakka. 2000 –luvun alun jälkeen tämän teeman uutiset puolestaan vähenevät huomattavasti ja sen sijaan individualismin ja yksilön oikeuksien nousu yhteiskunnalliseksi ilmiöksi näkyy lisääntyneenä uutisointina laitoshoidon puutteista ja lasten oikeuksien toteutumisesta. (Kuvio 8.)

Kuvio 8. Uutisoinnin määrä lastensuojelulaitoksissa havaituista puutteista, epäasiallisesta kohtelusta ja kanteluista sekä uutisoinnin määrä laitoshoidon yleisestä järjestymisestä Suomessa.

Vaikuttaa siltä, että lastensuojelulaitokset päätyvät uutisiin yleisimmin yhteiskunnallisen tilanteen tai “kohun” seurauksena, ei niinkään vain sellaisenaan yhteiskunnallisena instituutina.

Lastensuojelulaitosuutisoinnissa on havaittavissa myös median markkinoituminen. Negatiivissävytteinen uutisointi on korvannut neutraalia uutisointia ja negatiivista uutisointia on tähän tutkimukseen valitun ajanjakson loppupuolella enemmän kuin

alkupuolella. Uutisoinnin tyyli on sensaatiohakisempaa ja tarinallisempaa. Silmämääräisesti myös uutistekstien pituus on kasvanut ajanjakson loppupäässä. Uutisointi on muuttunut lyhyehköstä toteavasta uutisoinnista pitkiin tarinallisiin kertomuksiin, joissa on useita eri näkökulmia ja useiden eri tahojen haastatteluja.

Uutisoinnissa näkyy myös suhtautumiseroja lastensuojelulaitostoimintaan aineiston ajanjakson alkupään ja loppupään välillä. Valitun ajanjakson alkupuolella heijastuu luottavainen suhtautuminen lastensuojelulaitostoimintaan. Laitoksissa asuvat lapset ja nuoret nähdään kohteina, jotka saadaan kyllä "ruotuun". Ajanjakson loppupuolella puolestaan heijastuu epäileväinen suhtautuminen laitoksissa työskentelevien osaamista, laitoshoidon onnistumista ja laitoksissa asuvien olosuhteita kohtaan.

8. Lopuksi

Tässä luvussa vedän tutkimuksen tulokset yhteen. Ensin kertaan tiivistetysti tutkimuksen keskeiset tulokset, tämän jälkeen teen johtopäätöksiä tutkimuksen tulosten ja aiemman teoriatiedon pohjalta ja luvun lopuksi pohdin tutkimuskokonaisuuden yhteiskunnallista merkitystä sekä pohdin lastensuojelulaitos-uutisoinnin merkityksiä lastensuojelulaitosjärjestelmästä osana yhteiskuntaa.

8.1 Yhteenveto

Tämän tutkimus vastaa kysymyksiin: ”Minkälaisia diskursseja Helsingin Sanomien lastensuojelulaitos-uutisoinnissa on käytetty vuosina 1992–2022 ja mitkä puhujaryhmät uutisoinnissa pääsevät ääneen?” sekä ”Minkälaisia vallan muotoja uutisoinnissa on?” Lisäksi tutkimuksessa on tarkasteltu uutisoinnin aikakausittaisia ilmiöitä. Tutkimuksen aineistona on Helsingin Sanomien kotimaan uutisointi vuosina 1992–2022. Hain aineistoa viidellä eri hakusanalla; lastenkoti, lastensuojelulaitos, nuorisokoti, koulukoti ja vastaanottokoti. Näillä hakuohjeilla aineistoa kertyi 519 kpl. Näistä karsin vielä päällekkäiset uutiset ja uutiset, jotka eivät muutoin sopineet tutkimuksen aineistoksi. Kahden karsimiskierroksen jälkeen aineistoa jäi 112 kpl ja uutisten määrät jakautuivat seuraavasti: ”koulukoti” (45 kpl), ”lastenkoti” (40 kpl), ”lastensuojelulaitos” (14 kpl), ”nuorisokoti” (10 kpl) ja ”vastaanottokoti” (3 kpl). Hakusanojen myötä tulleista uutisten määristä voi päätellä, että termit ”koulukoti” ja ”lastenkoti” ovat selvästi tutuimmat nimitykset lastensuojelulaitoksista puhuttaessa. Aineiston analyysiin käytin sekä laadullista sisällönanalyysiä että diskurssianalyysiä. Analyysin teon apuna käytin ATLAS.ti -ohjelmistoa.

Aineistosta nousi kuusi diskurssia, joiden kautta lastensuojelulaitoksista uutisoinnissa puhutaan; ihmisoikeusdiskurssi, resurssidiskurssi, sosiaalinen ongelma –diskurssi, vastuudiskurssi, työhyvinvointidiskurssi ja kokemusdiskurssi. Selvästi eniten lastensuojelulaitos-uutisointi kietoutuu ihmisoikeus- ja resurssidiskurssien ympärille, jotka saivat aineiston analyysissä käytettyjä redusointimerkintöjä noin 200 kpl. Kolmanneksi

käytetyin diskurssi on sosiaalinen ongelma -diskurssi, joka sai 145 redusointimerkintää ja selvästi vähemmän käytettyjä diskursseja ovat vastuu-, työhyvinvointi- ja kokemuskurssit, jotka saivat aineistosta vain noin 30 merkintää.

Uutisoinnissa ääneen päässeitä puhujaryhmiä aineistosta löytyi kolme; viranomais- / päättäjä- / asiantuntijaryhmä, lastensuojelulaitoksessa työskentelevät sekä lastensuojelulaitoksessa asuvat lapset ja nuoret. Yli puolessa (56 %) lastensuojelulaitos uutisoinnissa ääneen pääsee viranomais- / päättäjä- / asiantuntijaryhmä. Vajaassa neljänneksessä (20 %) uutisista kuuluu lastensuojelulaitoksessa työskentelevien ääni ja lasten ja nuorten itsensä ääni nousee esille 16 prosentissa uutisista. Omaisten ääntä ei kuulla ollenkaan. Uutisointi on sävyiltään pääasiassa neutraalia tai negatiivista. Positiivissävytteisiä uutisia on koko aineistossa vain 17 kpl. Merkille pantavaa on se, että uutisoinnissa lastensuojelulaitoksista positiivista sävyä tuottavat itse laitossarjessa olevat eli lastensuojelulaitoksissa työskentelevät sekä niissä asuvat lapset ja nuoret.

Uutisoinnissa on havaittavissa sekä toimittajien tekemien valintojen kautta esille tulevia että uutisoinnissa ääneen päässeiden haastatteluissa esille tulevia vallan muotoja. Toimittajien tekemien valintojen vallan muodot näyttäytyvät siinä, kenen ääni uutisoinnissa pääsee esille, mitä aihealueita uutisoinnissa käsitellään sekä miten aiheita uutisoinnissa tuodaan esille. Uutisoinnissa ääneen päässeiden puhujaryhmien kommentoissa oli puolestaan havaittavissa kolmiosainen vallan hierarkiajärjestys. Ylimmällä tasolla on ylemmissä tehtävissä toimivat päättäjät, viranomaiset ja asiantuntijat, keskellä sosiaalityöntekijät ja alimpana lastensuojelulaitoksissa työskentelevät. Lastensuojelulaitoksissa asuvilla tai omaisilla ei valtaa tässä hierarkiassa ollut. Hierarkkinen valta näyttäytyy uutisoinnin kommentoinnissa näiden ryhmien välisissä suhtautumisissa toisiinsa.

Uutisoinnin vuosittaiset vaihtelut ovat olleet isoja, eikä kokonaisuutisoinnin yleisyydestä pysty vetämään johtopäätöksiä. Uutisoinnin yleisyys näyttää korreloivan voimakkaasti lastensuojelulaitoksiin liittyviin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja tapahtumiin. Eniten uutisointia on ollut vuosina 1992, 2001–2002, 2013 ja 2018. Piikit johtuvat laman myötä alkaneesta laitoshoidon järjestymiseen ja yksityistymiseen liittyvästä keskustelusta sekä laajamittaisten tarkastuskäyntien myötä esille tulleista epäkohtauutisoinnista. Uutisoinnin teemoja tarkastellessa voi huomata selkeän yhteyden

yhteiskunnallisten ilmiöiden ja lastensuojelulaitosuutisoinnin teemojen välillä. Laman myötä laitoshoidon yleinen järjestäminen ja järjestyminen on ollut yhteiskunnallisten kysymysten keskiössä, mikä näkyy uutisoinnin määrissä aina 2000 –luvun alkupuolelle saakka. 2000 –luvun alun jälkeen tämän teeman uutiset puolestaan vähenevät huomattavasti ja sen sijaan individualismin ja yksilön oikeuksien nousu yhteiskunnalliseksi ilmiöksi näkyy lisääntyneenä uutisointina laitoshoidon puutteista ja lasten oikeuksien toteutumisesta.

8.2 Johtopäätökset

Lastensuojelulaitosuutisoinnin perusteella piirtyy käsitys lastensuojelulaitosjärjestelmästä negatiivisena. Uutisointi tuottaa todellisuutta, jossa laitoshoidon käsitetään ja koetaan pääasiassa negatiivisena ja laitoshoidossa nähdään paljon epäkohtia ja puutteita. Tulos on ristiriidassa aiempien tutkimusten tuloksiin, joissa arvioidaan, että sijaishuolto on suurimmalta osin onnistunut tehtävässään (Laakso 2019). Tämänkaltainen uutisointi toki vastaa sitä, minkä tyyppiset asiat tutkimustenkin perusteella päätyvät uutisotsikoihin ja minkä tyyppinen uutisointi lukijoita kiinnostaa (Seppänen & Väliverronen 2012, 148 sit. Pietilä 2007, 251). Median tuottama todellisuus kuitenkin vääristää jonkin verran lastensuojelulaitosarkea sekä lastensuojelulaitoksia instituutioina ja sekä lastensuojelun laitoshoidon vaikuttavuutta.

Lastensuojelulaitoshistoria on suurelta osin karua luettavaa. Lasten olot ja kohtelu laitoksissa on ollut monien kohdalla mielivaltaista ja julmaa. Paljon on ollut hyviä pyrkimyksiä, on nähty laitosten epäkohtia ja laitoshoidon on pyritty kehittämään, mutta usein kehitys on ollut turhan hidasta. Nykyinen laitoshoidon on rakentunut historiansa päälle, eikä laitoshoidon ole päässyt historiansa painolastista eroon. (Harrikari 2019; Hämäläinen 2007; Pulma & Turpeinen 1987.) Tämä tutkimus tuo esille, miten media toisintaa lastensuojelulaitoshistorian painolastia tuottamalla pääosin negatiivista ja laitoshoidon epäkohtiin liittyvää uutisointia. Epäkohtauutisoinnissa saatetaan jopa viitata laitoshistoriaan, jolloin lukijalle saattaa piirtyä kuva siitä, että laitoshoidon on edelleen historiansa kaltaista. Media osaltaan siis ylläpitää laitoshoidon negatiivisen historian painolastia, joka aiheuttaa yleisesti negatiivista suhtautumista lastensuojelun laitoshoidon sekä lisää laitoshoidossa työskentelevien ja siellä asuvien leimaantumista.

Medialla on merkittävää valtaa päättää mitä ja kenen äänellä lastensuojelulaitoksista uutisoidaan (Seppänen & Väliverronen 2012, 184–188). Tämän tutkimuksen tuloksissa lastensuojelulaitosuutisoinnissa äänessä on ehdottomasti eniten viranomais- / päättäjä- / asiantuntijaryhmään kuuluvia tahoja eli heitä, joilla on myös eniten käytettävissään valtaa suhteessa lastensuojelulaitosjärjestelmään kokonaisuutena. Ne, jotka elävät lastensuojelulaitosarkea eivät pääse läheskään yhtä lailla ääneen. Asetelma toistaa jo varhaisesta lastensuojelun historiasta totuttua mallia, jossa valtaa on käytetty autoritaarisesti ylhäältä alas, eikä itse vallankäytön kohteilla ole ollut paljonkaan sananvaltaa. Jo historiassa on totuttu siihen, että viranomaiset, päättäjät ja asiantuntijat ovat ne tahot, jotka tietävät paremmin muiden hyvän. (Laitala & Puuronen 2016.)

Uutisoinnissa esiin nousevat diskurssit kuvaavat niitä teemoja, jotka pyöriivät lastensuojelulaitoskeskustelun ympärillä. Tämä tutkimus osoittaa, että pääasiassa keskustelu liittyy ihmisoikeus- ja resurssidiskursseihin. Nämä teemat ovat tulleet yleisesti tutuiksi ja ne liitetään ja mielletään helposti osaksi lastensuojelulaitostoimintaa. Aineiston perusteella media toisintaa näitä diskursseja ja ylläpitää näitä keskusteluja. Toisaalta on hyvä pitää esillä muun muassa lastensuojelulaitostoimintaan liittyviä epäkohtia, jotta päättäjille saadaan luotua painetta parantaa laitoshoidon. Toisaalta olisi tärkeää, että muukin keskustelu saisi paremmin jalansijaa esimerkiksi kokemuksellinen kerronta, jotta lastensuojelun laitostoiminnasta piirtyisi mediankin tuottamana realistisempi ja moninaisempi kuva.

Aikakausittaisuudet ja uutisoinnin muutokset kolmenkymmenen vuoden aikakunnassa tulevat hyvin tutkimuksessa esille. Uutisoinnin sisällöissä heijastuvat ajassa olevat yhteiskunnalliset, poliittiset ja kulttuuriset kysymykset ja ilmiöt. Muun muassa 1990-luvun alun lama, 2000-luvun ympärillä tapahtunut yksityistymiskehitys ja 2010-luvulta alkanut individualismin ja yksilön oikeuksien nousu. Median markkinoitumiskehitys näkyy muutoksina uutisoinnin tavoissa, muun muassa neutraalin uutisoinnin vähentymisenä, tarinallisuuden lisääntymisenä ja kohukeksyytenä. Uutisoinnissa näkyy myös muutosta suhtautumisessa lastensuojelulaitostoimintaan. Suhtautuminen muuttuu selvästi aineiston ajanjakson alkupään luottavaisesta loppupään epäilevään.

Median yhteiskunnallinen vaikuttavuus on hienovaraista, eikä monikaan meistä varsinaisesti huomaa, että jokin ajatus, suhtautuminen tai mielikuva on muodostunut median tuottamien esitysten vaikutuksesta. Median valta on huomattava siinä suhteessa, mitä asioita julkiseen keskusteluun nousee. Media vaikuttaa jopa päättäjien ja viranomaisten toimintaan nostamalla voimakkaasti esille muun muassa epäkohtia. (Railo & Oinonen 2012, 9; Seppänen & Väliverronen 2012, 170.) Tämä tutkimus vahvistaa sitä, että media on osaltaan vaikuttamassa edellä mainittuihin asioihin sekä yleiseen suhtautumiseen lastensuojelulaitostoimintaa kohtaan.

Lastensuojelulaissa, Suomen perustuslaissa sekä YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa on määritelty ja määrätty ne raamit ja tavat, joilla lastensuojelun laitoshoidon tulee toteuttaa ja lastensuojelulaitoksissa asuvia tulee kohdella. Uutisoinnin perusteella näiden säädösten ja sopimusten periaatteet eivät vielä tänä päivänäkään aina toteudu ja lastensuojelun laitoshoidon ei vastaa sitä, mitä lain ja sopimusten mukaan sen pitäisi vastata. Kai Alhanen (2014) on tutkinut lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöitä ja yksi isoimpia ongelmia tämän hetken järjestelmässä on sen pirstaleisuus ja sekavuus. Lastensuojelun laitoshoidon kehittämisessä ensimmäisiä tehtäviä olisikin luoda selkeä ja johdonmukainen kokonaisuus, yhteneväiset käytännöt sekä lisätä henkilöstön pysyvyyttä niin laitoshoidossa kuin sosiaalitoimessakin.

Kokonaisuutena lastensuojelulaitoksiin liittyvä medianäkyvyys, valta ja poliittinen päätöksenteko on monisäikeinen kokonaisuus, jossa medialla on mielenkiintoinen mahdollisuus vaikuttaa eri osatekijöihin ja lopputuloksiin. Tässä tutkimuksessa esille nousi tapahtumakulkuja, jotka eivät ehkä olisi menneet vastaavalla tavalla ilman aiheen uutisointia, kuten lainsäädännön muutokset lastensuojelulaitoksiin tehtyjen laajamittaisten tarkastuskäyntien myötä. Tutkimus osoittaa myös selvästi, miten lastensuojelulaitosjärjestelmässä on erilaisia hierarkioita ja miten hierarkian alimmilla tasoilla media on keino, jonka avulla omaa asemaansa järjestelmässä voi saada parannettua. Lisäksi uutisoinnissa on havaittavissa selvästi ammattikuntien välistä vastakkainasettelua, jota uutisoinnin keinoin on myös mahdollista lisätä tai vähentää. Kokonaisuutena lastensuojelun laitoshoidon on yhteiskunnallisesti vaikea kysymys, jonka toteuttamiseksi ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia median vaikuttavuutta lastensuojelulaitoksiin liittyviin uudistuksiin ja muutoksiin. Siitä huolimatta, että epäkohtauutisointi tuottaa

yleisesti negatiivista suhtautumista lastensuojelulaitoksia kohtaa, tämän kaltainen uutisointi saattaa kuitenkin parantaa lastensuojelulaitostoimintaa, jos uutisointi saa laajaa huomiota ja yhteiskunnallista keskustelua ja sitä myötä poliittisia intressejä koittaa parantaa asiantilaa. Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi lastensuojelulaitosarjessa olevien kokemukset lastensuojelulaitosuutisoinnista ja uutisoinnin leimaavuudesta. Lastensuojelun leimaavuuteen ja leimaantumista aiheuttaviin tekijöihin yhteiskunnassa, on tärkeää kiinnittää huomiota, jotta lastensuojelutaustasta huolimatta lapsilla ja nuorilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet toimia ja menestyä yhteiskunnassa.

8.3 Pohdinta

Tämä tutkimus on yhden sanomalehden uutisoinnin perusteella toteutettu, mikä on hyvä ottaa huomioon tutkimustulosten luotettavuutta arvioitaessa. Toisaalta uutistoimistot käyttävät paljon samoja tietolähteitä ja kokonaisia uutisartikkeleita, jolloin uutisointi on usein samankaltaista lehdestä riippumatta. (Railo & Oinonen 2012, 14–15.) Tutkimustulosten luotettavuuden näkökulmasta olisi hyvä, jos aineistossa olisi läpileikkaus useammasta Suomessa ilmestyvästä sanomalehdestä. Toisaalta Helsingin Sanomat valtakunnan päälehtenä lienee tuottanut aihealueesta laajalaisimman kattauksen uutisointia, jolloin tämän tutkimusten tulosten voi nähdä olevan suhteellisen luotettavia tai ainakin varsin oikeaa suuntaa antavia.

Valittu ajanjakso, 30-vuotta, toi hyvin esille lastensuojelulaitosuutisoinnin aikakausittaisuuksia. Uutisoinnin pidempi tarkastelu tuottaisi laajemman kuvan uutisoinnin ja media kehityksestä sekä yhteiskunnallisista, poliittisista ja kulttuurisista kysymyksistä. Varsinaisesti ajanjakson pituudella ei ole merkitystä tämän tutkimuksen tulosten luotettavuuden ja yleistettävyyden kanssa, koska tutkimuksessa tarkastellaan nimenomaan vain valitun ajanjakson ilmiöitä. Tätä tutkimusta ajatellen valitun ajanjakson pituus oli optimaalinen, koska tämän mittaisella ajanjaksolla oli mahdollista havaita aikakausittaisuuksia sekä muutoksia, mutta aineiston koko pysyi sopivana.

Laadullisessa tutkimuksessa objektiivisen luotettavuuden saavuttaminen on lähes mahdotonta. Laadullisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu, että tutkimustulokset ovat ainakin jossain määrin tutkijan tekemien valintojen summa. Olen tutkimusraportissa avannut ja perustellut tekemiäni ratkaisuja ja valintoja eli tehnyt tutkimusprosessista

läpinäkyvän. Mikäli toinen henkilö tekisi tämän saman tutkimuksen samoilla valinnoilla ja ratkaisuilla, jotka olen raportissa esittänyt, näkisin, että tulokset tulisivat olemaan samankaltaisia, mitä tässä raportissa esitetään.

Tämä tutkimus osoittaa, että lastensuojelulaitosuutisointi heijastaa vallitsevaa aikaa ja yhteiskunnallisia ilmiöitä. Uutisoinnissa ääneen pääsee vain tietty joukko ihmisiä ja uutisoinnissa aihetta käsitellään pitkälti tiettyjen diskurssien kautta. Tämän vuoksi uutisointi tuottaa lastensuojelulaitoksista osin epärealistista ja yksipuolista kuvaa. Uutisointi myös toisintaa muun muassa lastensuojelulaitoshistorian jättämää perintöä, negatiivista suhtautumista laitoshoitoon sekä korostaa lastensuojelulaitoksiin liittyviä negatiivisia tapahtumia. Samalla uutisointi leimaa lastensuojelulaitostoimintaa kokonaisuutena sekä lastensuojelulaitoksissa työskenteleviä ja asuvia ihmisiä sekä tuottaa yleisesti negatiivista käsitystä lastensuojelulaitostoiminnasta.

Lastensuojelun laitoshoidon on muovautunut historian saatossa eri aatteiden, yhteiskunnallisten ilmiöiden sekä kulttuurin pohjalta laisekseen. Lastensuojelun historian voidaan ajatella olevan lähtöisin inhimillisestä taipumuksesta huolehtia lapsista. Yhteiskunnallinen suojelukysymys ja suojeluaate on kietoutunut ja kehittynyt limittäin terveystieteiden, koulupolitiikan sekä kriminaalipolitiikan kanssa, joista jokainen on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen siihen, miten Suomessa lastensuojelua ja lastensuojelun laitoshoidon toteutetaan. Lastensuojelulaitosuutisointi heijastelee sekä historian perintöä että ajankohtaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä ja kulttuuria. Lastensuojelulaitoshistoria on täynnä surullisia ja järkyttäviä toimia ja kohtaloita. On kuitenkin hyvä huomata, että läpi historian on ollut pyrkimys parempaan.

Lastensuojelun laitoshoidon on vaikea päästä historiansa taakasta eroon ja tämä leimaa edelleen nykypäivänä sekä laitoshoidon yleisesti että laitoshoidossa olevia. Medialla on osaltaan mahdollisuus vaikuttaa yleiseen suhtautumiseen lastensuojelulaitostoimintaa kohtaan. Tämän tutkimuksen perusteella media omalta osaltaan ennemminkin toisintaa tätä historian taakkaa kuin keventää sitä. Lastensuojelulaitosuutisoinnissa olisi hyvä tuoda esille myös onnistumisia, positiivisia tarinoita ja neutraalia tiedottamista. Epäkohtauutisoinnilla on tärkeä rooli laitoshoidon kehittämisen kannalta, mutta vastapainona tulisi olla myös muunlaista uutisointia. Yhteiskunnallisesti katsottuna on tärkeää tuoda esille niitä seikkoja, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumisen. Tämä tutkimus osoittaa, että medialla on valtaa ja

mahdollisuus vähentää leimaantumista ja lisätä yhdenvertaisuuden toteutumista. Kaikilla lapsilla tulisi olla yhdenvertainen mahdollisuus varttua aikuiseksi mahdollisuuksien yhteiskunnassa, Suomessa, jossa laitoshistorialla, ei saisi olla vaikutusta yhteiskunnallisen osallisuuden ja toimijuuden mahdollisuuksiin.

Lähteet

Kirjallisuuslähteet

Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojelulta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 24/2014. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Bok, Hilary (2014) Baron de Montesquieu, Charles-Louis de Secondat.. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/montesquieu/#4.1>. Viitattu 17.2.2024.

Flick, Uwe (1998) An Introduction to Qualitative Research. London: Sage Publications.

Forsell, Martta & Kuoppala, Tuula (2023) Lastensuojelu 2022. Yhä useammasta lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus. Tilastoraportti 24/2023, 16.5.2023. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Grönfors, Martti (1982) Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Helsinki: WSOY.

Grönfors, Martti & Vilka, Hanna (toim.) (2011) Laadullisen tutkimuksen kenttätömenetelmät. Hämeenlinna: SoFia-Sosiologi-Filosofiapu Vilka.

Halila, Aimo (1977) Helsingin kaupungin sosiaalitoimen historia. Helsingin kaupungin julkaisu No 30. Helsinki: Yhteiskirjapaino.

Harrikari, Timo (2019) Lastensuojelun historia, tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Tampere: Vastapaino.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 3/2016. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Heino, Tarja & Lappalainen, Elina & Ranta, Heikki & Weckroth, Niina (2021) Lastensuojelun 24/7-yksiköt Palvelutuotannon moninaisuus ja haasteet. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 6/2021. Verkkojulkaisu: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-666-4>.

Heiskala, Risto (2001) Theorizing Power: Weber, Parsons, Foucault and Neostructuralism. Social Science Information 40:2, 241–264.

Hoikkala, Susanna & Muinonen, Tiina & Palola, Elina & Rosberg, Julia & Väisänen, Antti (2023) Lastensuojelun kokonaisuudistuksen valmistelu. Visiovaiheen raportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2023:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja

terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Hämäläinen, Juha (2007) Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Kuopio: Snellman-instituutti.

Jenkins, Tricia (2009) Get Smart: A Look at the Current relationship between Hollywood and the CIA. *Historical Journal of Film, Radio & Television* 29:2, 229–243.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.

Kananen, Jorma (2017) Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Kantola, Anu (2016) Matala valta. Tampere: Vastapaino.

Kempainen, Pentti & Gustafsson, Karl Erik (2014) Pohjoismaiden median tuoreet muutokset. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Pietiläinen, Jukka (toim.) *Maailman media*. Helsinki: Hansaprint.

Koponen, Johannes & Koskinen, Minea & Pullinen, Jussi (2022) Öyhökratia. Ketä kuunnellaan, kun kaikki puhuvat. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.

Kunelius, Risto & Noppari, Elina & Reunanen, Esa (2009) Media vallan verkoissa. *Journalismin tutkimusyksikkö. Julkaisuja A 112*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Laakso, Riitta (2019) "Ne näki musta" Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2019. Helsinki: PunaMusta Oy.

Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa (2016) Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset. Tampere: Vastapaino.

Lastensuojelun Keskusliiton vuosikertomus (toimintakertomus) 1999. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Lehmuskoski, Antero & Kuusisto-Niemi, Sirpa (2008) Sosiaalialan sanasto asiakastietojärjestelmää varten. Sosiaalialan tietoteknologiahanke. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (STAKES). Helsinki: Valopaino Oy.

Mepham, John (1990) The Ethics of Quality in Television? Teoksessa Geoff, Mulgan (toim.) *The Question of Quality*. BFI.

Miles, Matthew B., & Huberman, A. Michael. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko (1994) Lastensuojelu. Jyväskylä: Karelactio.

Niemi, Mari K. & Raunio, Tapio & Ruostetsaari, Ilkka (2017) Kohti itsenäisen Suomen toista vuosisataa. Teoksessa Niemi, Mari K. & Raunio, Tapio & Ruostetsaari, Ilkka (toim.) *Poliittinen valta Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

- Niemi, Mari K. & Raunio, Tapio & Ruostetsaari, Ilkka (2017) Poliittinen järjestelmä muuttuneessa toimintaympäristössä. Teoksessa Niemi, Mari K. & Raunio, Tapio & Ruostetsaari, Ilkka (toim.) Poliittinen valta Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi (2012) Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Paavilainen Marko (2012) Ristiaallokosta lasten oikeuksiin. Lastensuojelun yhteistoiminnan historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Parsons, Annika & Palola, Elina & Björninen, Jussi & Brisson, Anne-Marie & Eloranta, Liisa & Ketonen, Jussi & Lindberg, Kari & Muurinen, Tuija & Nokireki, Katriina & Pihkala, Jussi & Puustinen-Korhonen, Aila & Salminen, Matti & Simojoki, Kaarlo & Suortti, Juho (2020) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapausta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2019) Uusi kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Antti-Pekka (2007) Uutisista viihdettä, vihteestä uutisia. Helsinki: Art House.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (2012) Mediasta historiaa. Teoksessa Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (toim.) Media historiassa. Turku: Painosalama Oy, 7–24.
- Reunanen, Esa & Kunelius, Risto (2021) Medioitunut valta ja politiikan paluu. Kyselytutkimus suomalaispäättäjien suhteesta mediaan 2009 ja 2019. Tampere: Tampereen University Press.
- Saari, Kari 2012. Moraalinen paniikki suomalaisen radikaali aktivismin tutkimuksen käsitteenä. Oikeus 41:1, 6–25.
- Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa (2012) Mediyhteiskunta. Tampere: Vastapaino.
- Silverman, David (2006) Interpreting qualitative data: Methods for analyzing talk, text and interaction. (3. ed.). London: Sage.
- Strauss, Anselm & Corbin, Juliet (1990) Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques. USA: Sage Publications, Inc.
- Tiittula, Markus (2022) Taistelu totuudesta: Mikä salaliittoteorioissa kookuttaa ja miksi ne pitää ottaa vakavasti? Helsinki: Johnny Kniga.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Virta, Kari (1994) Selvitys lastensuojelun soveltamiskäytännöistä. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Weber, Max (1989) Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus. Tampere: Vastapaino.

Ylikoski, Petri (2000) Onko valta kyky-käsite? Teoksessa Juha Räikkä & Mikko Wennberg (toim.) Mitä on valta? Kuopio: UNIpress, 13–34.

Verkkolähteet

Kotimaisten kielten keskus (2023a) Resurssi.

https://kaino.kotus.fi/suomenetymologinensanakirja/?p=article&etym_id=ETYM_9982111866507e79593c6a158f5b18a1&word=resurssi&list_id=38542. Viitattu 13.1.2024.

Kotimaisten kielten keskus (2023b) Vastuu.

https://kaino.kotus.fi/suomenetymologinensanakirja/?p=gs-article&etym_id=ETYM_6e0ae4b8d3d4e9edea363f16af93b381&list_id=1&keyword=vastuu&word=vastuu. Viitattu 13.1.2024.

Oikeusministeriö (2023) Perus- ja ihmisoikeudet. <https://oikeusministerio.fi/perus-ja-ihmisoikeudet>. Viitattu 22.11.2023.

Opetushallitus (2023) Sanomalehti. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/median-maailma/mediavalineiden-kehitys/painoviestinta/sanomalehti>.

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/median-maailma/mediavalineiden-kehitys/painoviestinta/sanomalehti>. Viitattu 30.10.2023.

Pietiläinen, Marjut & Wallenius, Minna (2023) Lasten osuus väestöstä laskenut tuntuvasti – joka kymmenes on ulkomaalaistaustainen. Tilastokeskus.

<https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/lasten-osuus-vaestosta-laskenut-tuntuvasti-joka-kymmenes-on-ulkomaalaistaustainen/>. Viitattu 24.3.2024.

Sanoma Media Finland (2023) Helsingin Sanomat.

<https://media.sanoma.fi/suunnittelijan-tyokalut/mediatiedot/helsingin-sanomat>. Viitattu 30.10.2023.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2023a) Lastensuojelu. <https://stm.fi/lastensuojelu>. Viitattu 3.6.2023.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2024b) Työhyvinvointi. <https://stm.fi/tyohyvinvointi>. Viitattu 13.1.2024.

Suomi.fi (2017) Valtion ylimmät toimielimet.

<https://www.suomi.fi/kansalaiselle/oikeudet-ja-velvollisuudet/digituki-ja-hallintopalvelut/opas/nain-julkinen-hallinto-toimii/valtion-ylimmat-toimielimet>. Viitattu 11.2.2024.

Suomen YK-liitto (2023) Lasten oikeudet. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/lasten-oikeudet>. Viitattu 22.11.2023.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023a) Lastensuojelun käsikirja. Mitä on lastensuojelu? <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>. Viitattu 3.6.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023b) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun avohuolto. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto>. Viitattu 3.6.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023c) Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuollon muodot. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot>. Viitattu 25.5.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023d) Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuollon hankinta. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-hankinta>. Viitattu 3.6.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023e) Lastensuojelun käsikirja. Jälkihuolto. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>. Viitattu 3.6.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023f) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelulaitokset. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>. Viitattu 23.3.2024.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023g) Lastensuojelun käsikirja. Vastaanottokoti. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/vastaanottokoti>. Viitattu 3.6.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023h) Lastensuojelun käsikirja. Lastenkoti, nuorisokoti. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>. Viitattu 3.6.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023i) Lastensuojelun käsikirja. Koulukoti. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/koulukoti>. Viitattu 3.6.2023.
- Tieteen termipankki (2015) Korporatismi. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:korporatismi>. Viitattu 17.2.2024.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>. Viitattu 16.3.2024.
- Valtioneuvosto (2016) Lastensuojelun sijaishuollossa kaltoin kohdelluilta pyydettiin anteeksi. Tiedote: sosiaali- ja terveysministeriö 20.11.2016. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/lastensuojelun-sijaishuollossa-kaltoin-kohdelluilta-pyydettiin-anteeksi>. Viitattu 25.5.2023.
- Valtion koulukodit. (2023) <https://valtionkoulukodit.fi>. Viitattu 3.6.2023.

Lait, säädökset ja komiteamietinnöt

Lastensuojelulaki

Suomen perustuslaki

Yleissopimus lapsen oikeuksista

S 1642: Ordning och Stadga, huru hållas skal medh Tiggare och fattige, som rätt Allmoso behöwde: Item medh Landstyrkare och Lättningar 28.2.1647

S 1763: Kongl. Förordning, angående Hospitals och Barnhus Inrättningarne i riket 11.4.1763.

KM 1946: 1. Kasvatus- ja työlaitoskomitean mietintö. I Kasvatuslaitokset. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.

KM 1947: 7. Lastenkotikomitean mietintö. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.

KM 1971: A 25. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I. Yleiset periaatteet. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

KM 1982: 67. Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintö.

TM 2006: 25. Lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän muistio.

Tilastot

Sotkanet (2023) Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä. (THL) ind. 191.

<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=szayBQA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zti7V0zUEAA==&gender=t&t=line>. Viitattu 25.5.2023.

Sotkanet (2023) Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–6-vuotiaat, % vastaavasta väestöstä. (THL) ind. 5495.

<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=szbMCQEA®ion=s07MBAA=&year=sy5zti7V0zUEAA==&gender=t&t=line>. Viitattu 25.5.2023.

Sotkanet (2023) Kodin ulkopuolelle sijoitetut 7–12-vuotiaat, % vastaavasta väestöstä. (THL) ind. 5497.

<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=szbMCQMA®ion=s07MBAA=&year=sy5zti7V0zUEAA==&gender=t&t=line>. Viitattu 25.5.2023.

Sotkanet (2023) Kodin ulkopuolelle sijoitetut 13–17-vuotiaat, % vastaavasta väestöstä. (THL) ind. 5496.

<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=szbMCQUA®ion=s07MBAA=&year=sy5zti7V0zUEAA==&gender=t&t=line>. Viitattu 25.5.2023.

Sotkanet (2023) Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, joiden sijoituspaikkana laitos, % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista. (THL) ind. 419.

<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=szarAgA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zti7V0zUEAA==&gender=t&t=line>. Viitattu 25.5.2023.

Sotkanet (2023) Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, joiden sijoituspaikkana perhe, % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista. (THL) ind. 418.

<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=szarBAA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zti7V0zUEAA==&gender=t&t=line>. Viitattu 25.5.2023.

Sotkanet (2023) Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, joiden sijoituspaikkana ammatillinen perhekoti, % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista. (THL) ind. 417.

<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=szarAAA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zti7V0zUEAA==&gender=t&t=line>. Viitattu 25.5.2023.

Sotkanet (2023) Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, joiden sijoituspaikkana muu, % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista. (THL) ind. 420.

<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=szZzBAA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zti7V0zUEAA==&gender=t&t=line>. Viitattu 25.5.2023.